

aurkibidea

<i>Zenbaki honetan</i>	3
Euskal Herria eta Europa	
GARAIKOETXEA, C.: Euskadi eta Europa.....	7
SAIZAR, X.: Euskal Herria eta Europa ekonomi arloan	17
ZESTONA, J.A.: Europako Ekonomi Elkartearen desafioa	57
ARGEMI, A.: Europa berri bateko "beste" hizkuntzak eta kulturak.....	53
Gaiak	
ANABITARTE, M. - LEMA, J.A.: "La Voz de España" (1936-1945)	75
... hainbat aburu	
ARRIETA, J.A.: Zenbait gogoeta narratibako ikuspuntuari buruz	99
Liburuak	
KORTAZAR, J.: Juan Mari Lekuonaren olerkigintza-bideak.....	109
ZELAIETA, A.: Gabriel Aresti eta Xabier Lete, poeta sozialak?	129
Jaso ditugu	137

Eskuetan duzun zenbaki hau Jakin-en bigarren aldiko 40.a da, eta aurtengo hirugarrena.

Hirugarren honetan ere dossier bat aurkezten dugu: Euskal Herria eta Europa, gaurkotasunak honela agindurik. Izan ere, onerako edo txarrerako, aurtengo gertakari nagusienetako bat hauxe izan da, Euskal Herria EEEn sartzea. Sarrera honek sortu du kezkarik bazterretan: integrazio-baldintzekiko mesfida, ondorioen ezagutzagabetasuna eta Euskal Herriarekiko begirunerik eza ez dira kezka-iturri txikiak askorentzat, eta, hauen artean, guretzat. Horregatik, beharrezko iruditu zaigu arazoari bere osoan begiratu bat ematea: alegia, alderdi politikoak, ekonomikoak, langilegoarenak, sindikalak eta kulturazkoak arakatzea gure orrialdeetan.

*Carlos Garaikoetxeak ikuspegi politiko instituzionaletik begiratzen dio Europarekiko lotura berriari. Geure buruaren jabe izan gabe Europa-
ra —Europa estatalistara, noski— biltzea, eta Euskadi bezala ez sartzea salatzen ditu. Abantailen artean, aldiz, bi aipatzen ditu bereziki: bat, Espainia eta Frantzia estatu bakunen ekonomiaren menpeko soilki ez baino Europako Elkarlearen barruti zabalagoan egotea; eta bi, Euskal Herriaren Iparraldea eta Hegoaldea bateratuago gertatzea honela.*

Xabier Saizar ekonomistak ekonomi eta enpresa-arloa lantzen du. Bi alde ditu artikuluak. Lehenean, Europaren antolamendu ekonomikoak deskribatzen du, llabur baina argi eta zehatz; hots, elkartekideak, Ekonomi Elkarleak, Erakundeak, EEEn aurrekontu-sistema, etab. Bigarren partean, Euskal Herria eta EEak aztertzen ditu: egoera, egitura, harreman komertzialak eta ondorioak (nekazaritzan, arrantzan eta, bereziki, industri enpresetan).

Jose Antonio Zestona sindikatu-gizonak langilegoaren eta sindikal-gintzaren egoerari begirutzen dio. Ekonomian eta aparatu produktiboan ekar ditzakeen ondorioak aipatu ondoren, sindikalgintzan dena egiteko omen dagoela dio. Desafio bezala ulertzen du etorkizuna: zailtasunez beterikoa eta, une berean, erakargarria.

"Centre Internacional Escarré per a les Minories Etniques i Nacionalitats" (CIEMEN) delakoaren idazkari nagusiak, Aureli Argemik gogoeta bat eskaintzen digu gure eta gurea bezalako hainbat hizkuntza eta kulturari egokitua. Zein da hizkuntza minorizatu hauen panorama eta etorkizuna Europa estatalista honetan? Europako "beste" hizkuntza eta kultura hauen historiaz, egungo status juridikoez eta geroari buruzko jokabideez ari zaigu Aureli Argemí katalana.

Honelaxe ixten dugu artikulu-sail hau, geroko zenbait lan sakonagoren aurrelan izan nahi duen dossier hau.

Gaiak sailen Mikel Anabitartek eta Jose Anjel Lemak Euskal Herriko historia garaikidearen alderdirik ahaztuenetako bat aztertzen dute, erregimen frankistaren prentsa lokala; zehazki, Donostiako "La Voz de España" bere epealdirik interesgarrienean, 1936tik 1945era. Egunkariaren barne-eboluzioa eta informazioaren tratamendua, biak aztertzen dituzte.

...hainbat aburu sailean, Jose Austin Arrietak iaz Arestiren omenaldikoan irakurri zuen hitzaldia eskaintzen dugu. J. A. Arrietak euskal narratibaz zenbait gogoeta egiten du, "gogoeta guztiz pertsonal", narratzailearen eta itzultzailearen ikuspegitik, biak lantzen bait ditu berak, eta alderdi literarioak zein linguistikoak aztertuz.

Liburuak saila bi lanez osatzen dugu oraingoan. Jon Kortazar-ek Juan Mari Lekuonaren olerkigintza-bideak arakutzen ditu, helburu bi-koitz batez: batetik, J. M. Lekuonaren lanaren historia ezagutzera ematea; eta, bestetik, beronen azken pausoak sakontasunez ikertzea.

Anjel Zelaïetak Gabriel Arestiren eragin literarioa du aztergai. G. Arestiren Harri eta Herri eta Xabier Leteren Egunetik egunera berrirakurri ondoren, aztertzailearen eritzian, Egunetik egunera ez da Harri eta Herri-ren eraginekoa, eta ez bata eta ez bestea dira zentzu hertsian poesia sozial, protesta-oihu orokor baizik.

Eta honenbestez, amaitutzat ematen dugu urteko hirugarren emanaldi hau.

C. Garaikoetxea Urriza
X. Saizar
J.A. Zestona
A. Argemí

EUSKAL HERRIA eta EUROPA

Euskadi eta Europa

Europagintza eta Euskal Herrigintza. Hainbat eragozpen. Geroko Europa. Europagintza eta estatuen eraldatzea. Ondorioak.

Euskal Herria eta Europa ekonomi arloan

Elkartekideak. Ekonomi elkarteak. Erakundeak. EEEn aurrekontu-sistema. Euskal Herria eta EEak.

Europako Ekonomi Elkartearen desfioa

Industrigintza, edonondik eraso daitekeen sektorea. Sindikatuen lana.

Europa berri bateko "beste" hizkuntzak eta kulturak

Problematika orokorra. Gaur egungo panorama. Etorkizuna.

Euskadi eta Europa

Carlos Garaikoetxea Urriza

0. Europagintza eta Euskal Herrigintza

Euskal Herria, bere osoan, Europar Elkarteari lotu zaioneko honetan, ez da Euskadi denez agertu, Frantziako eta Espainiako Estatuaren eskutik baino. Eta, oraingoz bederen, ezin gerta zitekeen bestela, estatuak bait dira Europako erakunde baterakorrek oinarritzat hartzen dituzten erakunde politikoak.

Epe laburrera begiratuz, beraz, gure herriak bere buruaren jabe izateko erakutsi duen borondateari hainbat arazo eta aukera berri eskainiko zaizkio Europaren baitako erakunde berrietan. Gure nor izanaren aldeko borroka hiru gune izango bait ditu hemendik aurrera: gure herria menpeko harturik duten Frantziako eta Espainiako Estatu biak, alde batetik, eta hamabi estatuak osatzen duten Europako Ekonomi Elkartea (EEE), bestetik. Estaturik gabeko herriok, gainerako estatu-herrieekin alderatuz, galeran gertatzen garenez, esku bete lan izango dugu Europaren baitako joera estatalistei mugak jartzen eta jatorrizko herrietan sustraitutako Europa jasotzen.

Ez gara, beraz, Europara bildu, gure buruaren jabe gintezkeeneko Euskal Herri edo Euskadi bezala. Baina, halere, Europaren baitan, aukera berriak ditugu gure herrigintzarako: batetik, Espainiako eta Frantziako estatu bakunen ekonomiaren menpeko ez bait gara —Europako Elkartearen barruti zabalagoa eskaintzen zai-gunez— eta, bestetik, gure Euskal Herriaren Ipar-Hegoak bateratuago bait ditugu, dagoeneko, Europako Elkarte honi esker.

1. Hainbat eragozpen

Ibili beharrean gauden bide hau ebakitzeak aldi baterako lanak emango dizkigu. Geroago argituko dugu, zertxobait, nondik-nora eman ditzakegun pausoak, ofizialki aberrik edota herri-eskualderik onartzen ez den Europako Elkarteaz ari garela kontutan harturik. Nolanahi ere, egiteko dugun bidearen nondik-norakoan, bi mugarri izango ditugu joanariaren erakusle: batetik, gaur egungo Estatuak Europako Elkartera aldatu beharko dituzte beren zenbait manu eta eskubide, eta, bestetik, Herriek burujabeago izan beharko dute Elkartearen baitan.

Baina, horietaz gure erazpideak ematen hasi baino lehenago, badugu aurreko lanik. Euskal Herria bere osoan —nahiz eta administratiboki hainbat zatitan banaturik— Europako Elkarteari lotu zaioneko honetan, arriskurik badugu azken urteotan geureganatu ditugun herri-eskubide eta -ahalbideak indartu ordez, galzorian jartzeko. Horrelakorik gerta ez dakigun saiatu behar dugu, beraz, lehenengo. Hona hemen, bereziki, Espainiako Estatuaren mugapeko Euskal Herriak dituen Autonomi Elkarteek jasan lezaketzen zenbait arrisku:

- 1.1. Gure Autonomi Elkarteek erabat beren eskuko dituzten gaietan ere EEEk erabakirik hartzeko eskubiderik izan dezakeenetan, galerarik izan dezakegu.
- 1.2. Direnak direlarik Autonomiaren bidetik berriro geureganatu ditugun eskubideak, baldin eta EEEren araupean gerta balitez, eskubide horiek —erabakitzeko ahalmena galdurik— eragiteko eskubide soil izatera etor litezke.
- 1.3. Autonomi Elkarteek erabateko, osoko edo mugaturiko eskubideak dituztenetan, beren esku gertatu behar luke

EEEk eman ditzakeen oinarrizko araubideak garatzea. Baina —hain bidezkoa delarik ere diogun hau— Estatu-ko Gobernuak, dirudienez, badu bestelako asmorik.

- 1.4. Autonomi Elkar-teek eta Estatuak hitzemanak dituzten eskubideei buruz EEEk zer esanik izango balu, badirudi, delako eskubide haiek, orduz gero, Autonomi Elkar-teen eta EEEren artekoak izan beharko luketela. Baina erizpide honek ere badu, nonbait, etsairik.

Euskaldunok, Euskal Herriko garenez, gure buruaren jabeago izan gaitezen, aipatu gorabehera horiek erabakitzerakoan, alemanen bideari heltzea izango dugu onena eta italiarren joerari mugak jartzea. Alemanian, bertako eskualdeei, aukera aski zabalak eskaintzen bait zaizkie EEEren erabakiak arautu eta eragiterakoan, eta Italian, aldiz, lege orokorren bidez berdintzen bait dira eskualde guztien aukerak.

Hona bada, EEEk orainaldian eskaintzen dizkigun arazoetan aurrena: Espainiako Estatu-ko Gobernu Zentralak ez dezala gero Italiako eredurik ezar, Elkar-teko Legeak bere eskuz zehazkiro arautuz eta gure autonomiak eta eskumenak murriztuz.

Baina, gure orain bertako arazo horien gaindi, zer-nolako etor-bidea eskaintzen zaio Euskadiri Europaren baitan geure buruaren jabe izan gaitezen?

2. Geroko Europa

Gure artean sarritan aipatu izan dugu *Herriek osaturiko Euro-pa* berriaren ametsa. Euskaldunontzat oro har, eta abertzaleontzat bereziki, asmotan dugun etorkizunaren urratsa izan da amets hori: egungo sasi-mugak gainditurik, euskaldunok oro herri bezala onartuak izango garelako esperantza. Baina esan dugun bezala, oraindik bete ezinak dira gure zinezko asmo jatorrak. Zergatik?

Europak, bere buruaren baterapenerako, Estatuak hartu ditu zimentarritzat. Eta bere baitan *eskualdeak* aipatzen direnean ere, ekonomi esparru bezala hartzen dira aintzakotzat, ez, ordea, herri-eskualde edo barruti politikoak direnez.

Gurea bezalako herri-egoerak aztertzerakoan, ia gehien erabil-tzen den hitza bera da, European nagusi diren burubideen lekuko-

rik garbiena: *gutxiengoa*. Hitzak berak dioenez, ohizko estatueta-ko *gehiengoak* erabakitzen du zenbaiten gutxiengoa. Baina nolana ere *kulturazko* adierazpenak azaltzerakoan erabili ohi da hitz hori, inola ere ez nor izate politikoa zor zaion herri-egoera adierazteko. Beraz, gutxiengoaren eskubideak babesten direnean, ba-koitzaren jatorrizko hizkuntza erabiltzeko, bere kulturazko zenbait ezaugarri zaintzeko eta antzeko eskubideak aipatzen dira. Inola ere ez da, beraz, auzitan jartzen gaur egungo estatuen egitura.

Geure buruaren jabe izan nahi dugun euskaldunok gogotan dugun aberria, herria eta herri-eskualdea, beraz, ez dago orangoz gaurko Europaren baterapena zuzentzen ari diren buruen gogotan. Baina, gure eritziz, aldatzen joan beharko dugun egoera dugu hau eta, gerora, jatorrizko herriek eta eskualdeek zor zaien aitortpena jaso beharko dute European. Yann Fouéré jaunaren hitzez esanda, hirugarren Europarako bidea ebakitzen ari gara, Erdi Aroko Europa izan bait zen lehenengoa eta Aro Modernoko Nazio Estaturen Europa, berriz, bigarrena, Ernazimenduan eta Erreformaren aldian jasotzen hasi eta guganaino heldu dena. Bere baitakoak dituen jatorrizko kultur ondareetan sustraitzen ez den Europak beti izango du berekin berezko indarren kontra jasotako etxearen egoenezina. Izan ere, jasotzen ari garen Europa hau aro modernoko estatu handiago baten antzera eraikitzen bazaigu eta bere baitako gizon-emakume eta herrien jatorrizko izanbideari zor zaiona berriro ere ukatzera baletor, dudarik gabe nagusituko da edonon horrelako Europaren kontrako haserre. Horrelakorik gerta ez dakigun, guztion arteko baterabidea, behetik gora eta etengabeko burujabetzaren ildotik ebaki beharko dugu.

Bayern Herrialdeko Legebiltzarkide eta bertako Gobernuoko Sailburu den Fritz Pirkel jaunak argi azaltzen digu arazoa zertan datzan:

“European (Soviet Batasuna eta Turkia alde batera utzita) 40 milioi lagunetik gora dira, herri jakin batekoak izaki eta beren buruak estatu-herrikotzat jotzen ez dituztenak. Horrek berak bakarrik erakusten du zein azkar lortu behar dugun herri-arazoa edo etnien auzia ondo konpontzea. Historiak erakusten digunez, ezin pentsa daiteke, bere eskuko izan eta bere mugetako herrikide guztiek onartuko duten Europarik jasotzea, baldin eta horrenbesteko hain handi batek zor zaizkion eskubideak aitortzen ez zaizkiola uste badu eta Gobernu Zentralek gutxi edo gehiago arrotz bezala ikusiak badira. Baina honetan badago, ia berez-berez, konponbiderik Europa bateratzeko joanariaren

baitan, kontinente honen alderdi librean behintzat; gure mende-baldeko tradizioaren arabera, elkarketa pertsonalismoan errotuz eta behetik gorako jokabidea errespetatuz burutu behar litzateke. Honako hau politikara aldatuz: gaur ditugun mugen gaindi, eskualdeak sortu behar dira, berez-berez hazitako bate-rapenetan oinarrituz eta, beren artean federatiboki egituratuta-ko estatu kideengandik, eskubide zabalez jantziz. Era honetako erakunde-modua, berez-berez, autonomizalea da, pertsona bakoitzari begira ezezik, baita eskualdeari begira ere”.

Hirugarren Europa hau dugu, bada, gure esperantza eta bere alde jokatu dugu apustua. Horrela erakundetu behar den Europak ezin onar lezake estatuen barrutien arabera erabakitzea nortzu izango diren gure ordezkariak Europako Elkarteko Legebiltzarretan. Estatu-barrutien ordezkariak, herrialdeek edo aberri-eskualdeek izan beharko dute herrikideen ordezkaritza osatzerakoan oinarri. Eta Parlamentuak izan ohi dituen bi Biltzarretatik, bigarrenak Herri-ri Biltzarra izan beharko luke, zenbait gorabeheratan bestea mugatzeko eskubidez jantzia, gainera.

Ez dut, inola ere, Europa berri horren erabideak, zehatz-mehatz, zer-nolakoa izan beharko lukeen esateko ez garirik eta ezta asmorik ere.

Bidezkoago deritzot gure gogotako Europa hori jasotzeko beharrezkoak jotzen ditudan zenbait goiburua eta norabide azaltzeari.

Otto von Hasburg Jaunak ederki azaltzen digu gaurko herrigintzaren zorietako bat:

“gure egunotako herrigintzaren galderarik nagusia, zera da: ea nola cutsiko ote dion gizakiak bere buruaren jabe izateari, egungo aurkipen eta lorpen tekniko berrion barrutian. Zenbat eta zabalagoak diren bateratzen diren barrutiak, orduan eta gehiago nahaspilatzen den arazoa dugu hau. Zeren, agintarien eta herrikideen arteko tartea handiagotzen den era berean gutxitzen bait da herrikideentzat beren buruak baiezteko aukera. Giza bateraketa handiek berekin dute desnortzearen arriskua. Eta hortik baletorkioke galerarik gizakiaren burujabetzari. Gizakiak nor izateari uztean, dena bere manupean duen Burokraziaren fitxa zulatueta zentzuzko zentzuzko zentzuzko den zerbait izatera dator: auzo-elkarte bakoitzari bere izenez deitzen ez zaionean, posta-zentzuzko bihurtzen da ...”

Eta aurkezten digun arazo honi erantzuteko, hona zer bide eskaintzen digun idazle eta herrilari berak:

“Gure kontinente honen baterapena, burujabetzaren asmopecan burutzekotan, bere barneko deszentralizatzeko zabal batean sustaitu beharko da. Eta burujabetza zaintzeko gaur egun dugun garrantziarik zinezkoena, honako goiburua honi eustean datza: elkarte txikiagoak ongi burutu ditzakeen eginbideak ez ditzala bere gain har elkarte handiago batek...”

Eta erizpide honi jarraiki, zera dio:

“Europaren baitan zinez eta ongi erantzun ahal izango zaio herrien eta talde etnikoen eskubideei buruzko arazoari, baldin eta europar baterapenaren hasieratik bertatik kide denok betetzea agintzen dugun herrien eta talde etnikoen eskubideak erabakitzen baditugu. Eskubideotan *gutxiengoa* hitza bera ere alde batera uztekoa da (...). Estatu baten baitan ezin daiteke estatu-herri ezberdinak besterik onar; orobat Europaren baitan ere”.

Aipamen hauetan, Europako tradizio demokratikorik jatorren arabera, Europa zer-nola jaso dezakegun aipatzen zaigu eta guk zinez onartzen dugula esan behar. Otto von Hasburg berak dioen bezala, ahaleginak jo behar bait ditugu, Europaren baitako jatorrizko herri-kulturen bilbe aberatsa eta elkartua zaintzen, *atzerrisalerosketarako zibilizazio* bakar baten sare hotzetan erori gabe.

Baina, ahaleginak gaur bertatik jo behar ditugu. Eta hona hemen gure ustez orain bertarako zeregin bikaina: jatorrizko eskualde eta herrion ordezkariak zuzena adieraziko duen Europako Senatua osatzea. Horra hor, estatuena bakarrik ez, baina herrizaleagoa litzatekeen Europarako bidean emateko dugun pausoetako bat.

Asmotan dugun Europa horren ezaugarrietako bat zein den esateko eskatuko baligute, Peter Sager jaunaren hitzez erantzungo nuke:

“gizarte kontinental bateranzko bidean aurrera jo dezakegu, baldin eta jatorrizko herri-elkarteei gaur ez bezalako garrantziarik aitortzen badiegu. Europako herrikidea ez bait da lehenik britainiarra, frantsesa, alemana, italiarra, espainarra, eta suitzarrak izango, baizik ingelesa, bretoina, babariarra, siziliarra, euskalduna edo Zurikekoa”.

3. Europagintza eta estatuen eraldatzea

Asmo hori egia bihurtzekotan, ezinbestean aldatu beharko dugu gaurko estatuen erabidea, eta bi norabide hauen harira aldatu, hain zuzen: estatuek gaur egun dituzten zenbait ahalmen eta eskubide, batetik, Europako herri-erakunde berriei aldatu beharko dizkiete eta, bestetik, jatorrizko eskualdeen eta herrien eskuko erakundeei.

Aldaketaren lehenengo norabideari gagozkiolarik, batez ere aro modernoko estatuaren soberania adierazi izan duten ahalmen eta eskubideak dira eskuz aldatu beharko direnak:

- 3.1. Gerra hotzaren eta, ondorioz, bloke-politikaren filosofia gaintu ahala, Europak bere eskuko erakunde militarra bildu eta bateratu behar du. Dagoeneko bide horretan eman da pausorik. Izan ere, OTANen bildutako estatuek —Estatu Batuak barne direlarik— defentsarako zenbait ahalmen erakunde horri lotu bait dizkiote.
- 3.2. Mundu zabaleko nazioarteko harremanetan ere buruztunik ibiltzeko Europak egunetik egunera beharrezkoagoa izango du bere indarrak biltzea, zenbait sailetarako ordezkaritza diplomatiko bateratua sortez. Baina horretara iristeko ere, gaurko estatuek jakin beharko dute beren esku bakunetatik elkartearen eskuetara zenbait ahalmen aldatzen.
- 3.3. Diru- eta zerga-politika, orobat, soberaniaren adierazle izan ohi dira estatuen baitako erabakietan. Baina sarritan aipatzen denez, Europa jasotzeak, eskubide horiek ere, heinik handiengan, Elkartearen eskuetara aldatzea eskatzen du.
- 3.4. Eta, azkenik, bidezkoa bezain egokia dirudi, jasotzeko asmoa dugun Europaren baitan ekonomiari eta gizarte-politikari buruzko arau eta jokabide bateratuak beharko ditugula, estatu bakoitzaren berekoikeria edota errazkeria gaintuz.

Aipatu ditugunak ez dira, gaur egun, ametsetan erne ohi diren asmakizun soilak, europagintza berri honek berekin bait darama estatuen eraldatzea. Eta estaturik gabeko herriek eta eskualdeek ere burujabeago izan behar dutela, egunetik egunera argiago ikusten den bidea da, nahiz eta pauso gehiegirik eman ez dugun oraindik.

Hirugarren Europa hori, beraz, ez da gaualdi argi bateko lilura ustela. Europako tradizio demokratikoak ez du alde batera utzi asmo hori eta, eztabaidak eztabaida, eginkizun jakin bezala agertzen zaigu. Eta izan, hori da gure esperantzari norabidea eskaintzen diona.

Baina, zer-nolakako aitorpena izango dute nor diren herriek eta eskualdeek jaso asmotan gabiltzan Europa horretan? Honetara iritsita, ezinbestekoa zaigu zera gogoratzea: abertzale garenok *ez gemituzkeela nolanahi erabili behar zenbait hitz eta kontzeptu* gure herri-eskubideen alde mintzatzerakoan, nahiz eta joan den mendeko tradizioan garrantzi handikoak izan ziren; adibidez, *soberania* eta *independentzia*. Eusko abertzalea naizenez, argi eta garbi ematen dut aditzera, gure asmoa hau besterik ez dela: *geure eskuko izanez, gainerako herriekin bateratzea*.

Gure asmoa Europa da. Eta gure bidea etengabeko elkarrizketa eta negoziaketa. Bide honetatik barrena hamaika pauso eman beharrean gaude oraindik, helburura iritsiko bagara. Hego Euskal Herriko barrutietan lanean ari garenok, orainaldian, Espainiako Estatuarekin jarraitu beharko dugu, artez eta moldez, negoziatzen, Gernikako Estatutuak zabal diezazkigukeen ate denak ireki ditzagun eta urratzeko ditugun bide guztiak urra ditzagun. Estatutuaz ari garela, ez dugu ahaztu behar bere-berea duela eranskina ere, bertan esaten bait da ez diogula euskaldunok ukorik egiten jatorriz eta herri garenez zor zaizkigunak eskuratu eta eguneratzeko asmoari.

Elkarrizketaren eta negoziaketaren bidean dugun esperantza hau —herriaren buru-bihotzak beti ere alde ditugularik— ez da halere inozokeria. Eta ez dut uste inozoak garenik, 1979ko udaldian inozo ez ginen bezalaxe. Orduan iritsi-berriak ginen Gernikako Estatutuaren mamia taxutzera eta ez zegoen gaur adinako ezberdintasunik izenpetua genuen itunaz. Hain zuzen, garai hartako elkarrizketa batean, zenbait galderari erantzuteko aukera izan nuen (*Muga*, 2. zk., 1979 iraila). EAJeko eta Eusko Kontseilu Nagusiko Lehendakari izan nintzenez eta Estatutuaren negoziaketan esku hartu nuela eta egin zitzaizkidan hainbat galderaren harian, zera esan nuen:

“Jakina, dena egina dagoela uste duena erabat oker dabil. Estatutuak, itxirik zegoen hainbat ate zabaldu du. Geure eskuko Gobernua sortzeko aukera eskaintzen zaigu, Madriletik Euskadira aldatuz botereak. Baina aldatu, egunero, egunez-egun aldatu behar dira: zenbaitetan ez dira batzuen eta besteen erizpi-

deak bat etorriko eta sarritan azalduko dira Estatutua alderantziz jartzeko tentazioak. Horregatik, beraz, luzea bezain nekeza izango da gure bidea eta etengabe jarraitu beharko dugu negoziatzan, Herria zerbitzeko gogoz eta asmoz...”

Eta nik esandakoei, galdera honekin erantzun zien kazetariak:

“Zure ustez Euskal Herriak motiborik ba ote du sinesteko edota, behinepehin, sinesten hasteko, negoziaketak balio duela tresna politiko legez gure herri-eskabideak lortzeko?”

Eta, nere aldetik, hau esan nion:

“Zure galderan egin duzun bereizketa garrantzizkoa da. Euskadi *has daiteke* sinesten negoziaketak baduela indarrrik politikan. Baina *erabat sinestu* ahal izango du, Estatutuaren garapenerako joanaria burutzen denean eta garbi ikusten duenean Madriletik ez zaiola Estatutuari alderantzizko itzulirik eman nahi izan”.

Elkarrizketa hori, esan bezala, 1979ko udan izan genuen. Eta orduko hura, Estatutuaren bidea ebakitzen hasi ginela eta, esperantzaz beteriko aldia genuen. Baina orduko kezkek ez ziren, ez, agi danez eta damurik, zeharo okerrak. Halere, atzo eta gaur, nere buruarekin bat nator bi jarrera nagusiotan:

Alde batetik, inoiz baino garbiago azaldu denez, Euskadi bere buruaren jabeago izatera eramango gaituen bidea ez da bizpahiru egunez ebaki daitekeen horietakoa. Nahiz eta Gernikako Estatutua bezalako ituna izan eskuartean, zaputzialdiak eta eraso gaiztoak ere jasan beharrean gertatu gara eta hala izango da gerora ere.

Bestaldetik, baina, nere baitan garbi dago honako hau ere: Euskal Herriari zor zaizkion eskubideak lortzeko borrokan irabazirik izateko, honako bi baldintza hauek direla ezinbestekoak: Euskal Herriaren beraren buruzko eta bihotzezko erabaki zindoa, batetik, eta Estatuaren ordezkarien aldetik giza eta herri-eskubideak aintzakotzat hartzeko bihotza eta gogo demokratikoa, bestetik. Bi baldintza horiek bateratzean egin genuen aurrera. Eta gerora ere, aurrera-pausorik ematekotan, bi-biak beharko ditugu.

4. Ondorioz

Euskal Herriak bere buruaren jabe izateko ari duen borroka, gaur egun, dagoeneko jasotzen hasiak garen Europa horren baitan burutu beharko dugu.

Eta argi eta garbi adierazi nahi dut ez gaudela gu Europaren asmo horren kontra. Izango dira, bai, han eta hemen, behin eta berriz, Europako zenbait barrutitan, gu euskaldunok, kontinente zahar honen baterapenaren etsaitzat azalduko gaituztenak. Baina horrelako esamesak gezurtatzeko, bide hau besterik ez dugu: gure zinezko laguntza eskaintzea, jaiotzear dugun Hirugarren Europa berri honetako herririk zaharrena garenez, bake-bidetik sendotu dezagun denon arteko elkarbizitza, geure eskuko izanez beste gizon-emakume eta herriekin bateratuz.

Gure artean oraindik ere indarrean dirauen gerrila-egiturazko gogorkeria erreboluziogilea dela eta, Europako zenbait herrialde eta girotan batere harrera onik ez zaie eskaintzen gure herri-eskabideei. Baina gure herriko ia denen zinezko bake-asmoak azaldu behar ditugu, behar bezala azaldu ere, asmo hori egia bihurtzeko bidea, giza ete herri-eskubideekiko begirunea dela behin eta berriz aitortuz. Baina ez dugu ahaztu behar sekula, itsasoko ekaitza baretzeko bidea ez dela olatuei erasotzea, haizearen nondik-norakoa aldatzea baino.

Europa jasotzen eta indartzen ari deneko ekitaldi hau, Hegoaldeko euskaldunok Espainiako Estatuan ditugun arazo bereziekin gurutzaturik dago.

Europagintzan esku hartzea hil ala biziko auzia zaigu euskaldunoi. Ezinbestekoa zaigu Europako Elkarteko erakundeetan parte hartzea. Gure Euskal Herriaren bizinahizko eskabideak —eta Europaren baitan estaturik izan gabe beren herri-izanari jarraipidea eman nahi dioten guztienak— zor zaion erantzuna jaso dezan saiatuko gara, giza eta herri-eskubideen zinezko errespetuan indarberritu nahi bait dugu gazte izateko jaio zen gure Europa zaharra.

Orainaldiko Europagintza eta Euskal Herrigintza gerta dakizkigula guztioi, geure buruen eskuko izan eta burujabetzan elkarrezko aukera berri. Hori opa diet europar denei; horixe bera euskaldun orori.

C.G.U.

Euskal Herria eta Europa ekonomi arloan

Xabier Saizar

Benetan eremu zabala, konplexu eta ezezaguna, ondoren ezagutzera eman nahi genukeena, baina baita interesgarria eta batez ere gaurkotasunez bete ere. Hilabete batzu iragan dira Europan sartu ginenetik, eta badirudi oraindik nahikoa denbora behar dugula horko arauketa eta legeria korapilotsu eta ugariak asimilatze-ko. Baina asimilazio-prozesu hau zaila izan arren, ez zaizkigu errazagoak iruditzen, ingurune berri honetan moldatzeko, gizarte osoak egin beharko dituen ahaleginak. Ez dira enpresak bakarrik europarrekin lehiaketan sartzeko prest egon behar dutenak, ezta birmoldatu beharreko bakarrak ere; hauekin batera, oro har gizarte osoak birmoldatu beharko du bere burua, kultura eta ohitura europarrak osokiago bereganatuz. Beharbada, gaur konplexua eta ezezaguna iruditzen zaigun mundu horixe izango da bihar gure mundua, Europak aldatu egingo bait gaitu.

Zalantzarik gabe, 1986. urtea, Espainiako historiaren oroitzapenetan, EEEari elkarturik geldituko da. Arazoak, politikoak lehendabizi eta ekonomikoak gero, gaudituz, 1985eko ekainaren hamabian sinatu zen Madrilen Atxekimendu-Tratatua, hain zuzen ere, lehenengo sarrera-eskaera egin eta hogeitahiru urte geroago.

Garrantzi handikoa, hainbat urte itxaron ondoren, Espainiak eman duen pausoa.

Bestalde, Estatu osoarekiko arazoan ondoan, badu hemen interesik Komunitate Autonomoetan, hartu den erabakiak izango dituen ondorioak ezagutzeak ere. Zaila, ordea, berauen arteko aldeak direla eta, Komunitate horietan ezezik, ekonomi sektoreetan eta enpresetan ere atxekimendu horrek ekarriko dituen ondoren aztertzea. Hala ere, gure lantxo honetan EEearen ikuspegi orokor bat ematen saiatuko gara, berezitasun nagusien sintesi oso labur bat azalduz. Eta beste pauso bat emanez, Euskal Herriak EEeKo partaideekin dituen harremanak, eta egoera berritik sor daitezkeen ondorioen balorazioa egiten ere ahaleginduko gara.

Goazen, bada, elkartekideak ezagutzera.

1. Elkartekideak

Bigarren Mundu-Gerratea bukatu ondoren, Europa osoa txikituta geratu zen. Hondamendi hartatik irteteko, europarrek berre-raikuntzari heldu zioten berehala. Azkar lortu zen, berriz ere, ipar amerikarren Marshall Planari esker, gerrate aurreko maila ekonomikoa. Gerrateak egindako triskantza, eta ondorioz utzitako hondamendi itzela ikusita, etorkizunean Europako etxe zaharkitu honi teilatupe erabat berria eman behar zitzaiola erabaki zuten politikari batzuek: Churchill, Adenauer, Schuman, De Gasperi, Spaak, Monnet, etab. gogor saiatu ziren, nahiz eta sarritan ikuspegi desberdinak izan, kooperazio ekonomikoa bultzatzen. Jarraian ikusiko dugunez, 1950eko hamarkadan izango da gaur Europako Ekonomi Elkarteak bezala ezagutzen ditugun erakundeen eraikuntza.

Zenbait Estaturen arteko erakundeztapen-lana izan da hau dena. Hauek dira elkartekideak: Alemania, Frantzia, Italia, Holanda, Belgika eta Luxemburg hasieran; 1973an, Irlanda, Britainia Haundia eta Danimarka sartu ziren, eta 1981ean Grezia. Azkenik, 1986an Espainia eta Portugal. Bazkideok, noski, historia eta egoera ezberdinak zekartzaten, batzutan guztiz ezberdinak ere bai. Horregatik, oinarrizko datuak ezagutzeko, elkartekide hauen jendetza eta azalera ezagutuko ditugu, bide batez oharren bat edo beste ere eginez. Funtsezko berri hauen ondoren EEeKo beste datuak argiagoak gertatuko dira, noski.

1. taula

Herrialdea	Lurraldea (mila km ² -tan)	Lurraldea (mila km ² -tan)	Biztanler. km ²	Biztanler. aktiboa	Jendetza okupatua		
					Nek.	Ind.	Zerb.
Alemania	248,6	61.423	247	44,7	5,6	45,0	52,4
Belgika	30,5	9.860	323	42,7	3,0	30,9	66,1
Britainia Handia	244,0	56.377	231	47,5	7,4	28,3	64,3
Danimarka	43,1	5.114	118	53,4	7,4	28,3	64,3
Espania	504,7	38.173	75	35,9	18,0	33,5	48,4
Frantzia	544,6	54.729	100	42,5	8,1	33,8	58,1
Grezia	132,0	9.848	74	38,7	30,0	28,6	41,4
Holanda	41,1	14.362	349	40,5	51,1	27,8	67,1
Irlanda	68,8	3.207	47	46,8	11,2	37,1	51,7
Italia	301,2	56.825	188	40,8	12,4	36,1	51,5
Luxemburg	2,6	366	140	44,0	5,6	38,1	56,3
Portugal	92,1	10.099	109	43,1	25,9	37,1	37,0
CEE	2.287,0	320.496	140	42,7	9,0	35,8	55,2
Estatu Batuak	9.363,0	234.496	25	48,3	3,5	28,0	68,5
Japonia	372,0	119.259	320	49,4	9,3	34,8	51,5
Araba	3,0	264	86	37,3	8,9	49,1	42,1
Bizkaia	1,9	1.203	543	36,6	5,0	46,6	48,4
Gipuzkoa	1,9	702	351	37,7	6,7	48,1	45,2
Nafarroa	10,4	519	48	33,5	14,4	40,8	44,9
Hego Euskal Herria	17,6	2.688	152	36,3	7,5	46,2	46,2
Iparraldea	3,0	239	78	34,7	12,0	28,0	60,0
Euskal Herria	20,7	2.927	141	36,2	7,8	44,7	47,3

Iturria: BANCO DE BILBAO: *Revista Nacional en España 1983 y su distribución en España*. OLHAGARAY, P., "Ipar Euskal Herria: Demografía eta Ekonomia", in: *Euskal Herria. Errealitate eta Egitasmo*, CLP/Jokin. OCDE. *La Economía Vasca y el Mercado Común Europeo*. Gaja Laboral Popular.

Datu hauetan dakusagunez, nahikoa ezberdintasun badago partaideen artean. Iruzkintzaz nabarierak.

Biztanle-kopuruari buruz, Alemania, Britainia Handia eta Italia dira handiena dutenak. Biztanle/km²-koan, ordea, Alemania, Belgika eta Holanda ditugu biztanle-dentsitate gorena ematen dutenak; lurraldeari dagokionez, berriz, Espainia eta Frantzia ditugu luze-zabalenak.

Jendetza aktiboaren zutabea miazten badugu, Italia, Grezia eta batez ere Espainia dira portzentaia txikiena dutenak, eta hau bai dela garrantzitsua ekonomian; izan ere, jendetza aktiboa zuzenki erlazionatua bait dago BPGarekin. EEEko beste partaideekin konparatuz ikus daiteke nolako aldea dagoen hangoaren eta Espainia eta Euskal Herrikoaren artean. Jendetza aktiboa bilakarazten duten faktoreak, demografiaren gorabehera begetatiboa, migrazioa, irakaskuntza eta jubilaziorako adina eta emakumezkoek lan-munduan duten presentzia dira batez ere. Espainian oso berandu gertatu da emakumezkoak lan-mundura sartzea, eta, koadro honetan ikus dezakegunez, ez da oraindik iritsi Europako nazioen mailara.

Jendetza aktiboaren banaketa

	EEE		Espainia	
	Emakumeak	Gizonezkoak	Emakumeak	Gizonezkoak
1970	27,7	55,5	17,3	56,3
1975	28,8	54,2	20,0	55,3
1980	30,7	54,0	20,8	51,0

Jendetza landunaren sektore-banaketa aztertzean, argi azaltzen zaigu nazioen sektore-egitura ezberdina. Nekazaritzak pisu handia du oraindik Grezia, Portugal eta Espainian (EEEko partaide txiroenetan, hain zuzen). Bigarren sektore edo industri sektorean Euskal Herrian ematen den portzentaia Alemaniarena baino handiagoa da, nahiz eta Alemania izan EEEan industri maila gorenekoa. Areago oraindik: Euskal Herriko industrialpenari erantzen badiogu gure Herrian bizpahiru azpisektoretan ematen den kontzentrazioa, erraz uler daiteke euskal ekonomiak bere industriarekiko duen menpekotasuna. Zerbitzu-sektoreari dagokionez, garbi dago ondoko laukian nazio garatuenean duten maila (EEEan % 55,2 batezbeste, Estatu Batuetan % 68,5 eta % 56 Japonian). Badirudi, sektore hau bultzatuz lor ditzakegula hain premiazkoak ditugun lanpostuak.

Bigarren taulan desenplegu-tasa, edo langabezia, eta inflazioa aztertuko ditugu. Interesgarriak eta gaurkotasun osoa dutenak biak. 1973az geroztik, petrolio-krisia hasi zenetik alegia, hauek biak (eta berauen konponezina gainera) izan dira gizarteak jasan dituen arazo larrienak.

Langabezia dugu zalantzarik gabe gizarteak jasan dezakeen arazo astunena, batez ere gaur egun heldu den mailara iristen denean. Azkeneko urteetan EEEko partaideen artean desenplegu-tasak izan duen eboluzioa ikustean, argi azaltzen zaigu pixkana-pixkana indizeek daramaten gorakada. BPGaren hazkunde-tasa handiagoak lortu beharko dira egoera hondagarri hau gainditzeko, baina ez dirudi datozen urteetan horrelakorik lortuko denik. Tamalez, ez da espero % 5etik gorako hazkunde-tasarik, nahiz eta gutxienez portzentaia hau behar langabezia murrizten hasteko. Horregatik, ez da ikusten epe motzera irtenbiderik arazo kezkgarri hau konpontzeko. Ia denentzat larria izanik ere egoera, Irlanda eta Espainia dira (Euskal Herria ere bai, noski) ezbehar honek larriki en jaso dituenak.

2. taula

Herraldea	Desenplegu-tasa			Inflazio-tasa		
	1982	1983	1984	1982	1983	1984
Alemania	6,8	8,4	8,4	5,3	3,3	2,4
Belgika	13,0	14,4	14,5	8,7	7,6	6,3
Britainia Haundia	10,6	11,5	12,0	8,6	4,6	5,0
Danimarka	9,5	10,4	10,2	10,1	6,9	6,3
Espainia	16,6	17,8	19,6	14,4	12,1	11,2
Frantzia	8,8	8,9	10,1	11,8	9,6	7,4
Grezia	1,4	1,7	1,9	21,0	20,5	18,4
Holanda	11,7	14,3	14,7	5,7	2,7	3,1
Irlanda	12,2	15,0	16,7	17,2	10,4	8,6
Italia	9,1	9,7	10,0	16,6	14,6	10,8
Luxemburg	1,3	1,5	1,7	9,4	8,6	5,6
Portugal	8,0	10,8	10,5	22,7	25,1	28,1
Araba	14,9	14,4	17,8			
Bizkaia	21,4	22,5	25,1			
Gipuzkoa	18,8	18,6	21,3			
Nafarroa	15,0	15,5	16,9			
Hego Euskal Herria	18,9	19,4	21,9			
Ipar Euskal Herria	-	-	-			
Euskal Herria	-	-	-			

Iturria: OCDE INE. *Encuesta población activa*.

Langabeziaren panorama ilun honen ondoan, ordea, inflazioaren arazoa menperagarriagoa ageri da. Badira oraindik inflazio-tasa dezentea dutenak, batez ere Portugal eta Grezia, baina koiuntura inflazionista gaintutua izan dela esan dezakegu. 1980an Britainia Haundiak % 17,9ko inflazio-tasa izan zuen, % 21,2koa Italiak, % 13,6koa Frantziak eta % 15,5ekoa Espainiak, eta, OCDEren aurtengo aurrikuspenaren arabera, % 3,5ean kokatzen da EEEarentzat eta % 5ean Espainiarentzat. (Zoritxarrez, Espainiaren kasuan aurrikuspen hori ez da beteko 1986an).

EEEko partaideen azalpen hau bukatzeko, Barne-Produktu Gordina¹, kanpo-merkataritza eta difizit publikoa aztertuko ditugu hirugarren taulan.

Barne-Produktu Gordina, eta batez ere BPG/biztanle erlazioa, dira nazio-aberastasuna neurtzeko gehienbat erabiltzen diren tresnak. Alemania, Frantzia, Britainia Haundia eta Italia ditugu BPG gorena dutenak, baina BPG/biztanle erlazioan Danimarka, Alemania, Frantzia, Luxemburg eta Holanda dira aurretik doazenak.

3. taula

Lurraldea	BPG ¹		BPG/biztanle ²		Inportazioak ¹				Esportazioak				Defizit publikoa
	1983	1984	1983	1984	1983	BPG %	1984	BPG %	1983	BPG %	1984	BPG %	
Alemania	734.400	779.440	11.956	12.723	71.851	23	194.038	24	190.338	26	218.170	28	2,7
Belgika	90.100	*98.900	9.144	10.039	61.354	65	-	-	58.460	62	-	*	17,4
Britainia Handia	511.400	538.800	9.072	9.540	114.168	22	134.402	25	104.503	20	120.395	22	3,3
Danimarka	63.400	69.800	12.393	13.647	18.501	29	21.239	30	18.278	29	20.133	29	7,7
Espania	177.900	207.700	4.667	5.370	32.710	18	36.614	18	22.232	12	30.000	14	5,4
Frantzia	584.400	625.800	10.735	11.449	118.135	20	131.590	21	102.651	17	118.457	19	3,4
Grezia	38.900	41.600	3.953	4.178	10.863	28	-	-	-	-	-	-	10,2
Holanda	148.500	157.100	10.376	10.890	69.077	46	79.108	50	73.583	49	83.300	53	6,4
Irlanda	20.200	22.100	5.762	6.253	10.306	51	12.150	55	9.701	48	12.240	55	8,3
Italia	397.000	441.400	6.985	7.787	90.403	23	106.972	24	81.908	21	93000	21	11,8
Luxemburg	3.600	4.100	9.830	11.154	-	-	-	-	-	-	-	-	13,4
Portugal	21.840	-	2.184	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10,0

* Belgika eta Luxemburg. (1) Milioi EMU/ECUtan. (2) EMU/ECUtan.

Iturria: Eurostat.

Bestalde, Portugal, Grezia eta Espainia dira BPG eskasena jasotzen dutenak. Euskal Herriari buruz, ostera, hauek ditugu 1983. urteko datuak:

Euskal Herriko BPG eta BPG/biztanle erlazioa

	BPG ¹	BPG/biztanle ²
Araba	1.784	6.750
Bizkaia	5.918	4.916
Gipuzkoa	3.993	5.682
Nafarroa	2.710	5.221
Hego Euskal Herria	14.405	5.359

(1) Milioi EMU/ECUtan (EEEko kontu-unitatea. EMU/ECU = 137 pta.)

(2) EMU/ECUtan

Batezbeste, Espainia eta Irlandaren tarteko maila batean dago Euskal Herria, ikus daitekeenez.

Kanpo-merkataritzan, ekonomiaren irekitasuna ikusten da hor, batetik, eta menpekotasuna ere bai, bestetik. Nazio garatuek oso ekonomia irekia dute (irekitasun hori neurtzeko, Inportazio/BPG eta esportazio/BPG erlazioak erabili ohi dira). Hemen ere Espainia eta Grezia dira indize txikiena dutenak. Nahiz eta azken urteetan kanpo-merkataritzan aurrerapen itzela ezagutu, ohizkoa izan da Espainiaren isolamendua.

Defizit publikoa BPGaren % 2,7 (Alemania) eta % 13,4 (Luxemburg) bitartean mugitzen da.

2. Europako ekonomi elkarteak

EEEen aurkezpena (honetaxe, pluralean, azalduko ditugun arrazioengatik) egin aurretik, beharrezko deritzogu nazioarteko integrazio ekonomikoan suerta daitezkeen maila ezberdinak azaltzeari.

a) Libreganbioko zona. Kooperazio-mota honetan partaideek, beren arteko harreman komertzialetan, ez dute ez arantzelik ez inolako oztoporik jartzen. Latin Amerikako Merkataritza Librearen Elkarte (LAFTA) izango litzateke ezaugarriena.

b) Aduana-batasuna. Honelakoetan salgaien zirkulazio librea uzteaz gainera, aduana-zerga berdinak ezartzen dizkiete Estatu bazkideek Elkarte-kanpoko produktuei. EEEdak 1968an bete zuen fase hau.

c) Merkatu batua. Kasu honetan, aduana-batasunaz gainera, produkzio-faktoreek (hau da: kapitalak, laneskuak eta enpresak) zirkulazio librea dute partaideen artean. EEEda eta Eki Afrikako Komunitatea izango lirateke gisa honetakoak.

d) Batasun ekonomikoa. Maila honetara iristeko, merkatu-batasunaz gain, ekonomi politika, politika fiskala eta moneta-politika berdinak erabiltzea beharrezkoa da ekonomi integrazio-maila honetan. EEEdak lortu ditu batasun ekonomikoak eskatzen dituen baldintza batzu, helburua, azkenik, batasun ekonomiko hori lortzea bait da.

e) Integrazio politikoa. Batasun ekonomikoaren ondotik, partaide bakoitzak bere subiranotasuna galduz, erakunde supranazionala sortuko balitz, integrazio politikokoaren aurrean gundekeela esango genuke.

Hauetaz aparte, badaude integrazio sektorial deituak. Kasu hauetan, partaideek sektore-politika berdintsua eramaten dute sektore konkretu batean, erakunde supranazionalaren bidez. EIAE/CECA eta EURATOM dira hauetakoak.

Horiek dira, oro har, batasun politikoraino ere eraman gaitzaketen batasun-molde ezberdinak, eta Europan ere antzeko batasun-prozesu bat gertatzen ari da.

Orain aurkez ditzagun Elkarteak: Europako Ekonomi Elkar-
tea (EEE/CEE); Europako Ikatz-Altzairuen Elkarte (EIAE/CE-
CA); Europako Atomo-Energiaren Elkarte (EURATOM).

Hain zuzen ere, EIAE eta EURATOM integrazio sektorialak ditugu, eta EEE, jarraian ikus dezakegunez, merkatu batuaren eta batasun ekonomikoaren artean koka genezake.

2.1. Europako Ekonomi Elkartea (EEE/CEE)

Arestian aurkeztu ditugun elkartekideek, 1957ko martxoaren 25ean, Erromako tratatuaren bidez, EEE sortu zuten, ondoko helburu orokor hauek ezarriz: Europako Herrien batasuna, europarren bizimailaren hobekuntza eta eskualde atzeratuen garapen ekonomikoa. Une hartan, aduana-batasuna eta merkatu batua lortzea, nekazal eta garraio-politika berdintzea eta ekonomi politika harmonizatzea ziren bederik egokienak, aipatu ditugun helburuak lortzeko.

Ahalegin ugariak egin dira ekonomi integrazio-bidea bizkortzeko, baina pauso dezente emanak izan arren, oraindik etapa luzea gelditzen zaie elkartekideei helmugara iristeko, batasun ekonomikoa lortzeko, alegia. Ikus dezagun non dauden.

a) **Aduana-batasuna.** Fase hau 1968an bukatu zen. Elkartekideen harreman komertzialetan ez dago arantzelik, ez kontingenterik, ez inolako oztoporik. Elkartekideen kanpoko nazioei partaide guztiek arantzel berdina aplikatzen diete, hau da, KTB ditua (Kanpo-Tarifa Berdina).

b) **Merkatu batua.** Hau ere, teorian behintzat, lortua dela esan genezake, nahiz eta praktikan eragozpenik falta ez. Merkatu batua, produktuen, kapitalen, zerbitzuen eta pertsonen zirkulazio askean oinarritzen denez, ikus dezagun EEE noraino iritsi den lau sail horietan.

1) Produktuen zirkulazio askea. 1968az geroztik muga-zerga edo arantzelik ez da aplikatzen partaideen artean. Hau dela eta, izugarritzakoa izan da elkartekideen harreman komertzialen gorakada: 1960an partaideen arteko inportazio-espportazioak % 37,5a baldin baziren, 1983ean % 51taraino iritsi dira. Eta harreman hauetan izan du bere zeregina BEZ delakoak ere (Balio Erantsiaren gaineko Zergak), zeren zeharkako zergen harmonizazioa ekarri bait du berak.

Bestalde, kontingenteak galerazita daude, nahiz eta partaideek babes-klausula baten bidez kasu berezietan jartzeko eskubidea izan.

Hemen aipatzen ari garen askatasun honek beste debeku batzu ere suposatzen ditu: Monopolio komertzialak (Españiako CAM-PSAren antzekoak) desegitera behartuta daude elkartekideak, eta enpresek, EEEaren baimenik gabe, ezin dute Estatuaren baliabide finantzario berezirik edota subentziorik jaso.

Hala eta guztiz ere, badira, bai, harreman komertzialak eragozten dituzten oztopoak: Erabaki teknikoak, patente-sistemak, erakunde publikoen hornikuntz politikak, normalizazio-sistema sofitikatuak (Alemaniaren DINaren antzekoak), subentzio eta laguntza fiskal ezkutuak, aduana-prozedurak, eta beste hainbat, baina beti ere, azken finean, denak babestaileak. Hemen batzu bakarrik aipatu arren, EEEko batzordeak salatu duenez, hirurehunen bat dira mota honetako eragozpenak.

2) Kapitalen mugikortasunari dagokionez, askatasun-maila ezberdina lortu dute partaideek. Alemaniak, Holandak eta geroxeago Britainia Haundiak kapitalen joan-etorriak zeharo aske dituzten bitartean, Frantziak eta Italiak, alderantziz, aski kontrolpe turik dauzkate. Ekonomi integrazio-bidea aurreratzeko beharrezkoa da integrazio edo askatasun finantzarioa lortzea; baina pagamendu-balantzaren egoera dela medio, edo arauketa fiskal eta sozietate-zuzenbideak ezberdinak direlako, kapitalen mugimendua nahikoa gelditu da oraindik.

3) Zerbitzuen mugimenduan aurreratu da gutxien. Banka-, seguru- eta garraio-zerbitzuetan, adibidez, arauketa nazional gogorrak eta, gehienetan, desberdinak dituzte elkartekideek, eta egoera honek, zerbitzuen mugikortasuna lortzeko, harmonizazioa eskatzen du.

4) Pertsonen zirkulazio askeari dagokionez, langileen mugikortasuna daukagu alde batetik eta profesionalena bestetik. Lehengoetikoa 1968an lortu zela esan genezake, oraindik oztopoak eta eragozpenak egon arren. Hauen artean, aipagarrienak ekar ditzagun hona: sektore publikoan norberaren hiritarrei ematen zaien lanpostuen lehentasuna eta Elkartekideek, seguritate- edo osasun-arazoak tartean egokitzean, zuzenbide aske hau murrizteko duten eskubidea. Bestelako arrazoiak ageri dira profesionalen munduan: hezkuntz sistemak ezberdinak direla eta, oso zaila gertatzen da titulu eta diplomen onespina edo homologazioa, eta honek oztopo handiak jartzen ditu profesionalen joan-etorri libreetarako.

Merkatu batuak eskatzen dituen baldintzak betetzeko, hainbat pauso eman beharrean aurkitzen da oraindik estreinatu-berria dugun EEE hau. Merkantzien zirkulazio askea lortu omen da, baina pertsonen eta zerbitzuen mugikortasunaren erdiespenerako ahaleginak egin beharko dituzte batez ere arauketaren harmonizazio-bidean.

c) **Batasun ekonomikoa.** Esan dugu EEE ez dela aduana-batasun soila, edota merkatu batua bakarrik, zerbait gehiago baizik. Ekonomi batasun-bidea darama, eta, lehen aipatu dugun bezala, maila hau lortzeko beharrezkoa da, ekonomi politika berdina erabiltzea. Ez dezakegu baieztatu berori osorik erdietsi denik; baina bai eremu batzuetan baderen. Azter dezagun, bada, politika berdintsu hauek non eta nola eman diren.

1) Nekazal Politika. Erromako Tratatua 39. artikulua helburu hauek egotzen dizkio Nekazal Elkarte-Politikari: a) Nekazaritzako produktibitatea ugartzea, teknika garatuz eta produktio-faktoreen erabilera hobetuz; b) Nekazarien bizimaila jasotzea. c) Merkatuak finkatzea. d) Hornimenduak segurtatzea. e) Prezioak aseguratzea.

Helburu guzti hauek hiru printzipiotan oinarritzen dira:

— Merkatu bakar bat. Printzipio honen arabera, EEE osoak nazio bat balitz bezala jokatu beharko du nekazal produktuekiko politikan, horretarako gestio-batasun bat ezarriz. Nekazal Politika EEEko Batzordeak eramaten du, Brusela-tik.

— Elkarteko produktuen lehentasuna. Aurreko puntuaren ondoriozko printzipio bat da hau. EEE nekazaritza-arloan nazio bakar bat bada, elkarteko produktuek lehentasuna izango dute barneko merkatuan.

— Erantzukizun finantzario amankomuna. Beste bien ondorio gisa aurkezten zaigu hau. Politika eta gestioa Batzordeak eramaten baditu, baliabide finantzarioak ere Batzordeak ekarri beharko ditu, eta, ondorioz, hauek elkartekideen aurrekontuetatik bilduko dira.

Nekazal politika korapilotsu honek EEEko aurrekontuen % 70 kontsumitzen du (ikus 7. taulan FEOGA delakoaren gastuak). Benetan kostu handia Nekazal Politikaren finantzapenarena, baina beharrezkoa eskusartze-prezioak dauden bitartean. Nekazariari prezio minimo subentzionatuak jartzen bazaizkie, norbaitek finantzatu behar ditu horiek. Bestalde, Europa berde honetan izugarritzko soberakinak finantzatzen dira, eta hauek gero eta gorago doaz, eta, azkenik, ondorioz aurrekontuak ere gora. Hau da funtsean EEEko gatazka-ziorik gordinena.

Frantzia eta, maila apalagoan, Italia dira politika honen mozkindunak, Britainia Handia eta Alemania, ordea, galtzaileak, lehenengoa bait da esnearen eta esnekien ekoizpenean gailentzen

dena eta, hain zuzen ere, soberakin gehienak produktu hauetan gertatzen bait dira.

Nekazal Politikak izan dituen emaitzak ezagutzeko, bizpahiru datu aipatuko ditugu. 1973-1982 bitartean produktibitatea % 18an gehitu da; industrian, ordea, % 9an bakarrik. Epe berean, nekazal laneskua % 31n gutxitu da. Argi ikusten da, beraz, nekazal produktibitateak izan duen arrakasta. Ondorioz, elkartekideen nekazal autohornikuntza % 79tik % 87ra igo da.

2) Arrantza-Politika. EEE sortu zenean ez zen gai hauetaz erabakirik hartu, ez bait zegoen arrantzaren sektorean arazo berezirik. Baina 1976az geroztik, jurisdikziopeko urak berrehun miliatara hedatuak izan zirenetik, partaideen artean sortutako arazoak konpontzeko, batetik, eta arrantzaren ustiapena razionalizatzeko, bestetik, politika komunitario bat ezartzea jo zen biderik egokiena. Horregatik 1983an, urtarrilaren 25ean, Arrantzarako Elkartea-Politika jartzea erabaki zuten. Arrantza-Politika elkartekideek ez, baizik EEEko Kontseiluak finkatzen duela, esan nahi du honek. Beraz, politika komunitario baten aurrean gaude.

Politika amankomun hau egiteko finkatu diren arauak sailkatuko bagenitu, hiru multzo hauetara bilduko genuke legeria hori dena:

— Arrantza-baliabideen gestio eta kontrola. Batzordeak, Arrantzarako Komite Zientifiko eta Tekniko delakoak emandako txostena aztertuz, jartzen ditu urterako harrapaketak. Arrain-mota bakoitzetik harrapa daitekeen urteko kopurua, alegia. Kopurua partaideen artean banatzen da, eta Batzordeak erabakitzen ditu erabil daitezkeen teknika, tresna eta sare-mailak, arrainen neurri edo tamainak ere izendatuz. Arauketa guzti hauek partaideen kontrolpean daude, berauen eskuetan bait dago bakoitzaren uretako kontrol-ardura.

— Arrantza-egituren sustapena eta modernizazioa. Arlo honetako ekintzarik aipagarrienak, hauek lirateke: Arrantza-sistema berriak ikertzea, flotaren birmoldaketa eta modernizazioa zaintzea, akuikultura sustatzea, kaladero berriak bilatzea, komertzializazio-kanalen eraketa eta arrantza-produktuen kontserbazio eta bilketarako azpiegitura-inbertsioak bultzatzea. Guzti hauen finantzapena, aurrekontuan arrantza-politikarako izendatutako laguntzarekin egiten da.

— Merkatuaren erregulazio eta babeskuntza. Arrantzaileen errentak, merkatuaren gorabehera dela medio fluktuaziorik izan ez

dezan eta kontsumitzaileen hornimendua segurtaturik egon dadin, orientazio-prezioak ezarriz arrautzen dira.

Batzordea da beste nazioekin harremanak eramaten dituen, eta baita nazioarteko erakundeetan (FAO, NAFO, eta abarretan) partaideak ordezkatzan dituen ere.

3) Industri Politika. Honi buruz ez dezakegu esan politika komunitariorik dagoenik; Erromako Tratatuan ez zen aipatu ere egiten Industri Politika. 1970ean Colonna Txostena bezala ezagutzen den Memorandum-a argitara zen Industri Politikaren oinarriak jartzeko, baina ezin da esan deus lortu denik.

4) Teknologi Politika. Ipar Amerikaren eta Japoniaren aldean, Teknologi maila galtzen ari da EEE, nahiz eta barne-merkatua haien izarikoa izan. Horregatik, azken urteotan bultzada eman diote europarrek ikerkuntzari. Egitarau aipagarrienak hauek izan dira:

Ikerkuntz Zentru Komunitariorako 1984-87etako Programa Markoa. 700 milioi EMUko aurrekontua dute Zentru honetan lan egiten duten 2.260 ikertzaile eta lankideek. Industri teknologia, fusio nuklearra, fisio nuklearra, energia ez-nuklearrak eta inguru-nearen babesa dira ikerkuntz eremuak.

"Esprit" Programan mikroelektronika aurreratua, software teknologia, konputadore bidezko produkzioa eta bulego-sistemak dira, Enpresa, Unibertsitate eta Ikerkuntz Zentruen lankidetzaren bidez, ikertuko diren eremurik nagusienak. 750 milioi EMUko aurrekontua du bere xedeak betetzeko.

"Brite" Programak 125 milioi EMU ditu ikerketarako. Industri teknologia berrien aplikazioa du helburu: laserraren teknologia edo CAD-CAM produkzio-sistemak, adibidez.

5) Garraio-Politika. Nahiz eta Erromako Tratatuan aipatua eta helburu bezala ere jarritakoa izan, porrot egin duela esan dezakegu.

6) Politika Fiskala. BEZ zeharkako zergen ezarrera izan daiteke erdiespenik nagusiena. Partaide bakoitzak, portzentaia ezberdina aplikatu arren, zeharkako zerga-sistema bera erabiltzea pauso handia izan omen da harmonizazio fiskalerako. Interesgarria izan liteke EEEko partaideek jasaten duten presio fiskalaz zerbait esa-

tea, zeren Estatu bakoitzean ezberdina bait da —nabarmenki ezberdina, gainera— presio hori:

$$\text{Presio fiskala} = \frac{\text{Zergak} + \text{Gizarte-Segurantzako kotizazioa}}{\text{Barne-Produktu Gordina}} \times 100$$

Estatu partaideen presio fiskala

	1983	1979-83 aldakuntza
Alemania	37,2	-0,3
Belgika	46,6	-
Britainia Haundia	38,3	+5,0
Danimarka	46,1	+1,6
Espainia	24,5	+1,1
Frantzia	44,1	+3,0
Grezia	31,9	-
Holanda	47,0	+2,0
Irlanda	40,6	+7,6
Italia	39,9	-
Luxemburg	40,2	+0,7
Portugal	33,0	+6,9

7) Moneta-Politika. Arlo honetan makina bat ahalegin eta txosten egin da batasuna lortzeko; hemen ere eragozpenak handiak izan dira, eta, azkenean, monetaren kontu-unitatea lortu da bakarririk: EMU/ECU (Europako Moneta-Unitatea / European Currency Unit). Baina ez ditu, adibidez, dolarrak edo pezetak dituzten funtzio denak betetzen, ez bait da benetako dirua. Definizio batez deskribatu behar begenu, hauxe dela esango genuke: Europako Ekonomi Elkartean erabiltzen den moneta-unitate bakarra dela, eta elkartekideen monetekin osaturiko saski irekia.

8) Eskualde-Politika. EEE sortu zuen Erromako Tratatuan bertan zehaztatzen ziren helburu orokorren artean, eskualde atzeratuen garapena azaltzen zitzaigun. Geroztik ere EEEko agintariek sarritan azpimarratu dute eskualdeen arteko ezberdintasunak gainditu beharra, ezberdintasun horiek oztopatu baizik ez bait dute egiten batasun ekonomikorako bidea. Eskualde-Politika Komunitarioa 1975ean hasi zela esan dezakegu, urte hartan sortu bait zituzten Eskualde-Garapenerako Fondo Europarra (EGFE-FEDER) eta Eskualde-Politikarako Komitea, bata baliabide finantzarioak banatzeko eta bestea Kontseilu eta Batzordearen kontsulta-organo bezala.

Gaur egun (areago oraindik Espainia eta Portugal integratuz gero) mingarriagoak dira eskualdeen arteko ezberdintasunak. Ezberdintasun-arazoetan, bi motatakoak bereiz daitezke: Eskualde azpigaratuetako ohizko pobrezia eta garatuetan ikean dauden industriek pizten duten arazo sozio-ekonomikoa. Lehenengok, lurraldez EEEdo ia % 20raino iristen dira, eta Elkartekideen arteko batezbesteko BPG/biztanle portzentaia % 60 txikiagoa dute eskualde azpigaratuok, eta guztiek ondoko ezaugarri hauek dituzte: ia denak Mediterranearrak dira, hain zuzen ere EEE osatzen duten naziorik txiroenetan daude, nekazal jendetza aktiboak garrantzi edo pisu handia duen Estatuetan, eta industri-egitura oso ahula dute (Portugal, Grezia, Espainia, Irlanda eta Mezzogiorno italiarra ditugu aipagarrienak).

Ikean dauden eskualdeei dagokienez, jendetza aktiboak industri sektorean duen garrantziak eta azken urte hauetan jasaten ari diren langabeziak definitzen dituzte hauek. Britainia Haundiko industrialdeak, Brabante, Valonia, Lorena Liguria eta Euskal Herria izan litezke aipagarrienak.

EEEdo Batzordeak, BPGaren bidez eta desenplegu-tasan oinarrituz neurtzen ditu eskualde-arazoak, bakoitzari indize bat kalkulatu. Banco de Bilbao-k, sistema bera erabiliz, jarraian ikus dezakegun taula atera du:

4. taula: EEEdo Eskualde-arazoaren Indize Sintetikoak

Eskualdeak	Indizea	Eskualdeak	Indizea
Andalucía (E)	44,8	Asturias (E)	81,6
Extremadura (E)	49,0	Hainaut (B)	81,7
Canarias (E)	56,7	Nafarroa	82,0
Calabria (I)	57,9	Limburg (B)	82,4
Northern Ireland (BH)	61,2	Castilla-León (E)	82,5
Irlanda	63,5	Lazio (I)	82,7
Sardegna (I)	64,5	Madrid (E)	82,8
Merseyside (BH)	66,2	Gwent, M.S.W. Glamorg (BH)	82,9
Campania (I)	67,5	Cornwall, Devon (BH)	83,5
Basilicata (I)	68,2	Limburg (H)	83,6
Portugal	68,2	West Mid. County (BH)	84,6
Castilla-La Mancha (E)	70,6	Cataluña (E)	84,7
Sicilia (I)	71,1	Chwy, Dylfe, Gwyn, (BH)	85,7
Dum Gal, Strathclyde (BH)	73,6	Aragón (E)	85,9
Murcia (E)	74,1	Umbria (I)	86,1
Northumber, Tyne Wear (BH)	74,5	Humberside (BH)	86,4
Euskal Komunitate Autonomoa	77,6	Liège, Prov. (B)	86,9
Cleveland, Durham (BH)	77,9	Languedoc-Roussillon (F)	88,2
Puglia (I)	78,8	Galicia (E)	88,2
Valencia (E)	79,9	Cantabria (E)	88,6
Abruzzi (I)	80,2	South Yorkshire (BH)	90,9
Molise (I)	81,5	Lancashire (BH)	91,2

Eskualdeak	Indizea	Eskualdeak	Indizea
Greater Manchester (BH)	91,4	Berk sh, Oxford sh (BH)	107,7
Cumbrie (BH)	93,2	Haute-Normandie (F)	107,8
Lincoln Sh. (BH)	93,3	Trentino-Alto Adige (I)	107,8
Stafford Sh. (BH)	93,7	Champagne-Ardennés (F)	108,7
Baleares (E)	94,2	Niederbayern (A)	109,2
Poitou. Charentes (F)	94,4	Oberpfalz (A)	109,4
Bretagne (F)	94,4	Saarland (A)	110,0
Nord-Pas-De-Calais (F)	94,6	Greater London (BH)	110,2
Heref. Worc. Warw Sh. (Bh)	95,2	Brabant (B)	110,2
Basse-Normandie (F)	95,5	Centre (F)	110,4
Midi-Pyrénées (F)	95,5	Lueneburg (A)	110,9
Prov. Alp.-C.D'Azur + Corse (F)	95,8	Weser-Ems (A)	113,1
Namur prov. (B)	95,9	Franche-Comté (F)	113,8
Avon, Glou sh., Wilt sh. (BH)	96,0	Trier (A)	113,8
Aquitaine (F)	96,4	Rhone-Alpes (F)	114,4
Derby sh. Nottingham (BH)	96,8	Lombardie (F)	114,5
Ost for Storebaelt (D)	96,8	Oberfranken (A)	114,8
Leice Sh.Northamp (BH)	97,1	Zeeland (H)	115,2
Marche (I)	97,2	Antwerpen prov. (B)	115,4
Oost-Vlaanderen (B)	97,3	Unterfranken (A)	115,7
Vest for Storebaelt (D)	97,3	Hovedstadsregionen (D)	116,0
Dorset-Somerset (D)	98,0	Arnsberg (A)	116,4
Kent (BH)	98,3	Braunschweig (A)	116,7
East Anglia (BH)	98,5	Kassel (A)	117,5
Rioja (E)	98,9	Schleswig-Holstein (A)	117,8
Noor-Brabant (H)	98,9	Muenster (A)	117,8
Cheshire (BH)	99,0	Zuid-Holland (H)	117,9
Auvergne (F)	99,3	Koblenz (A)	119,0
Toscana (I)	99,8	Noor-Holland (H)	119,9
Friesland (H)	100,1	Alsace (F)	120,2
Limousin (F)	100,2	Utrecht (H)	120,5
Liguria (I)	100,2	Valle D'Aosta (I)	121,0
Veneto (I)	101,2	Hannover (A)	121,7
Pays de la Loire (F)	101,3	Mittelfranken	122,3
Essex (BH)	101,6	Koeln (A)	122,3
Grampian, Highl. Islan (BH)	101,8	Schwaben (A)	122,4
Picardie (F)	101,8	Detmold (A)	123,3
North Yorkshire (BH)	101,9	Freiburg (A)	123,7
Friuli-Venezia (I)	102,1	Dusseldorf (A)	125,8
Luxemburg	102,9	Ile de France (D)	126,2
Hampshire, Isle Wight (BH)	103,6	Tuebingen (A)	126,8
Piemonte (I)	104,0	Rheinessen-Pfalz (A)	127,3
West Vlaanderen (B)	104,3	Luxemburg	128,5
E. Sus Surrey (BH)	104,6	Bremen (A)	128,9
Grezia	104,8	Berlin WEST (A)	129,0
Gerderland (H)	104,9	Karlsruhe (A)	131,3
Overijssel (H)	104,9	Oberbayern (A)	134,1
Emilia-Romagna (I)	105,3	Stuttgart (A)	135,0
Lorraine (F)	105,9	Darmstadt (A)	139,7
Drenthe (H)	106,1	Hamburg (A)	150,2
Bourgogne (F)	106,9	Groningen (A)	153,2
Bed. sh, Buek sh, Her sh (BH)	107,7		

Portugal, Grezia eta Irlanda Estatu bezala azaltzen dira, osoan, ez bait dago eskualdeei buruzko daturik, indize sintetikoa kalkulatzeko. Zerrenda honetako lehen hiru eskualdeak, indize kaxkarrena dutenak beraz, Espainiakoak dira hain zuzen: hauek dira, bada, BPG/biztanle eta desenplegu-tasa kontutan harturik, egoera ja-

rienean aurkitzen direnak. Euskal Herriari dagokionez, EKAK 77,6ko indizea du eta 82koa Nafarroak; hori dela eta, EEEko batzbestekoaren mailara ez gara iristen. Gure kasuan, langabezia dugu hain atzean kokatzen gaituena.

Aipatu dugun bezala, EGFE/FEDER erakundea da eskualde-
-ezberdintasunak zuzentzeko tresna behinena. Bere aurrekontu-
-dotazioa urtero zehaztatzen da EEEaren aurrekontu orokorren
barnean; 1984ean, 2.140 milioi EMU/ECU tara heldu zen. Diruok
gisa hauetako ekintzak finantzatzen erabili ohi dira: a) Eragozpen
handiak dituzten eskualdeetako iharduera ekonomiko eta lanpostu
berriak lor ditzaketen programa komunitarioetan. b) Interes ko-
munitarioa duten programa nazionaletan. c) Industri eta zerbitzu-
sektoreetako inbertsio eta azpiegiturretan. Lanpostu berriak lor-
tzen dituzten proiektuek izango dute lehentasuna.

Erizpide honen argitan, erakunde honen ekintzak honela bana-
tu dira, lurraldez-lurralde, eta 1985-87etako baliabideen banaketa-
-portzentziak hauek izango dira:

EGFE/FEDERen baliabide finantzarioen banaketa

	Orain arteko banaketa (Milioi EMUtan)	1985-87etako banaketa (aurrekontuen %)
Italia	3.546	31,94 - 42,59
Britainia Handia	2.115	21,42 - 28,46
Grezia	830	12,35 - 15,74
Frantzia	1.415	11,05 - 14,74
Irlanda	554	5,64 - 6,84
Alemania	435	3,76 - 4,81
Holanda	120	1,00 - 1,34
Belgika	81	0,90 - 1,20
Danimarka	107	0,51 - 0,67
Luxemburg	7	0,06 - 0,08

Espainia eta Portugal falta dira zerrenda honetan; baina badi-
rudi, beren egoera ekonomikoa ikusirik, laguntza garrantzitsua ja-
soko dutela. Espainiari dagokionez, 85.000 milioi pezetetan ezarri
omen da 1986rako laguntza. Laguntza hauetan sar daitezke, ez
bakarrik ohizko atzerapena duten eskualdeak, baita aurreratuetatik
gaur egun krisi-arazoak edo birmoldaketa gogorak jasaten ari
diren industri eskualdeak ere.

2.2. Europako Ikatz-Altzairuen Elkarte (EIAE/CECA)

1951ko apirilaren 18an, Euratom eta EEE sortu baino sei urte lehenago, Alemania, Frantzia, Italia, Holanda, Belgika eta Luxemburg-ek Parisen EIAE/CECA Tratatu sinatu zuten. 1973an Irlanda, Britainia Handia eta Danimarka eta 1981ean Grezia bildu ziren elkarte berera. Espainia eta Portugal, aldiz, 1986an.

Arestian aipatu ditugun nazioarteko kooperazio-motetan, EIAE sektore-artekoa dugu. Hots: partaideek, ekonomi sektoreekiko erabaki-gaitasuna galduz, erakunde supranazionala sortzen dute eta sektoreei dagozkien akordio guztiak hartzeko gaitasuna elkarte berriari pasatzen diote. Hasiara hartan jadetsi nahi izan ziren helburuak, hauek ditugu: Alemania eta Frantzia elkartzeara, gerra-arriskuak urrunduz, eta ikatz-altzairuen baliabideak biltzea eta garatzea. Horretarako hartutako neurriak, honela labur daitezke: partaideen arteko arantzelak desagertzea, partaide artean beste nazioekiko arantzel eta akordio berdinak izatea, jarrera oligopolistikoetara itzurtzea eta finantz politika berdina erabiltzea.

Erakunde honen organo exekutibo gorenak Batzordea da, eta ahalmenik badu nahiz eskaera-krisian, nahiz eskasaldian eskusartzeko, horretarako erabaki-molde hauek erabiliz: produkzio-edo salmenta-kuotak ezarri, gehienezko edo gutxienezko salneurriak onartu, eta inbertsio-, inportazio- eta esportazio-kontrola eraman.

1974az geroztik, petrolio-krisia dela eta, izan dira inbertsio-laguntzak, eta baita subentzioak ere, ikatz-sektorean produkzioa nahiz kontsumoa gehitzeko. Altzairu-sektorea, ordea, krisi gogorra jasaten ari da, eta azken bost urte hauetan birmoldaketa erraldoi bati ekin diote europarrek. Produkzio-ahalmena 30 milioi tonatan gutxitu da (% 18 alegia). Hamabi urtetan 450.000 lanpostu galdu dira, hau da, 1974eko lanpostuen % 57a. Estatu partaideek beren enpresei ematen dizkieten laguntzak kontrolpean ezarri, kostuak gutxitzeko eta kalitatea hobetzeko egin diren inbertsioak txit garrantzitsuak izan dira.

Atxekimendu-Tratatuan azaltzen denez, Espainiak ikatz-altzairuen sektoreko aduana-batasuna zazpi urtetan egin behar du, eta Espainiako enpresen birmoldaketa hiru urte baino lehen burutu beharrean aurkitzen da, azkenean produkzio-ahalmena 18 milioi tonatan utziz.

5. taula: Siderurgia Espainian eta EIAEn

	1974		1982		1989-90	
	Espainia	EIAE-9	Espainia	EIAE-10	Espainia	EIAE-12
Altzairu-produkzioa (106 t-tan)	11,5	156,2	13,2	110	15,5	130
Inportazioak	1,6	37,1	1,3	36,7		
Esportazioak	0,8	63,2	4,9	52,4	+ 5,0	+ 13
Kontsumo/biztanle (Biztanleko kg.)	334	475	213	340	262	362
Produkzio-ahalmena	13,6	148,4	20	157	18	160
Enpleguak (10 ³ langile)	75	795	66	513	45	345
Batezbesteko produktibitate (Produktu-t/enplegu)	120	141	141	163	350	375

Iturria: *Papeles Economía Española*, 1985/25.

Taula honetatik atera daitezkeen ondorioak, irakurleak berak azter ditzake. Gure aldetik, enpleguaren eta produkzio-ahalmenaren beharaldia eta batezbesteko produktibitatearen gehikuntza azpimarratuko ditugu.

2.3. Europako Atomo-Energiaren Elkarte (EURATOM)

1957ko martxoaren 25ean Belgika, Frantzia, Italia, Alemania, Luxemburg eta Holandak izenpetu zuten Euratom edo Europako Atomo-Energiaren Elkarte sortu zuen Tratatu. 1973an Danimarka, Irlanda eta Britainia Haundia sartu ziren elkarte honetan, eta, 1981ean Grezia. Azkenik, 1986an Espainia eta Portugal.

Estatu partaideen bizimaila jaso, beste nazioekiko elkartrukeak garatu, industria nuklearren erakuntza bultzatu eta hazkundera baldintzatzea izan ziren erakunde berri honen xede bereziak, horretarako bere iharduera ondoko hauetan sustatuz: 1) Hornimendu-politikan, hornimendu-agentzia baten bidez meaz, lehengaiez eta fisio-materialez partaideak hornitu. 2) Iker-proiektuetan, Komite Zientifiko eta Teknikoaren bitartez, politika zientifikoa gidatu, Elkartearen baliabideekin ikerkuntza propioa eginez edo partaideen ikerlanetan parte hartuz edo baita beste nazioekin kolaboratuz ere. Ikerkuntza adierazgarrienak seguritate nuklearrean, energia ez-nuklearrean eta erreaktoreen seguritate-arloan egin dituzte; ikertoki handienak Petten (Holanda), Karlsruhe (Alemania),

Ispira (Italia) eta Geel-ekoak (Belgika) izan dira. Materiale nuklearraren erabilpena kontrolatzea eta nazioarteko erakundeekin akordioa izenpetzea ere bere eginkizunak dira, eta orain arte energia nuklearraren eremuan jokatu arren, badirudi sektore energetiko osora hedatu dela erakundearen ahalegina.

Nahikoa adierazgarria izango delakoan, begira dezagun 1990. urterako egin duen energi kontsumoaren aurrikuspena:

Energia primarioaren eskaera. Aurrikuspenak (1990)

Energi motak	Espainia		EEE	
	M. Tek.	%	M. Tek.	%
Petrolioia	61,6	47,6	629,7	42,8
Ikatza	31,5	24,3	345,6	23,5
Gasa	6,3	4,9	271,3	18,4
Indar nuklearra	15,2	11,8	207,1	14,1
Indar hidraulikoa	14,8	11,4	17,1	1,2
Eskaera guztira	129,4	100,0	1.470,8	100,0
Barne-produkzioa	58,8	45,4	804,0	54,7

3. Erakundeak

Elkartekideen aurkezpena egin dugu, eta baita horien arteko elkarteak deskribatu ere. Ondoren, EEEek zuzentzen dituzten erakundeek begirada labur bat emango diegu, ezaugarri behinenak irazkinduz.

3.1. Kontseilua

Kontseilu hau organo legislatibo gisakoa da, eta Elkarteen Politikari buruzko oinarrizko erabaki garrantzitsuenak hartzen ditu. Halaber, EEEen eta EURATOMen arau-fakultatea du, eta Elkarte hauek dituzten kanpo-harremanen arduraduna da. Europako Ikatz-Altzairuen Elkartean, ordea, ahalmen gutxiago edo mugatuagoak ditu, zeren hemen Batzordeak hartzen bait ditu erabaki nagusienak.

Estatu partaideen gobernuen ordezkariak osatzen dute Kontseilua, baina horrek ez du esan nahi gobernuarteko organoa denik, alderantziz, Elkartekoa baizik. Erabakiak batzarkideen gehiengoz hartzen dira, eta botuak honela banatzen: Alemaniā, Frantzia, Italia eta Britainia Haundiak, hamarna; zortzi, Espainiak; Belgika, Grezia, Holanda eta Portugalek bostna; Danimarka eta Irlandak hiru bakoitzak eta bi Luxemburg-ek.

Kontseilua bi adarretan banatzen da, COPERER eta Kontseilu-Ordezkaritza Orokorra. Lehenengoak proiektuak prestatzen dizkio Kontseiluari, eta administrazio-erantzukizuna darama bigarrenak.

3.2. Batzordea

Hau ere Elkarteko organoa da, eta ez gobernuartekoa; botere garrantzitsuak ditu, nahiz eta nabarmenena Erroma eta Pariseko Tratatuaren aplikazio zehatza kontrolatzea izan. EEE eta Euratom Elkartecetan, Kontseiluaren arauak bete erazten ditu. EIAEn, aldiz, arau-ahalmena du, eta, beraz, Elkarteko honen organo legislatiboa da. Aurrekontuen aplikazioa eta elkarteko fondoek artekaritza dira aipa ditzakegun beste funtzio batzu.

Batzordekideak lau urtetarako aukeratuak izaten dira, eta Estatu elkartekideen gobernu bakoitzak izendatzen ditu, baina hauengandik ezin dute agindurik jaso, Europako Parlamentuaren kontrolpean bakarrik bait daude.

3.3. Parlamentu Europarra

Argi utzi behar dugu, Parlamentu Europarra ez dela organo legislatiboa, kontsultiboa baizik; hala eta guztiz ere, badu eginkizun franko, eta etorkizunean gehituz joango dira, gainera. Hona Parlamentu honen kontsulta- eta kontrol-funtzioak: Elkarteen kontrol politikoa, zentsura-sistema baten bidez; kontseiluaren eta batzordearen organo kontsultiboa da; aurrekontuen onarpena eta kontrola dagokio, eta nazioarteko akordioek sinadura, horrez gain.

Gaur egun, 518 parlamentari ditu, Estatu partaideen biztanleen arabera. Honela banatzen dira parlamentariak: Frantzia, Italia, Britainia Handia eta Espainiak 81 parlamentari bakoitzak; Irlandak 25 ditu; 24na Belgika, Grezia eta Portugalek; Danimarka-k 16; Irlandak 15, eta 6 Luxemburg-ek.

Parlamentariak, sufragio unibertsalaren bidez, bost urtetarako hautatuak izaten dira, eta Parlamentuan talde politikoka banatzen. Horregatik, Ganbaran ikus ditzakegun talde sozialista edo demokrata-kristauak, alemaniar, frantziar eta espainiarrek osatua ageri da bakoitza. Ordezkariek ez dute beren Gobernuaren agindurik jasotzen, eta botua indibidual eta pertsonala da.

3.4. Justizi Auzitegia

Estatuen eta Elkarteen agintari edo ordezkariak, Tratatuetan dauden arauak eta norabideak betetzen dituzten kontrolatzea eta elkarte-agintarien egintzez jabetzea da Justizi Auzitegiaren eginkizunik propioena. Hamaika Epaiak eta bost Abokatu Orokorrek osaturik dago, eta sei urtetarako hautatuak izaten dira.

3.5. Batzorde sozio-ekonomikoa

Elkartekideen proposamena kontutan izanik, Batzordeak 156 partaide izendatzen ditu erakunde honetarako, sektore ezberdinen interes ekonomikoak eta sozialak batzorde sozio-ekonomiko horretan ordezkari ditzaten. Berau batzordearen kontseiluaren kontsulta-organo baten betekizuna du.

3.6. Europako Inbertsio-Bankua (EIB)

Eskualde-garapenerako sortutako finantz erakundea da Inbertsio-Banku hau. 1957an eratua, 1958-1982 urteetan 16.000 milioi EMU banatu ditu mailegu, abal eta bonifikaziotan, nahiz eta beronen ekonomi iharduera nabarmena inbertsio-proiektuan epe luzerako finantzapena izan. Jesapenak jaulkiz lortzen ditu bere baliabiak finantz merkatuetan.

3.7. Fondo Sozial Europarra

Nekazaritzak, ehungintzak eta, orokorki, birmoldaketa jasaten ari diren sektoreek langabetzen dituzten langileentzat lanpostuak sustatzeko edo eragintza bultzatzeko eta lanbide-hezkuntza hedatzeko eratua izan zen.

Fondoaren % 40a gutxienez eskualde azpigaratuetara zuzendu behar du, batez ere hogeitabost urte arteko langabetuei laguntza

emanez. Finantzapena EEEko aurrekontuan sartzen da, eta 1984ean 1.902 milioi EMUko dotazioa izan zuen.

3.8. Eskualde-Garapenerako Fondo Europarra (EGFE/FEDER)

1975ean sortu zen, eskualde atzeratuen garapenean parte har zezan, eta baita krisian dauden eskualde industrialei laguntzeko ere. 1984ean 2.100 milioi EMUko laguntzak banatu zituen eta EEEko aurrekontuaren bidez lortzen ditu baliabide finantzarioak.

3.9. Nekazal Garantia eta Orientaziorako Fondo Europarra (FEOGA)

Nekazal Elkarre-Politikaren erakunde finantzarioa dela esan genezake. Bi egiteko eta sail ditu barnean: garantia eta orientazioarena. Batak nekazal produktuen salneurriak garantizatzen ditu, eta besteak, egitura-politikaren finantzapena. Bere finantz baliabideak aurrekontutik eskuratzen ditu, eta 1984ean 18.401 eta 620 milioi EMUko dotazioak izan zituzten bi atalek.

3.10. Garapenerako Fondo Europarra (GED)

EEEan bilduta eta garapen-bidetan dauden nazioekiko finantz kooperazioa, nahiz azpiegitura ekonomikoak eta sozialak laguntzea, nahiz industri eta nekazal proiektuak finantzatzea dira Fondo honen ekintza bakarrak. Elkartekideen ekarpenekin osatzen dute Fondoa; Espainiari berrikitan 499,6 milioi EMUkoa ezarri diote.

3.11. Moneta-Kooperaziorako Fondo Europarra

Europako Moneta-Sistemaren gestioa eramaten du, eta baita elkartekideen dolar- eta erre-erreserben % 20a jaso ere, ekarpen bezala, eta hauen kontrakontutzat EMUak jaulki.

3.12. Eurostat

EEEko Estatistika-bulegoa dugu. Batzordearen menpe dago, eta Luxemburg-en du egoitza.

4. EEEEn aurrekontu-sistema

Bi dira EEEEn aurrekontuak: orokorra bata eta EIAErena bestea. Lehenengoari helduz, ikus ditzagun Aurrekontu Orokorraren 1985eko sarrerak eta gastuak:

6. taula: 1985eko aurrekontu orokorra: Sarrerak (Milioi EMUtan)

Sarrera-motak	Baliabide propioak	Beste sarrerak	Guztira	%
Aduana-eskubideak	8.596			30,2
Nekazal esakzioak	1.082			3,8
Azukre-kotizazioak	1.025			3,6
Baliabide propioak	10.703		10.703	37,6
BEZ	15.461		15.461	54,4
Guztira (Baliabide propioak)	26.164		26.164	92,0
Gobernuarteko aurrerakinak		1.982	1.982	7,0
Ekarpen finantzarioak		15	15	0,1
Sarrera ezberdinak		272	272	0,9
Guztira (Beste sarrerak)		2.269	2.269	8,0
Sarrerak oro	26.164	2.269	28.433	100,0

Azter ditzagun orain sarrera-kontzeptu guztiak. Dakigunez, partaideen arteko merkatal erlazioei ez zaie aduana-eskubiderik edo arantzelik aplikatzen, baina bai beste nazioetatik, hau da, EE-Etik at dauden estatuetatik datozen merkantziak. Hauei ezarritako aduana-eskubideak Elkartekideen baliabideak kontsideratzen dira eta EEEko aurrekontura ekartzen.

Nekazal ordainerazpen (esakzio) erregulatuak, nekazal ekoizpenei jartzen zaizkien inportazio-zergak ditugu. Lehen aipatu ditugun aduana-eskubideen antzekoak dira, baina nekazal produktuei ezarritakoak.

Azukre-kotizazioa bezala ezagutzen den sarrera, EEEko azukre-enpresek ordaintzen dute beren produkzioaren arabera. Pro-

dukzio-zerga hau merkatuari ezarritako laguntzak estaltzeko inposatua izan da.

BEZaren sarrerak: partaide bakoitzak BEZaren bidez biltzen dituen zergei tasa bat aplikatuz kalkulatzen da aurrekontuan hain garrantzi handia daukan sarrera hau (aurrekontuaren sarreraren % 54,4 suposatzen du). BEZaren % 1,4ean jarri da muga 1986ra-ko, baina Batzordeak 1988an 1,6ra igotzeko ahalmena du.

Badirudi beste sarrerak ez dutela garrantzirik, eta koiunturalak direla. Argi dago aduana-eskubideak eta BEZa direla garrantzitsuenak, bien artean % 84,6 osatzen bait dute.

Sarrerak ezagutzen ditugunez, ikus dezagun orain non eta nola gastatzen dituzten EEEn finantz baliabideak.

7. taula: 1985eko aurrekontu orokorra: Gastuak (Milioi EMUtan)

Gastu-motak	Kantitatea	%
FEOGA-Garantzia	19.955	70,2
FEOGA-Orientazioa	688	2,4
Arrantza-politikarako laguntza	112	0,4
Garraio- eta eskualde-garapenerako laguntza	1.698	6,0
Arlo soziala	1.626	5,7
Industria, energia eta ikerkuntzarako	1.267	4,
Partaideei errenboltsatua	1.267	4,4
Kanpoko nazioei laguntza	1.044	3,7
Erakundeen funtzionamendua	888	3,1
Batzordeak, guztira	27.985	98,4
Beste erakundeak	448	1,6
Gastuak, guztira	28.433	100,0

Nekazaritza eta arrantza dira EEEn barnean elkarre-politika edo politika supranazionala daramaten bakarrak. Horregatik, sektore hauen finantzaketak aurrekontu bidez egiten da. Nekazari-politikaren finantzaketak aurrekontuaren % 72,6 suposatzen du. Arestian aipatu ditugu honen arrazoiak, eta EEEn sortzen ari zaion arazo jasanezina.

Honetaz aparte, badaude beste tresna finantzarioak maileguak lortzeko. Interesgarria da erakundeek urte hauetan eman dituzten maileguen kopuruak ezagutzea:

Mailegu-eragiketen eboluzioa EEEn (Milioi EMUtan)

Erakundea Urtea	EIAE	EIB	EURATOM	NIC	GUZTIRA	%
1982	740,6	3.453,2	316,8	791,0	5.346,6	29
1983	778,1	4.255,7	366,4	1.211,8	6.612,0	25
1984	825,5	5.013,1	186,0	1.181,8	7.206,4	9

EIAE = Europako Ikatz-Altzairuen Elkartea

EIB = Europako Inbertsio-Bankua

EURATOM = Europako Atomo-Energiaren Elkartea

5. Euskal Herria eta EEEdak

Euskal Herria EEEdaren barnean aurkitzean, herronka sozio-ekonomiko berri bati eman behar dio aurpegi. Industri Iraultza egin genuenetik hona izan dugun desafiorik handienetako bat da hau, eta, agian, ez gaude honetarako prestatuegiak.

5.1. Euskal Herriaren egitura eta egoera

Ezaguna da 1975. urterarte Euskal Herriak, batez ere Bizkaiak eta Gipuzkoak, izan zuen garapen ekonomikoa. 1955-1975etan herrialde hauek (Bizkaia eta Gipuzkoa) izan ziren Espainian *per capita* errentan lehenengo eta bigarren postua mantendu zituztenak. Araba eta Nafarroa, ordea, laugarren postutik zortzigarrenean bitartean mugitu ziren. Nahiz eta garapen honen zergatiak ezagutzea interesgarria izan, ez zaigu iruditzen hau azterketa egiteko egokierarik onena. Gogora dezagun, hala ere, 1975ean (mundua 1973an hasitako petrolio-krisiaren ondorenak jasaten ari zen bitartean) Espainian, eta Euskal Herrian jakina, egoera baikorren geundela oraindik, krisia sekula etorriko ez zitzaigulakoan. Urte haietan hazkunde-tasa itzelak izan zituen Euskal Herriak eta industri sektoreak batez ere arrakastarik handienetakoak ezagutu zuen, metalurgian gehienbat (altzairu- eta ontzigintza). Erdietsi zen garapen-maila pribilegiatu honek izan zituen bere alde txarrak ere, zeren industrializazio irrazionala izan bait zen, eta utzi zizki-

gun morrontzak (kutsadura, plangintza gabeko eraikintza, espekulazioa, etab.) oraindik sufritzen bait gaude.

Laburpen gisa, honelatsu deskriba genezake 1975ean Euskal Herriak zeukan egoera ekonomikoa: Estatuko BPG gorenetari-koa, Espainiaren ondoan kanpo-merkataritze irekiagoa zuen, egitura ekonomikoa industrian (metalurgian gehienbat) bildua zegoen, eta desenplegu-tasa oso txikia jasaten genuen. Europarekin konparatuz, ostera, bazituen bere aldeak: batez ere enpresen dimentsioetan, produktibitatean eta produktuen kalitate-arloan.

Jarraian ematen ditugun hiru taula hauetan ikus ditzake irakurleak Euskal Herriak urte horietan izan duen bilakaeraren lerro nagusiak:

8. taula: Hego Euskal Herria BPG eta BPG/biztanleko

Kontzeptua Lurraldea	Barne-Produktu Gordina (Miliroi pezetatan)			BPG / biztanle (Pezetatan)		
	1979	1981	1983	1979	1981	1983
Araba	120.308	154.162	223.047	482.494	595.795	843.874
Bizkaia	435.889	550.827	739.841	372.296	462.401	614.619
Gipuzkoa	273.492	345.840	499.158	398.383	497.221	710.338
Nafarroa	186.883	244.236	338.860	373.636	478.954	652.637
Hego Euskal Herria	1.016.572	1.295.065	1.800.906	389.963	487.698	669.486
Espainia	12.818.601	16.698.773	22.368.746	346.269	441.594	580.247
HEH/Espainia %	7,93	7,75	8,05	112	110	115

Iturria: Renta Nacional de España 1983. Banco de Bilbao.

9. taula: BPGren hazkuntza maila, prezio iraunkorretan

	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Euskal Komunitate Autonoma	+1,4	+0,8	+0,7	-4,3	-6,3	-2,7	-1,7	+1,5	+1,5
Espainia	+1,0	+3,0	+2,6	+2,9	+1,1	+0,8	+0,5	+1,5	+0,5
BPG EKA/Espainia (%)	7,8	7,6	7,5	7,0	6,5	6,2	6,1	6,1	6,4

Iturria: ICE. Economía del País Vasco. Economía Vasca 1983-4. Caja Laboral Popular.

10. taula: Hego Euskal Herria: BPG eta jendetza aktiboa, sektoreka

	BPG/sektore (%)			Jendetza aktiboa/sektore (%)		
	Nekazaritza	Industria	Zerbitzuak	Nekazaritza	Industria	Zerbitzuak
Araba	5,0	52,7	42,3	8,9	49,0	42,1
Bizkaia	2,2	47,3	50,6	5,0	46,6	48,5
Gipuzkoa	3,2	52,4	44,4	6,7	48,1	45,2
Nafarroa	9,5	41,0	49,5	14,4	40,8	44,9
Euskal Herria	4,2	48,2	47,6	7,5	46,2	46,2
Espainia	6,5	33,8	56,7	18,0	33,5	48,4

Iturria: *Renta Nacional de España, 1983. Banco de Bilbao.*

Bederatzigarren taulan azaltzen zaigu azken hamarkadan Euskal Komunitate Autonomoko BPGak izan duen eboluzioa. Espainiakoarekin konparatuz, jaitsiz joan da, batez ere 1978-81 urteetan izan ditugun tasa negatiboak direla medio. Baina 1982a inflexio-urtea izan dela esan genezake, Espainiaren mailako hazkunde-tasa izan bait dugu; 1983an, aldiz, handiagoa lortu dugu.

Hamargarren taulak ere gauza bera baieztatzen digu: 1983an Euskal Herriaren BPGak Espainiarekiko duen pisua 1979koa baino handiagoa da, lurralde guztiek indarberritze berdina ez izan arren. Gipuzkoak lortu du gehiena, eta Bizkaia eskasena.

Sektore-egiturari buruz, berriro industri sektorearen garrantzia gailentzen da, bai BPGaren aldetik, bai jendetza aktiboarenetik. Datu hauek berriz ere gure Herriaren industrializazioa egiaztatzen dute, Nafarroa maila apalagoan geratzen dela ere.

Hona iristean, egoki izango da, gehiago zehaztatzeko, industri sektorearen balio erantsiaz zerbait esatea (ik. 11. taula)

Taula honek egiaztatzen digu, Euskal Herriko industriak metalurgian bildurik jarraitzen duela. Metalezko produktuak, maki-neriak, metalak (siderurgia) eta garraio-materialeak suposatzen bait dute sektorearen % 51,05a. Hain zuzen ere, azpisektore hauek ikean daudenez eta birmoldaketa gogorra jasatzen ari direnez, egoera honek Euskal Herria sufritzen ari den langabezia azaltzen digu (ikus 2. taula).

Laburbilduz, honela azalduko genuke gaur egungo egoera. Egitura ekonomikoak industrian eta batez ere metalurgia-siderurgian bilduta jarraitzen du. Ez daukagu lehengairik, eta honek menpekotasun lotuegia ezartzen du. Espainiaren eta kanpo-mer-

11. taula: EKA eta Nafarroa: Industri sektorearen balio erantsia (1983)

Azpisektorea	Balio erantsia (milioi pezetatan)	%
Energi produktuak eta ura	50.798	5,85
Mineraleak eta metaleak	105.788	12,18
Mineraleak eta produktu ez- metalikoak	36.953	4,26
Produktu kimikoak	31.801	3,66
Metal-produktuak eta makineria	302.547	34,85
Garraio-materialak	34.890	4,02
Elikadura-, edari- eta tabako-produktuak	69.708	8,03
Ehun-, larru- eta oinetakogintza	23.010	2,66
Papergintza	46.149	5,32
Zurgintza, kortxoa eta altzariak	26.864	3,09
Kautxu, plastiko eta beste materialak	60.460	6,96
Eraikuntza eta injinerutza	79.094	9,12
	868.062	100,00

Iturria: *Renta Nacional de España 1983*, Banco de Bilbao

katuaren menpe gaude, barne-merkatua txikia delako. Azkenik, krisian dauden industriren birmoldaketa egiten ari gara, eta, ondorioz, langabezia astuna jasaten.

5.2. Euskal Herriaren eta EEEn arteko harreman komertzialak

Arestian Euskal Herriaren egiturara eta egoerara hurbildu bagara, Euskal Herriaren eta EEEn arteko harremanak ikusiko ditugu orain. Honela, gure ekonomiak EEEn arteko duen menpekotasun-maila ezagut dezakegu, gero EEEn sartzeak dakarzkigun ondorioak aztertzeko.

Jarraian dugun taulan, lurralde bakoitzaren inportazio- eta esportazio-datuak eta sektore-sailkapena aurkezten ditugu.

Taula honetatik bi datu nabarmenduko genituzke: batetik, Euskal Herriko ekonomiaren irekitasuna, zeren guztira inportazio-esportazioek BPGaren % 25 eta % 24 suposatzen bait dute (3. taulan ikusi ahal izan dugunez, Britainia Haundiak edo Italiak dituztenen antzekoak); eta, bestetik, esportazioen % 52a produktu metalurgikoak direla eta inportazioen % 54a petrolioak. Koberturatasari dagokionez (hau da, esportazioak zati inportazioak), hona hemen azken urteotako bilakaera:

12. taula: Euskal Herriaren esportazio-inportazioak (1983) (Milioi pezetatan)

Azpisektoreak	Araba		Bizkaia		Gipuzk.		Nafarroa		Guztira			
	Inp.	Esp.	Inp.	Esp.	Inp.	Esp.	Inp.	Esp.	Inport.		Esport.	
									Kopurua	%	Kopurua	%
1. Elikadura eta edariak	925	2.395	26.891	7.985	7.295	2.907	1.189	5.807	36.300	7,9	19.094	4,3
2. Petrolio-produktuak eta mineralak	171	--	240.738	79.686	5.688	--	1.925	56	248.522	54,2	79.742	18,1
3. Kimika, kautxu eta plastikoak	4.057	7.975	13.944	14.621	13.672	20.961	4.825	3.670	36.498	7,9	47.226	10,7
4. Ehun-, larru- eta oinelakogintza	592	655	932	574	2.703	1.490	1.028	1.672	5.256	1,1	4.391	1,0
5. Zurgintza eta altzariak	518	1.584	1.375	2.845	1.900	3.271	1.451	1.573	5.307	1,1	9.273	2,1
6. Papergintza eta arte grafikoak	296	1.241	2.652	3.443	6.059	6.504	2.372	9.735	11.379	2,5	20.923	4,7
7. Mineral ez-metalikoak, zeramika, zementu eta beira	655	3.247	3.381	2.498	2.825	2.357	1.046	2.036	7.907	1,7	10.139	2,3
8. Metale arruntak eta manufakturak	11.350	25.195	22.348	60.852	25.120	47.585	2.542	9.496	61.360	13,4	143.128	32,6
9. Makineria	3.938	5.907	14.572	15.130	8.640	27.868	4.055	8.248	31.205	6,8	57.154	13,0
10. Garraio-materialeak	934	3.396	839	15.074	891	4.810	913	5.207	3.578	0,7	28.487	6,5
11. Beste produktu manufakturuak	735	969	7.647	14.775	2.006	3.400	522	234	10.910	2,4	19.378	4,4
Guztira	24.223	52.565	335.319	217.483	76.799	121.153	21.868	47.734	458.222	100,0	438.935	100,0
BPGari buruzko %	10,86	23,43	45,32	29,39	15,28	24,27	6,45	14,08	25,44		24,37	

	1979	1980	1981	1982
EKA (%)	91,6	77,2	80,7	102,5
Espainia	71,7	60,9	58,5	63,6

Berehala ikusten da hor euskal esportazioen indarra.

Gure ekonomiaren irekitasunaz dioguna bukatzeko, ikus dezagun kanpo-merkataritzak BPGari buruz lurralde bakoitzean duen portzentaia.

Hego Euskal Herria: Kanpo-merkataritza/BPGen portzentaia

	Inportazioa + esportazioa %	Inportazioa + Esportazioa Petroliorik gabe %
Araba	38,12	38,12
Bizkaia	77,03	32,49
Gipuzkoa	43,80	43,80
EKA	60,36	37,04
Nafarroa	21,70	12,70
Hego Euskal Herria	53,03	34,13
Espainia	31,77	--

Datu hauekin, uste dugu, Euskal Herriak kanpo-harremaneki-ko duen menpekotasuna egiaztatua gelditzen da. Horren osagarri bezala, eman diezaiegun orain begiradaxo bat atzerriko bezero eta hornitzaileei.

	Esportazioak			Inportazioak	
	Milioi pezetatari	Hego E.H.ko %		Milioi pezetatari	Hego E.H.ko %
Frantzia	60.739	13,71	Mexiko	71.074	15,44
Holanda	50.865	11,48	Estatu Batuak	49.168	10,68
Britania Handia	43.708	9,87	Frantzia	44.018	9,56
Estatu Batuak	38.274	8,64	Britania Handia	40.979	8,90
Alemania	32.453	7,33	Libya	27.382	5,95
Italia	17.537	3,96	Alemania	24.836	5,39
Iran	15.433	3,48	Nigeria	24.642	5,35
Mexiko	15.291	3,45	Emir. Arabeak	21.395	4,65
Algeria	15.288	3,45	Saudi Arabia	16.535	3,59
Soviet Batasuna	14.865	3,36	Iran	14.246	3,09
	304.435	68,73		334.274	72,60

Zerrenda honetan azaltzen diren bezeroek Euskal Herriko esportazioen % 68 suposatzen dute, eta hauetatik % 46 (ia gure esportazioen erdia) EEEko elkartekideek erosten digute. Nahikoa argi dagoela uste dugu EEEk gure ekonomiarentzat duen garrantzia.

Hornitzaileen artean petrolio-ekoizleak dira muntarik handiena dutenak, inportazioetatik % 37a berek saltzen bait digute. Europari dagokionez, zerrendan azaltzen diren nazioek ia % 24ekin hornitzen gaituzte.

Horretaz gain, kontutan izan behar ditugu Espainiak EEEekin dituen harreman komertzialak, zeren gure ekonomia nola gehienbat Espainiakoarekin lotua dagoen, honen kanpo-merkataritza nolabait Euskal Herriaren zeharkako kanpo-merkataritza dela esan bait genezake. 1983an Espainiak egin zituen inportazioen % 33 EEEtik etorria izan zen, eta esportazioen % 49 EEEra joan zen. EEEk guretzat duen garrantzia eta ia dugun menpekotasuna, argi daudela uste dugu.

5.3. Sarreraren ondorioak

EEEan sartzeak dakarzkigun ondorioei heldu nahi diegu orain. Ez gara sartuko Euskal Herria orokorki aztertzen, ezta sektore edo azpisektoreak ere; nahiz eta nekazaritzari eta arrantzari ukitutxo bat eman, industri enpresek EEEaren aurrean egin behar duten azterketari ekingo diogu berezikiago.

Sektore edo azpisektore bat osatzen duten enpresek ez dute guztiek egoera eta problematika bera; batzutan dimentsioa, produktuak bestetan, merkatuak maiz eta sarritan teknologia eta prozesuak direla eta, enpresak oso berezituta aurkitzen dira, eta azpisektore-analisiak baliteke balio handirik ez edukitzea. Horregatik, enpresen analisi-bidea hartuko dugu eta hauek orokorki kontutan eduki behar dituzten planteamenduak aztertuko, hauetan bait da-tza beraien superbizipena.

Hasteko, aduana-batasunaren ondorioa aztertuko dugu, hortixe etorriko bait da enpresen gain sarreraren ondoko lehenengo arriskua. Arestian irazkindu dugun aduana-batasunak, batetik, merkantzien zirkulazio askea suposatzen du, inolako zerga, oztopo eta kontingenterik ezarri gabe, alegia; bestetik, gainerako kanpo-aduana tarifa berdina ezartzea. Hurrengo taulan aurkitzen di-

tugu joan zen abenduan zeuden arantzelak, bai Espainiaren, bai EEEdaren aldetik.

13. taula: Batezbesteko arantzelak (%)

Sekzioak	Sektorea	Espainiaren arantzela		EEEdaren arantzela	
		Beste nazioekin	EEEdarekin	Orokorra	Espainiarekin
V	Mineraleak	1,7	1,4	0,6	0,4
VI	Industria kimikoak	13,7	10,2	9,1	3,8
VIII	Industria plastikoak	17,5	12,2	8,3	3,4
VIII	Larrua	10,8	6,0	5,3	2,3
IX	Zura eta kortxoak	11,4	7,1	7,4	4,9
X	Papera	10,6	8,8	7,2	2,9
XI	Oihalgintza	18,7	13,0	8,5	3,9
XII	Oinetakoak	14,8	7,4	9,3	3,8
XIII	Buztingintza eta beira	14,7	10,7	7,2	2,8
XIV	Metale preziatuak	3,8	2,7	1,9	0,8
XV	Metale arruntak	12,0	8,8	6,2	2,5
XVI	Makineria	18,2	13,6	6,2	3,5
XVII	Garraio-materialak	14,3	11,6	5,8	2,3
XVIII	Imajina eta soinuak	15,0	11,2	7,9	3,9

Espainiak EEEdarekin zuen arantzela % 10-15 bitartean mugitzen da; EEEda, aldiz, % 6koa; bien artean nahikoa alde dagoela esan genezake, beraz. Gainera, jarraian azalduko dugun bezala, EEEdak kasu gutxitan aplikatzen ditu arantzel orokorrak, gehiengotan lehentasuneko akordioak bait ditu. Espainia behartuta dago datozen zazpi urteetan EEEdari dagozkion arantzelak kentzera eta beste nazioekin kanpo-aduana tarifa berdina ezartzera. Arantzelen desagertzea honela burutuko da: 1986ko martxoan % 10, eta gero urtero urtarrilaren lehenengoetan, 1993 arte, portzentaia hauek gutxituz: % 12,5, % 15, % 5, % 12,5, % 12,5, % 12,5, eta % 10. Beraz, lehenengo hiru urteetan arantzelak izango duen murriztea % 52,5era helduko da. Kanpoko nazioei buruzko arantzelak, berriz, data berdinetan EEEdak haiekin dituen arantzeletara jaitsi behar dira; baina, EEEdak EFTAarekin (Europako Truke Librearen Elkartearrekin), Herri mediterranearekin eta Afrika, Karibe eta Pazifikoko 64 Estaturekin sinatu zituen lehentasun-akordioak kontutan izanik, Espainiaren hauekiko arantzelak ia desagerturik geldituko dira.

Bestalde, BEZaren (Balio Erantsiaren gaineko Zergaren) ezarrera dela eta, barne-kargen Konpentsazio-Zerga —hau da, inportazioei barne-produktuek jasaten dituzten zergen konpentsazio gisa ezartzen zaien zerga— desagertu egin da (egin kontu, honek Espainian % 15 bat suposatzen zuela). Modu berean, esportazio-zergarinketa (desgrabazioa) kendua izan da, eta honek ere gutxi gorabehera % 10 suposatzen zuen eta esportatzaileen aldeko konpentsazioa zen.

Datu hauekin egin dezakete enpresek konpetitibitate-galeraren balorazioa, zeren, arantzel protekzionista denez, honen desagertzak inportazio-produktuak merkeago utziko bait ditu barne-merkatuan, eta, hortaz, EEEko enpresei hemen saltzeko ahalbidea irekitzen bait zaie. Baliteke enpresa batzuk kostuak murriztea ere, inportazio-lehengai edo input merkeagoz hornitzen badira. Honek kostuetan izan dezakeen eragina kontutan hartzekoa da. Esportatzaileek, aldiz, desgrabazioaren desagertzearekin arduratu beharko dute.

Baina, aduana-batasunaren ondorioen azterketa beharrezkoa izanik ere, ezin daiteke enpresa bat analisi honetan bakarrik gelditu, ez bait da hori nahikoa jasango duen konpetentziari aurpegi emateko. EEEan sartuz gero, gure enpresei 280 milioi biztanleko merkatua irekitzen zaie; baina, aldi berean, bere ohizko merkatua, barne-merkatua alegia, aduana-mugak deseginda gelditzen da, eta, beraz, enpresa europarrek (kasu gehienetan hemengoak baino konpetitiboagoak) erraztasun ugari izango dute barne-merkatu honetan sartzeko. Eragozpen franko, bada, cuskal enpresei datorrena; horregatik, oztopo hauei aurre emateko, azterketa sakona egin beharko dute, enpresa europarrek lehiazeko prestatuta dauden jakiteko; bestela, europarrek irentsiko dituzte. Enpresaren puntu ahulenak eta sendoenak detektatzeko eta, halaber, egungo ingurune mugikor eta duda-mudazko honetan enpresei egokitzen zaizkien aukerak eta mehatxuak ezagutzeko, enpresek beren barne-azterketa eta inguru-egoera miaztea dute biderik egokiena.

Barne-azterketaren edo, hobeki esanda, barne-diagnostikoa-ren, azterketa-puntu nagusienak hauek izan daitezke: produkzioa, komertzializazioa, finantzaketa, ikerketa eta garapena, pertsonala, antolaketa eta zuzendaritza. Produkzioaren arloa aztertzeko gai interesgarrienak hauek iruditzen zaizkigu: produkzio-ahalmeneren egokitasuna, enpresa europarrekiko produkzio-kostuen egoera, arantzelen desagertzea dela eta inportazioko lehengaiak eman ditzaketen oportunitateak, eta produkzio-prozesu aurreratuenen

ezagupidea. Guzti hauek, azken finean, produkzio-kostu eta produktibitate konpetitiboak eskuratzeko dira, produktuen kalitate-maila erakoa lortuz. Komertzializazioaren mundua, merkatu-azterketa, merkatal antolaketa eta bere kalitate eta kostua, salneurri-politika, publizitatea eta merkatal eragintza izango lirateke miazteko gaiak. Finantzaketari dagokionez, europarrekin konparatuz, hemengo enpresek duten egitura finantzarioa ezaguna da: europarrak baino zordunduago daude, eta, beraz, finantz kostu handiagoak dituzte: saiatu egin beharko dute egitura hau hobetzen.

Ikerketa eta garapenari buruz, ohizkoa eta nabaria da gure enpresen atzerapena, eta gaur munduak teknologiararen arloan darman abiadura ikusirik, hain garrantzitsua den sailari jaramon gehiago egitea ezinbestekoa da. Pertsonalaren sailean ere badago zeregina franko: lanbide berrien eragintza, lanbide-heziketa bultzatu edota ordain-sistemak eta laneko segurtasuna, higiena eta babesa aztertu. Antolaketa eta zuzendaritzari buruz, gestio-sistema, zuzendaritzarako argibidea eta zuzendaritza-antolaketa izan daitezke analizatzeko gaiak. Guzti hau barne-azterketa izango litzateke; ondorioz, enpresek nahikoa zehaztasunez ezagutuko litzateke beren puntu esakasagoak nahiz hobeak, haiei ebazpide egokienak bilatzeko eta etorkizuna hauetan oinarritzeko.

Baina barne-azterketa ez da aski enpresek beren problematika-aren argitasunak zehatz-mehatz jasotzeko; azterketa honen osagarria, ingurune-egoeraren azterketa edo kanpo-diagnostikoa izan daiteke. Azterketa hau, lau arlo hauetan oinarrituko genuke: eskaria, konpetentzia, aurrerapen teknikoak eta erakundeak. Ikus daitekeenez, guzti hauek enpresatik at dauden faktoreak dira eta, beraz, ez daude bere kontrolpean, baina badute eraginik enpresaren funtzionamenduan. Eskariaren analisiak beren merkatua ezagutzera eramango ditu enpresak, baita lortu duten merkatu-kuota jakitera ere; halaber, produktuen egokitasuna edo aldatu beharra erabakitzaera, eta funtsean bezeroen premiak betetzeko eskaintza egokiena egitera eta merkatal politika baliagarriena erabiltzaera. Kanpo-diagnostiko honen bigarren pausoa, eta benetan gakoa, konpetentzia ezagutzea izango litzateke: dimentsioa, teknologia, produktu-prozesuak, pertsonala, marketing-a etab. dira datu interesgarriak. Aurrerapen teknikoak aukeratzea da hirugarren pausoa, hemen oinarritzen bait da enpresen eraberrikuntza, eta, beraz, produktibitatea. Erakundeekin (Estatua, Sindikatuak, Banketxeak, etab.) dituzten harremanak, eta etorkizunerako duten eragina izango litzateke azken azterketa.

Diagnostiko hauek —barnekoa eta kanpokoak, alegia— bukatu ondoren, ingurunea eta barne-egoera ezagutuz, puntu ahulak eta sendoak berehala aurkeztuko dira eta baita oportunitateak eta mehatxuak ere. Hurrengo pausoa helburuak ezartzea izango litzateke, hauek lortzeko plan operatiboak jarritz. Azkenean prozesu osoa informazio-arazo bat da, ez bait da erraza EEE bezalako ingurune hedatsu batean hemen laburki aipatu ditugun informazio eta datuak eskuratzea.

Bukatzeko, nekazaritza eta arrantzari buruz zertxobait irazkindu nahi genuke.

Nekazaritza

Ikusi dugu Euskal nekazaritzak nola BPGaren % 4,2 ekartzen duen eta enpleguaren % 7,5a.

Gure nekazariak, ahalegin bikainak egin ondoren, alor guztietan lortu duten produkzio-gehikuntza aipagarria da, benetan. Nafarroan, zerealen hektarea-errendimendua 2,5ez biderkatu da azken hogeitabost urte hauetan. Behi batek urtean ematen duen esnea 1.800 litrotatik 3.560 litrotaraino iritsi da epe horretan; mekanizazioari dagokionez, azken hamar urteetan traktore-kopurua bikoiztu egin da. Beraz, badirudi nekazaritza, mila arazo eduki arren, bide onetik joan dela. Baina orain, EEEan sartuz gero, nekazariak datozkien arazoak gainditzen ez badituzte, makina bat ustiatetik porrot egin dezake.

Hemen aipatuko dugun azpisektore bakarra ganaderitza izango da; eta hau, bi arrazoiengatik: Nekazaritzaren % 44 suposatzen duelako eta, hain zuzen ere, EEEan sartuz gero, egoera larrian aurkitzen delako.

EEEaren Nekazal Politikak dituen arazo eta eragozpen gogorrenak, esne eta esnekien azpisektorean ditu, hauek irensten bait dute EEEko aurrekontuaren ia % 20. Aipatu ditugun soberakinak eta berauen finantzapena dira europarrei buruhauste nekagarrienak ematen dizkietenak, eta, arazo estu hau konpontzeko, partaide bakoitzari produkzio-kuotak ezarri zaizkio. Espainiari, hain zuzen, 1983ko produkzioa 5,4 milioi tonakoa izan zenez, horretaraxe mugatu diote produkzio-eskubidea. Hemen datza, orain, sektorearen etorkizun segurtasungabea.

Euskal Herriko esne-sektoreak 18.848 ustiategi eta 49.640 lanpostu ditu, 0,46 milioi tona esne produzitzen ditu, eta beronen

balioa 13.760 milioi pezetatakoa da. Hemengoak, Europako ustiatzekin konparatuz, askoz ere txikiagoak dira, nahiz eta Euskal Herrikoek azken urte hauetan aurrerapen handiak egin (produktibitate eta kalitate aldetik batez ere), eta Espainiakoen ondoan mailarik gorena lortu. Hau argi geldi dadin, bi datu konparatuko ditugu: Euskal Komunitate Autonomoan behiko 3.200 litro lortzen dira, ustiategi aurreratuenetan batezbesteko hori 4.700 litrotara heldu arren. Bestalde, Nafarroan betiko 3.910 litro erdiesten dira. Kalitatea koipe-edukinez neurtzen da, eta indize hau Euskal Herrian 3,42 eta 3,55 bitartean mugitzen da. Europan, aldiz, 3,82 eta 4,28 bitartekoa lortzen dute; produkzioari dagokionez, Frantziak 3.949 litro, Alemaniak 4.683, Holandak 5.278 eta Danimarkak 5.115 litro/behiko batzen dute. Gure aurrerapen eta guzti, hautesatik urrun gaude, beraz, oraindik. Bestalde, hemengo salneurriak EEEkoak baino altuxeagoak direnez, gure prezioak oraingo mailan mantendu beharko dira, harik eta haiek gurera iritsi arte. (Gogora dezagun, Nekazal Politika Elkartekoa dela eta, partaideek ezin dutela beren gisara erabakirik hartu alor honetan).

Atxekimendu-Tratatua sinatu zutenek 5,4 milioi litrotako kuota onartu zuten, eta horrek ondorio latzak ditu gure nekazariengiztat. EEEko nazioen mailara iritsi eta haiekin lehiatzeko derrigorrez kalitatea hobetzera eta produktibitatea igotzera behartuak daude Euskal Herriko baserritarrak. Horretarako, ustiategiak eraberritu egin behar dituzte, bai instalazio eta hozteko moduetan, bai arraza hobetuz, jezketa-sistema berriak jarritz, ganadu-janetarako sailak hobeki ongarriztatuz, etab. Guzti hauek egiteko, inbertsioak eta mailegu garrantzitsuak behar dituzte, eta zaila izango da maileguei erantzutea, produkzioa eta salneurriak igotzerik ez badute.

Arrantza

Irazkin labur batzu egingo ditugu honen etorkizunari buruz.

Gure arrantzaleek hiru alde edo zonatan arrantza egin izan dute: VI. zona (Rockall aldea, 58 paraleloan), VII. zona (Grande Sole, Irlandako hego eta mendebal kostaldean) eta VIII. zona (Bizkaiko Golkoan). Datu zehatzik ez izan arren, badirudi, 1977an jurisdikziopeko urak ezarri aurretik, Kantauriko arrantzaleek (550 arrantzontzi gutxi gorabehera) 200.000 tona harrapatzen zituztela. Baina denok ezagutu dugu jurisdikziopeko urak 200 miliatara zabaldu eta gero, nola bai lizentziak eta bai arrantza-kuotak jaitsiz joan diren. Ikus dezagun, bestela, taula jau:

Urtea	Ontziak	Lizentziak	Legatz-kuotak (t)
1977	545	152	14.601
1978	476	156	12.736
1979	415	200	15.500
1980	415	168	11.870
1981	379	142	10.500
1982	326	130	8.500
1983	316	123	8.300
1984	298	118	7.900

Eman diezaiegun begirada bat beste datu hauei ere:

	1974				1981			
	Frantzia		Espainia		Frantzia		Espainia	
	tona	%	tona	%	tona	%	tona	%
VI. Zona	75.000	14,2	31.700	6,0	50.900	7,5	3.600	0,6
VII. Zona	160.300	24,9	88.400	13,7	167.800	28,8	12.500	2,1
VIII. Zona	57.300	19,3	236.900	79,8	67.600	29,5	160.700	70,2
	293.000	19,9	357.000	24,3	286.300	19,5	176.800	12,1

Datu hauek nahikoa adierazgarriak dira arrantzaleek jasan duten egoera gordina ikusteko. Kuota aldetik ia erdira etorri dira, eta 1984ean zituzten lizentziek arrantzontzien % 40 suposatzen zuten. Frantziak, ordea, ia mantendu egin ditu bere kuotak.

Ikus ditzagun, Atzekimendu-Tratatuan lortu diren emaitzak. Baxurari dagokionez, lehengoan jarraitzen da, nahiz eta aurtengo ekainean istilu bizia sortu Ixkoteko kala dela eta. Badirudi Espainiako Administrazioari ahaztu egin zitzaiola gure baxurako arrantzaleentzat hain garrantzitsua den kala hau Tratatuan sartzea. Alturari buruz, 300 arrantzontzi sartu dira zerrendan, eta 150ek dute baimena arrantzan batera egiteko. Teorian behintzat, sei hila-betetan lan egin dezaketela esan nahi du honek.

Kuota-aldetik, 18.000 tona legatz har dezakete; eta beste arrain-motetan, lehen baino baldintza hobekak lortu omen dira.

1994 arte ez da aldaketarik izango, ez kuotan, ez lizentzietan edo orain eskubide deituak direnetan. Box irlandarra, VII. aldeko zatia, galerazita dago gure arrantzaleentzat, eta 1996 arte ezin izango dute alde hartan lan egin. Badirudi Tratatua nahikoa ona izan

dela, baina badago garrantzizko arazo bat ere. Zerrendan dauden arrantzontziak 1994a baino lehen berriekin ordeztuko balira, hauen tonajearen doblea kendu beharko litzateke zaharretatik. Kontutan eduki beharko da 1975a aurretik eraikitako arrantzontziak direla gaurkoak, eta 1994a urrun samar dagoela arrantzontziak segurtasun- eta esplotazio-kondizio onenetan egoteko.

Lortu diren eskubideak Kantauriko flotari banatu behar zaizkio. Hemen, bai, sortu dela istilu eta katramila, arrantzaleen artean. Hain zuzen ere, euskaldunen artekoa izan da nabariena eta garrantziena.

1. UZEI: *Ekonomia. Hiztegia*, s.u. BPG: "Azken produktua, ekintza produktiboa kontsumitutako kapitala kendu gabe harturik".

X. S.

Bibliografia

- BANCO DE BILBAO: *Renta Nacional de España y su distribución provincial*, 1983, Bilbo 1986.
- BANCO DE BILBAO: "Pasado, presente y futuro de la pesca", in: *El Campo*, 99 zk.
- BANCO DE BILBAO: "El sector lácteo del norte de España y la CEE", in: *El Campo*, 101 zk.
- X.X.: "La nueva CCE. La perspectiva desde España", in: *Papeles de Economía Española*, 25 zk., 1985.
- ASKOREN ARTEAN: "Economía del País Vasco", in: *ICE*, 598 zk.
- ASKOREN ARTEAN: "España y la CCE", in: *ICE*, 620 zk.
- ASKOREN ARTEAN: "La nueva CCE. La perspectiva comunitaria", in: *ICE*, 627-8 zk.
- EUSKO JAURLARITZA: *Euskadi en la Comunidad Económica Europea*, Gasteiz.
- CAJA LABORAL POPULAR: *Informe Economía Vasca, 1983*, Arrasate.
- CAJA LABORAL POPULAR: *Informe Economía Vasca, 1984*, Arrasate.

Europako Ekonomi Elkartearen desafioa

Jose Antonio Zestona

Sarrera

1986ko Urtarrilaren lehenean Europako Ekonomi Elkartean sartu ginen: Frankismo-garaiko amets demokratikoetako bat gauzatu zen, 60. urteetako egoera ekonomiko oso desberdin batean eta kontinenteko bizilagunekin minimoki parekatzen gaituen erreforma-politika baten eskutik. Populazioak, hiritarren gehiengoak izan duen sentsazioa ez da entusiasmatua izan: atzeraezinezko gertaera bezala onartu du, globalki positibotzat jotzen den gertaera bezala, nahiz eta kezka izan, ekar ditzakeen ondorioengatik.

Norberak Europari buruzko ideiarekin bat badu. Euskal Sindikalgintzatik, labur mintzatuz, zera esango genuke: gure asmoa, gure gogoia, maila kultural, politiko eta ekonomikoan herri librearen espazioa osatzen laguntzea da, langileok protagonismo handia izan genezakeen espazioa. Baina errealtateak ez dira gogoekin nahastu behar, ez eta oraina etorkizunarekin: Europa etapaka ari da osatzen eta oraingoz lehenengoak bakarrik bete izan dira; ezin genezake esan, gainera, ez dela ibilbide honetan atzerakadarik izango.

Europako Lege-Biltzarrak ez du oraingoz arauak emateko ahalmenik, ezta edukinez betetzen joango zaion egutegi bat ere. Europako Ekonomi Elkarteari, ekonomi batasuna iristeko, puska handia falta zaio oraindik, moneta amankomuna eta politika fiskal-monetario bakar bat osatu arte. Hurrengo hamarkadan helburu hau betetzen den neurrian —1992rako finkatua dago—, Erromako Tratuaren lehen sinatzaileek eta ondoren sartu direnek beste helburu bat —agian, ez hain anbiziotsua, baina erabakiorra hau ere— izango dute: aduanen batasuna, hain zuzen, bere baitan langile, kapital eta merkantzien zirkulazio askea utzirik.

Konkretuki, aztertu beharra dago gure sarrera sinatu ondoren, zeintzu izango diren —zeintzu diren jadanik— datozkigun ondorioak gure ekonomian eta gure aparatu produktiboan.

Industriagintza, edonondik eraso daitekeen sektorea

Gaian sarturik, hasiak gara zailtasun garrantzitsu batzu nabaritzen. Honela, "Barne-kargak" (*Gravámenes interiores*) atalaren desagertzea dela eta —esportazioei laguntza bat besterik ez zen—, zenbait enpresa eta sektorek bere irabaziak murrizturik ikusi dituzte. Adibide bat jarritz: altzairu arruntaren fabrikanteek, irabazigaleraz gain, eszedente handia dute, eta hau oso garrantzitsua da, kanpokoa merkatua kontutan izaten badugu.

Baina, zoritxarrez, industriagintzaren ahuldadeak baditu alderdi askoz kezagarriagoak: lehenago aipaturiko sustoa gairatutik ere, afektatuak estrategia eta prebisioren gabe harrapatuak izan dira. Harrigarria. BEZa dela medio gure ondasun eta zerbitzuek atzerrian izan duten igoera ez da garrantzizkoena, kontutan hartzen bada, pezetak beste monetetikoz izan duen beherakadak neutralizatu egin duela. Eta zenbait enpresarik besterik pentsatzen badute ere, ez datza hemen benetako arazoa.

Industriagintzaren benetako puntu ahula, sistema arantzelarioaren desagertze progresiboak konpetitibitatearen mailan izan ditzakeen ondorioetan datza.

Barne-merkatua ekonomia desarrollatuagoetatik babestearren orain arte jarritako mugak desagertzeaz daude, aurreko hamarkadetan pilatu den inefikazia biluzik utziz.

Beste 11 bazkideentzat arriskutsuak badirudite ere aduanen ezabatze honen ondorioek, azpimarratu behar da EEEko jakintzuek adierazia dutela Barne-Produktu Gordinaren jaitsiera % 3an jarri behar dela, beste 3/4 sinadura ondoko lehen bi urteen ondoren gertatuko delarik.

Epe laburrean inpakto handiagoa izango da, ez bada ikaragarriko inbertsio-saio bat egiten epe ertainean, konpetitibitatearen maila egokiak ziurtatzeko.

Horrelako inbertsio baten beharra ezin onartu da, baldin ez badira osatzen finantzaketarako neurri egokiak, eta sektore publikoa eta pribatua ez badira desafioari erantzuteko gauza izaten.

Puntu honetara iritsirik, eta itxaropen faltsuak uxatzeko, azpimarratu beharra dugu, Elkartearen baliabideak gutxi direla, planteatutako arazoari erantzuteko. FEDER edo Europako Giza Hondorean laguntza-motek, funtzio osagarria bakarrik dute; beraz, ez da oso zuhurra kanpotik etorriko zaizkigun erantzunetan itxarotea, edo —nahiz eta batzuk hala sinesterazi— inbertsio pribatueta-rik etorriko denean itxarotea.

Guzti honek erresponzabilitate oso konkretuak planteatzen dizkie lehendabizi Eusko Jaurlaritzari eta bigarren enpresariei, ahaztu gabe politika ekonomiko eta industrialean Madrilgo Gobernuak izan dezakeen paper erabakiorra, giltzarri diren zenbait tresna bere eskuetan bait ditu.

Eusko Jaurlaritzaren politika industrialik ezak bere justifikazioak izan litzake, agian, baina ez dago barkatzerik, kontutan izanik Euskadiko enpleguaren heren bat suntsitu egin dela hamarkada baten buruan eta tendentzia hau, EEEan sartuz, indartu egin daitekeela, ez bada garaiz proiektu gogor bat martxan jartzen.

Enpresariei buruz, zera esango genuke: inbertsioetarako haien gogorik ezak gauza asko adierazten ditu, eta ez onak, zoritxarrez: ideia-falta, teknika eta organizazio mailan prestakuntza gutxi, finantz merkatu eskurakoirik eza...

EEEan sartu ginenetik hilabete batzu pasa ondoren, desorientazioa da nagusi, bai Administrazioetan, bai enpresariengan: denak beren eszedenteak langile-orduko kostuan ziurtatzen saiatu dira, jakinaren gainean egonda (honekin batera doan 85eko ekaineko taulak adierazten digunez) okerra beste puntu batean datzala.

Langilearen orduko kostuak industrigintzan

Nazioa	Ordu-kostua
USA	12,6 \$
Suitza	10,5
AEF	9,8
Suedia	9,4
Holanda	9,1
Belgika	8,75
Frantzia	7,7
Japonia	7,6
Britainia Haundia	6,67
Espainia	5,4

Industrigintzaren etorkizuna ez da atsegingarria, noski: erabat ezezkorrak ez izatearren, esperantza zerean jarria dugu: EEEn sartzea astinaldi bat izan dadila eta behin-betiko erabakiak har daitezela, beste malgutasun bat sartuz prozesu produktiboan, eta ez orain arte izan duguna, lan-merkatuan bakarrik kokatzen dena, enpresariari ezer kostatzen ez zaien horietakoa.

Sindikatuena lana

EEERI buruzko erreflexio labor honetan, ezin ahantz dezakegu zer izan daitekeen hori ikuspegi sindikalistatik, gutziz ere ELArenetik, gure lanerako.

Sindikalgintzak baditu bere plataforma bereziak EEEn: adibidez, Europako Sindikatuena Konfederakuntza. ELA honen partaide da, eta bere debateetan garbi azaltzen dira bai dauden premiak eta bai egin behar diren saioak guztion helburu eta lanak koordinatu ahal izateko, une honetan kapitalaren munduak bait darama inizatiba, krisialdiak ematen dion maniobratzeko marjinaerengatik besterik ez bada ere. Lan-jornadaren murriztea, multinazionalan aktuatzekeo norma batuak, kontratazio-garantiak, fronte bateratu honen arlo batzu dira.

Gu, EEEak eskaintzen digun egitura instituzional honen azken muturra ere probetxatzekotan gara, bai Giza eta Ekonomi Elkartean, bai beste erakundeetan, ditugun erresponsabilitateak hartuz.

Zailtasunez beteriko desafioa bada ere, erakargarria da une berean, dena egiteko bait dago.

J.A.Z.

Europa berri bateko “beste” hizkuntzak eta kulturak

Aureli Argemí

Problematika orokorra

Europako ia Estatu eratu guztietan bizi edo superbizi dira nazio, herri, komunitate edo giza teldeei dagozkien hizkuntzak eta kulturak, lurralde estatal horietako bakoitzean ofizialduak izan diren hizkuntzen eta kulturen errekonozimendu-mailaraino iritsi ez direnak. Zera esan nahi da: nahiz eta aipatu hizkuntza eta kultura horietakoren bat edo gehiagok lortua izan bakoitzak bere lurralde propioan errekonozimendu juridikoren bat, edo, nahi bada, ofizialtasun-maila bat ere, ez dela izaten hizkuntza edo kultura ofizial/estataleki emandako errekonozimendu bera. Errekonozimendu kontrolatu eta baldintzatu bat ematen da beti, eta, horrela izanik, *minorizatua* bezala definitu beharko litzateke horien egoera.

Egia esan, logika ondo zehatz bati erantzuten dio errealitate horrek. Izan ere, Europako Estatu desberdinak zirkunstantzia historiko batzutatik (“Antzinako Erregimen”aren suntsipen, giza eskubide indibidual eta sozialen aldeko presio, etab.etatik) eta eraldakuntza ekonomiko-sozialen eragile bezala klase zuzendari batzuren nagusigoa justifikatzearren landutako ideologia eta praktika

politiko bat sortu dituen "aro industrial" delakoarekin batera jaiotako botere batzuren artikulaziotik abiatuz joan bait dira finkatzen eta sendotzen. Botere horiek, beste botere lehiakideen funtzioan, hedatu eta mugarritu egin behar izan dituzte beren eremuak. Itunduz, borrokatuz, gerra eginez eta bakerako baldintzak ipiniz. Erremu horietako bakoitzeko boterearen finkapena gizartearen adostasuna erakartzeko gauza izan diren egitura batzu sortuz, beren buruak aurrerapenaren zeinu bezala aurkeztuz eta elkarren arteko komunikaziorako beren baliabide propioen hornidurarekin egin izan da, "antzinako usadioen" eta "bereztasun lokal inboluzionisten" gandiko askapen-zeinu bezala dantzatu izan den kode linguistiko-kulturala sortuz. Bizitza publikoari doakion guztian (irakaskuntzan, administrazioan, informazioan, etab.) printzipioz desberdintasunaren baztertzailer den kode berri horrexek eraiki dituzte izaera estataleko hizkuntzak, lehendik zegoen eta erabaki politikoz hautatuak izan diren hizkuntza edo dialektoren batean oinarrituz, horrela, nagusi edo hegemoniko, hau da, *lurralde osoko hizkuntza komun* bihurtu zitezten. Gisa horretara, italiar Estatu modernoaren hizkuntza, esate baterako, erreferentzia bezala dialekto toskanoa hartuz nagusitu zen eta frantses Estatu modernoaren hizkuntzak ere, iturri garrantzitsuena bezala, Ile de France-ko (Parisko eskualdeko) dialektoa hartu zuen.

Botere estatal berriak, gero, gizartearen adostasunak abandona ez zezan, eusten jarrai ziezaion, eta klase herritar edo menpekoetara ez hedatu zedin, gehien-gehienetan Estatu bakoitzaren barnean ematen ziren "nortasun"-diferentzietan (herri eta nazioen arteko diferentzietan) beren ahalegin guztiekin erasotzen eta hiritarrak bateratu behar lituzkeen kontzeptu berri bat sustatzen saiatu ziren: Estatuaren markoa, *Herri berri*-arena zen eta hauxe zen *Nazio Berri*-aren espresioa. Herri berriak eta Nazio berriak beren hizkuntza eta kultura propioak zituzten, nahiz eta, errealitatean, botereak ezarriak eta boterearenak berak izan. Beste hizkuntzak eta kulturak hondarrak bezala kontsideratu behar ziren eta mespretxuarekin tratatu. "Goimailako" hizkuntza batzu zeuden, beste "behemailako" batzuri kontrajartzen zitzaizkienak.

Gizarte erreal osoa, "finkatuz", bere nortasun anizkoitzetik deserrotzeko lehia hori, ordea, ez zen erabat mamitu. Manipulazio eta usurpazioei eman zitzaion erantzuna, sentimendu nazionalak berraurkitu eta garatzea izan zen Europako alderdi askotan, batez ere gisa horretako planteamenduei muzin eginez artifizialki sortutako "gizarte" batek irentsiak izan nahi ez zuten herrien aldetik. Hortixe sortu zen, hain zuzen ere, "nazionalitate"en problema be-

zala ezagutu izan dena eta Europako hainbat eta hainbat puntutan gure egunotarainoxe iraun duen gatazka-giroa piztu zuena.

Gatazka-giro hori, marjinatuak izatearen kontzientzia hartuz zihozaren herrien hizkuntza eta kulturen "berpizkunde"-prozesuetan nabaritzen zen gehienbat. "Berpizkunde"ak, leku batzutan, jarrera politikoetarantz eboluzionatu zuen, errefusa edo erresistentziako taldeak eratuz, "berreraikuntza nazional"eko borroken bidez, Estatuetatik kanpo edo horien aurka.

Botere estatalek, beren aldetik, beren autodefentsako mekanismoak eratu zituzten. Nahiz aldarrikaturiko eredu berrira integrazteari jarkitzen zitzaizkion herriak jazarri eta zapalduz, nahiz gizartearen sustapenerako bakarrak bezala hizkuntza eta kultura ofizial/estatalak goraipatuz. Gisa horretaraxe lortu zen, toki guztietan ez bada ere, kontestazioaren uholdea geldieraztea. "Beste" hizkuntza eta kulturei zegokienez, gutxiagotasunezko konplexua eta autogorrotoa, indibidual nahiz kolektiboak, sortzea erdie-tsi zuten botere estatalek herri "minorizatu"en baitan. Obligaziozko eskolatzak, hizkuntza ofizial/estatalean eginak eta komunikabide handiek, gero eta eragin handiagoko izanik botere estatalen edo hauen zerbitzari leialen eskuetan daudenez, eginkizun erabakiorra izan zuten "beste" hizkuntza eta kulturak "garapen" sozial, politiko eta ekonomikoko bide berrietan sartzea eragozten. "Aurrerapen" a betatua geratzen zitzaizen botere estatalek zirriboratu eta praktikan jarritako planteamendu eta proiektu "etorkizun" dunetara moldatzen ez zirenei.

Eskuharmen horiek deseginda edo itxurazko itxaropenik gabe utzi bazituzten ere Europako hizkuntzak eta kulturak, horietako batzuk lortu zuten superbizitza ezezik Europa "berri"aren tesuinguruan posizioak hartzea ere. Jeneralean bertako klase zuzendarietara esker, zeren eta hauek, nahiz eta gauza askotan beren buruak Estatuari "saldu", kritiko izateko eta aldi berean, botere estatalen ondoan, botere autoktono bezala situatzeko ere, arma bat aurkitu bait zuten beren herrien hizkuntzetan eta kulturetan.

Sintomatikoa da nola gure mende honetako bi gerra mundialen artean —"nazionalitate"en arazoak konpondu ezagatik hein handi batean— sendotu egin ziren hizkuntza eta kultura minorizatu batzuek. Horietako zenbait iritsi ziren hizkuntza "normalizatu", hitzaren gaur egungo zentzuan, eta erabilera publikoko bihurtzeraino ere, hizkuntza ofizial/estatalen antzeko mailetaraino, irakaskuntzatik administrazioaraino, alegia. Kasu aipagarrien artean, txe-

kiera eta eslovakiera jarriko genituzke. Beste hizkuntza batzuk, berriz, katalanak adibidez, nahikoa garapen ona lortu zuten bizitza publikoan, hizkuntza koofizialen kategorian baino haratago joan gabe, ordea. Eta azkenik, gainerako hizkuntzek, europar Mendebaldeko gehienek, ezin gaingitu izan zuten "erresistentzia" pasiboaren muga: borondate politiko argi eta borrokalari batek baino arago, ia beti ohiturek definitzen zuten erresistentziaren muga, alegia.

Soviatar Errepublika Sozialisten Batasunaren markoaren barnean, aldiz, hizkuntza eta kultura cz-errusiarrei buruz teoria marxista-leninistak praktikatzearekin, horietako askok behintzat, bakoitzak bere eremua aurkitu ahal izan zuen nahikoa ondo garatze-ko moduan.

Gaur egungo panorama

Europako hizkuntza eta kultura minorizatuak gaur egun eskaintzen duten panorama ez dela homogenoa esatetik hasi behar dugu. Ekonomi Elkartearen markora mugatuz, orain dela urte gutxi batzu arte hizkuntza eta kultura minorizatuak izan zirenek, hizkuntza ofizial/estatalen statusa erdietsi dutela dakusagu. Horrela, esate baterako, nederlandera flandestarren hizkuntza ofizial/estatala da gaur egun Estatu belgiarrean. Gaelikoa, aldiz, hizkuntza ofiziala izaki Irlandako Errepublikan, ez da, gertatzez, irlandarren hizkuntza amankomuna. Ingelesa da nagusi ia esateko bizitza publiko osoan eta irlandar botere estatalen borondate politikoa guztiz eskasa da gaolikoaren sustapenari buruz.

Gero, badaude beste hizkuntza batzu Estatu batean minorizatuak direnak baina beste batean ez direnak —alemana Estatu frantsesean (Alsazian), adibidez—, eta, teoriarik bederik ere, egunera mantentzeko baliabide guztiekin kontatzen dutenak. Alabaina, hizkuntza hori, eta beste hizkuntza ofizial/estatal baten presentzia eta obligaziozkotasunaren eta, erabilera publiko normalera iritsi ez dadin, Frantziako botere zentralistak ezarritako mugapenen ondorioz, suntsitzeko arriskuan aurkitzen da.

Beste zenbait hizkuntza eta kulturak, beren defentsako dinamika sozialak gehituta ere, beren superbizipenaren aldeko borroka egin beharra daukate oraindik. Botere estatalen instantzia handiek, nahiz eta gaur egun garai batean bezain uzkur ez agertu hizkuntza eta kultura horiekiko, hizkuntza ofizial/estatalaren presentzia pu-

blikoaren galerarik suposa dezakeen aurrerapen orori atakak jarritz segitzen dute. Egoera horretako adibide ditugu bretoiera, okzitania, romantxera, sardiera, etab. Eta arazo guzti horiek gutxi bailira, hizkuntza batzuk, beren zatiketa faboratzen duen politika baten ondorioz, normalizatzeke aurkitzen dituzten zailtasun eta oztopoak erantsi behar dira.

Oraindik ere badaude fenomeno kolektibo bezala errekonozituak ez diren eta pertsekuzioa jasaten duten hizkuntzak. Esate baterako, turkiera, mazedoniera eta albaniera aktiboki ukatuak dira gaur egun greziar Estatuan ezarritako botereen aldetik.

Azkenik, badauzkagu herriaren borondateak bultzaturiko erabaki politiko autoktonoen eraginez berreskurapen edo zuzperduraren bidetik jarraitzen duten eta jadanik zibilizazio garaikidearen ekarpen zientifiko eta teknologikoen herronkari aurpegi emateko bidea eskaintzen dien modernizazio-fase batean sartu zaizkigun hizkuntzak ere. Katalana eta euskara, zentzu honetan aipatu beharreko bi kasu genituzke. Beren egoera, ordea, hizkuntza minorizatua da, zeren eta beste hizkuntza ofizial/estatalekin "batera bizitzera" behartuak aurkitzen bait dira, beren erabateko normalizazioa dagokien hizkuntz lurraldearen bizitza publikoan behaztopatu eta itotzera jotzen duen elebitasun instituzionalizatuzko sistemaren barnean (eta hori Estatu espainolaren partean bakarrik, frantses Estatuan oraindik okerragoak dira eta baldintzak). Eta lurralde hori, bestalde, botere ofizial/estatalek zatitu egiten dute, komunitate kontrajarriak era daitezzen.

Mendebal Europako "beste" hizkuntza eta kulturen mosaikoa eratzen duten egoera-desberdintasun horiek —aipatutako adibideak ez dira, inondik ere, zerrenda eshaustibo bat—, gauza bat dute amankomunean, aipatutako lehen kasuak alde batera uzten baditugu: alegia, errekonozimendu-maila gutxi-asko handiarekin, ez duela hizkuntza eta kultura horietako ezeinek, artikulua honen hasieran azpimarratzen nuen bezala, erantzun guztiz eta erabat asebetekoa izan botere dominatzaileen aldetik. Eta horrek, jakina, "beste" hizkuntza eta kulturen funtsezko "minorizazio"aren irauanean irautea besterik ez du esan nahi.

Hizkuntza eta kultura horienganako politika orokorra, Europako Elkarteko erakunde handien markoan —Europako Kontseiluan eta Europako Parlamentuan—, era esanguratsu batean adierazi da 1981etik aurrerako gomendio eta erabakietan. Guzti horietan jakin erazten zen hizkuntza eta kultura batzutan "minoritario" eta

bestetan "erregional" deituak irakatsiak izan daitezela gogoia, duintasunez garatu ahal izateko laguntza politiko-ekonomiko bat lor dezatela eta, areago oraindik, araudi-maila batek horretarako biderik ematen badu, hizkuntza ofizial edo ofizialkide bezala garatzekoa administrazioan, goimailako ikasketetan, komunikabideetan eta bizitza publikoari doakion guztian. Gomendio eta erabaki horiek, hala ere, ez dira behartzaileak. Eskuak libre uzten dizkiete gobernu estataleki beroriek interpretatu eta aplikatzeko orduan. Eta egia esan, oraingoz behintzat, ez dute aldatu deskribatu dugun panorama. Dena den, erakunde-mailako europar sentikortasun bat adierazten dute, hizkuntza eta kultura horien aldeko presio sozialak jasotzen dituztela eskierki.

Etorkizunerantz

Jakina, Europako "beste" hizkuntza eta kulturen etorkizunaz hitz egiten hasia, aieru eta iragarpenetan sartzea besterik ez litzateke; mundu ezezagunean sartzea, azken batean. Nire ikuspuntutik begiratuta, pentsatzera baizik ezin gaitzake arriskatu etorkizunaz, horretarako iradokitzen duten eta adieraz lezaketan lerroak behatuz.

Printzipioz, "beste" hizkuntza eta kulturekiko ondorio positiboak izango lituzketen bideetako bat zera da: Europako Estatu "moderno"ak sorterazi eta sendotu zituzten arrazoi, planteamendu eta ideologiak gero eta galtzenago ari direla beren pisua eta sinesgarritasuna. Hau da, biziki azkar sartzen ari garen eta, sinplifikatuz, "postindustrial" bezala definitua izan den aro berriak, hain zuzen ere industrializazioaren beharren ingurumarian artikulatu izan diren Estatu "moderno"ak gairatzena. Estatuarteko mugak egunean baino egunean zentzu gutxiago dute multinazionalen inbasioaren aurrean, edota komunikabideen eta informazioaren hedapenaren, lanaren estatus gairatzena, kapital handiaren eragiketen, etab.en aurrean. Horrela, bada, estatu "moderno"ak eraiki eta justifikatzeko alegatu izan diren arrazoiak, "beste" hizkuntza eta kulturen kontrako inplikazioekin, edukinik gabe hustuta geratzen dira. Alde honetatik, ateak ireki egiten zaizkie, edota, hobeto esateko, itxi ez zaizkie egiten.

Pixkana-pixkana Ekonomi Elkartea bezalako europar makroespazio bat eraikitzearekin, ordea, Estatu "moderno"en erakuntzarekin sortu zirenen antzeko arazoak azaltzen dira orain ere. Ez al litzateke "beharrezko" izango hizkuntza eta kultura "nagu-

si" bat europar marko berri horretan? Zentzu horretako joera bat markatzen ari dela dakusagu, ingelesa —hizkuntza eta kultura dominatzailea, munduko lehen botere handiarekin dituen loturengatik— europarren arteko harremanak sustatzeko gero eta "beharezko" agoa gertatzen ari dela egiaztatzen dugunean. Eta, beste ikuspegi batetik begiratuta, ondotxo ohartzeko gara zenbaterainoko esfortzuak egiten dituzten gobernu estatalek beren hizkuntza eta kultura ofizial/estatalak defendatzeko; sintomatikoki, gaur egungo Estatu zapaltzaileen aurrean "beste" hizkuntza eta kulturak mintzatu eta praktikatzeko dituztenek egin behar izaten dituzten defentsak eta esfortzuak gogoratzen dizkigutenak, hain zuzen ere.

Etorkizunari begira Europa bikoitz posible bat apuntatzen duen errealitate kontraesale honetan, Europako hiritar guztiei daxezkien funtsezko arazo batzu agertzen edo berragertzen zaizkigu. Bidegurutze batean gaude, egia esan. Ala korronteetako bati jarraitzeko erabakia hartzen dugu, bere ondorio guztiekin, eta Europako hizkuntza eta kulturei dagokienez —eta ez gaur egun minorizatuak daudenei buruz bakarrik—, ala berorien hil-kanpaiak prestatzen hasten gara, ala, denok elkarrekin, *Europaren nortasuna* bera, inolako hertsapenik gabe, birplanteatzeko fase batean sartzen gara, etorkizun gizatiar eta gizatiartzaile bat eraikitzeko aukerabide bakar bezala.

Bigarren suposamenduari heltzeko gauza baldin bagara, horren inguruko gogoetak —eta jadanik europar gizartearen sektore asko dira kezkatzen hasiak daudenak— uste dut eraman behar gaituela, Estatuak eta hauen ideologiak eta autojustifikazioen *handicap*-ak gaindituz, benetako herri eta nazio diferentiek, hizkuntza eta kultura desberdinek, dagokien lekua okupatuko duten Europaren etorkizun baten alde lan egitera. Europarrak eta unibertsalak izateko modu bakarra, pertsona bakoitza, talde bakoitza, kolektibitate bakoitza, herri eta nazio bakoitza nor bera izanez eta berdintasun osoko planoan garatuz lortzen delako konbentzimendu argiarekin. Botere handiek kontrakoaz konbentzitzeko aldarrikatzen dizkiguten europartasuna eta unibertsaltasuna, beren interesen —eta ez beren "menpeko" enen— alde manipulaturako abstrakzioak dira. "Eraitsi" daiteke, beraz, hizkuntzak eta kulturak, duten baliagarritasunaren edo gainerakoien balioezaren arabera neurtzen dirclako pentsakera. Oso bestelako gauza bat dela, alegia, hizkuntzak jakitea eta mintzatea —oso baliosoa eta beharrezkoa, gainera—, bakoitzaren nortasuna adierazten duen hizkuntza bat norberarena bezala eduki eta praktikatzeko aldean.

Beti nortasuna berreskuratzera proiektaturiko europar etorkizunaren bidetik, hizkuntza eta kultura guztien berdintasuna sustatzea da uniformismoen aurkako alternatiba, diferenteak izateko eskubidearen garantia bezala. Beste hitzetan esateko, hizkuntza eta kultura guztiak berdintzat emanez —eta ez batzu goragokotzat eta gainerakoak beheragokotzat—, horietako bakoitzaren duintasuna errespetatzea da, pertsona guztien, aldi berean berdin eta desberdinen, "esentzia" errespetatzea. Horrexegatik, bada, biharko Europa eraikitzeari buruz, hizkuntza eta kultura bakoitzak errekonozimendu eta aukerabide berdinez gozatu behar du bakoitza bere lurraldean adierazi eta garatzeko.

Oraindik indarrean dauden edo herriak errebindikatzen dituen lurralde historikoetako hizkuntza eta kulturei dagokienez, nahiz eta gaur egun, jeneralean, lermatuak egon, biharko Europak ezin dezake erantzun hizkuntza batzuren (gaur egun ofizial/estatal direnen) besteekiko (gaur egun beren eremuan minorizatuak direnekiko) lehenatasuna suposa dezaketen "soluzio"ekin. Elebitasun instituzionalizatua ez da hizkuntza marjinatuentzako etorkizunaren adierazle. Zuzenkontrako politika estatalisten fruitu diren gertatzezko egoerak legalizatzen ditu, eta Estatuetak gaur egungo botereek altxatuko elkarbizitzarako eskubidea aldrebesten du. Izan ere, elkarbizitzaren argumentuak, hizkuntza eta kultura desberdinetako komunitateen artean elkarrenganako errespetuzko baldintzak sortzeko ideal bezala eskrimatua izan denak —berorren konkretizazioa, botere estatalen tesien arabera, elebitasun kolektiboa izango litzatekeelarik— behin-betiko argumentua izan behar du, egia esan, berenaz bestelako hizkuntza eta kulturako lurralde batean behin-betiko finkatu diren guztiek hizkuntza eta kultura horiek bere egin ditzaten, eskubide kolektibo bat bezala eta bere altzoan hartzen dituen herrian parte hartu eta bertan txertatzeko utziezinezko baliabide bezala. Apenas ezer egin daitekeen elkarbizitzaren alde zuzenkontrako egoerak edo anbiguoak mantenduz; batez ere hauek, beren lurralde propioan besteekiko duten "diferentzia"rekin definituak izaki, beti minorizatuak direnak desfaboratuz amaitzen dutenean.

Noski, "giza ekologia"ren aldeko aukerabide bezala ere bataia genezakeen eta jadanik seinalaturiko premisetan oinarrituriko europar etorkizun "alternatibo" bat sortzen joateko lana, utopia hutsa izango litzateke, baldin eta ez balio lagunduko erabaki politikoek bideratu, bermatu eta bultzaturiko borondate nazional eta herritar batek. Erabaki politikoak dira, azken batean, arlo linguistiko-kulturealean eta Europaren multzoan, oraindik seguru

asko kopuruz minoritarioak baina etorkizunari begira “objektiboak” diren errebindikazio sozialen arrakasta garantizatzen dutenak.

Premiazko gauza da, erabaki politikoak argiak eta argitzailak izateko, Estatuaren mugak Herri bakar baten eta Nazio bakar baten lurraldeekin identifikatzera behartu nahi izan zuten ideologiak eta egiturak desmozorrotzea. Zeren eta identifikazio hori, kasurik gehienetan, erabat artifiziala izan bait da. Eta horrelaxe bakarrik jalgiko bait da berriro Europa murgildua, bere benetako herri eta nazioetatik. Eta horrelaxe eraiki ahal izango da Europa “berria”, bere nortasun-zeinuzko oinarriaren gainean.

Etorkizun progresista baten planteamendu horietan —progresistena, egia esan, gizarte europarraren joran gizatiar eta gizatiartzaila objektiboetan txertatzen da eta—, erantzukizun historikoa handia dute “beste” herri eta nazioek. Berak direnez gero, beren nortasun propioan, marjinazioa, diskriminazioa, neokolonialismoaren formarik sutilenak, zentzu “global” batean (gizarte osari doakionean) jasaten dituztenak, berek izan behar dute Europa “berritu”aren lehen motoreak izateko ardura hartu behar dutenak.

Eta horrek suposatzen du, lehen urrats bezala, demokrazian eta giza eskubideetan sakontzea. Hain zuzen ere Estatu “moderno” instrumentalizatzaileak —gaur egun zaharkituak— eraikitzen zireneko Europako “iraultza” gizatiar eta gizatiartzaila sortu zuten giza eskubide indibidualen hariari, botere estatalek abandonatu edo minimizatutako hariari, jarrituz eta berori osatuz. Botere estatalek porrot egin erazi zioten itxaropenezko Europa huraxe da “beste” Europa bati sorrera emateko herronka aparta, klase nagusien komenientzia interesatuen arabera ez baina batzuk besteekiko elkartasunez artikulatutako bestelako harreman-mota batekin. Herronka handi bat da, egia esan; Europa estatalista, merkatari eta ustiatzailearen uztarpetik askatu eta Europaz kanpoko herri marjinatuen borroka-esperientziatik etorritako ekarpen berriekin konstatzen duen herronka, hain zuzen ere.

Etorkizunaren aurrean gu geu izateko ala ez izateko dugun problemak ikusteko modu global batekin eta praktika kontsekuente batekin bakarrik pentsa genezake, arrazoizko funtsarekin, gaur egun mehatxatuak aurkitzen diren hizkuntza eta kulturen “askapen”ean.

Euskaratzailea: Gotzon Nazabal

A. A.

GAIK

...HAINBAT ABURU

LIBURUAK

Frankismoaren garaiko
prentsa gipuzkoarraren azterketa

“La Voz de España” (1936-1945)

Mikel Anabitarte
Jose Anjel Lema

1. Sarrera

Euskal Herriko Historia garaikidearen alderdirik ahaziene-tako baten ikuspena eskaintzeko asmoa hartu dugu honako arti-kulu honetan: periodismoaren alderdia, batez ere Gipuzkoarena. Helburu horrekin Donostiako *La Voz de España* egunkaria au-keratu dugu, ondo erakusten bait du horrek erregimen frankista-ren zerbitzuko prentsa lokala zer izan zitekeen, eta 1936tik 1980ra doan historia luzea bait du, gainera. Denboraz eta tokiz larri samar gabiltzanez, ordea, lehen urteak bakarrik hartu ditu-gu aztergai: 1936-1945 bitartea. Bestalde, hori da epealdirik inte-resgarrietako bat, Euskal Herriko historia nahiz historia uni-bertsalarentzat garrantzi-garrantzitsuak diren bi gertaera hartzen bait ditu barruan: Gerra Zibila eta Bigarren Mundu-Gerra.

Lana idazteko, berriz, hiru helburu markatu ditugu: lehenen-go, egunkariaren hasierako urratsak, ideologia, barne-egitura eta garatzeko marko juridikoa zeintzuk izan ziren ezagutzea, hau da, barneko eboluzioa ezagutzea. Bigarren, eguneroko informazioa nola ematen zen ezagutzera hurbiltzea, alderdi desberdinak kon-

tutan hartuz: politika, kirolak, aisia, erlijioa, etab. Hirugarren, Euskal Herriko, Estatu espainoleko eta munduko gertaera garrantzitsuenen aurrean, hau da, puntako berriaren aurrean, egunkariak zein jokabide izaten zuen aztertzea.

Bibliografiaren alderdiari dagokionez, esan beharra dago garai hartako euskal prentsari buruzko liburuak falta zaizkigula. Nafarroako eta Iparraldeko prentsa azertuagoak izan direla egingo genuke, eta lurralde historiko desberdinetakoa, berriz, ukitu gabeko lur geratu zaigula. Argitaratutako lan gehientsuenak, gainera, 1900.eko prentsaraino iristen dira ozta-ozta¹. Iturriei dagokienez, *La Voz de España* egunkaria bakarrik erabili dugu, 1936tik 1945erako laginketa desberdinak eginez. Badirudi oraingoz dokumentazio administratiboa bera (zentsura, nominak, ordainagiriak, zergak, lege-arauak...) ez dagoela ikertzai-learen eskura. Edo, behintzat, Madrilan lan egin eta hainbat eraginbide burokratiko nekagarri gaituzteza eskatuko liguke horrek, eta hori, noski, artikulua baten mugakizunetatik kanpora geratzen da.

2. Egunkariaren eboluzio orokorra

2.1. Lehen urteak, 1936-1938

2.1.1. Lehen urratsak: fundazioa

“Guipúzcoa reconquistada por España. Cuarenta requetés, al mando del capitán Ureta, entre el entusiasmo delirante, rompen el silencio de la ciudad mártir con el grito de ¡Viva España!”.

Hara nola ematen zuen Donostia hartu zutelako berria *La Voz de España*-ren lehen aleak, aipatu gertakari horren bi egun ondoren atera zenak. Hil haren 13an sortutako egoera berriak boterearen edukitzaile berrientzako espresio-organo berria sortzea eskatzen zuen. Helburu horrekin, egunkari tradizionalista bat argitaratzea pentsatu zen. Hasieran *La Constancia* egunkari karlista gipuzkoarra berriro argitaratzekotan ziren, 1903tik 1931ra eta 1932tik 1936ra funtzionatu zuena eta CNTk uztailetik irailera inkautatu zuena². Baina Comución Tradicionalistako Fal Conde zuzendariak erabaki zuen, egunkariari izena aldatu behar

zitzaiola *La Voz de España* izenberrituz. Horren alde zioen, *La Constancia* deiturak "polemika latzak eta suminkorrak" ekar zitzakeela gipuzkoarren gogora eta izen berriari, berriz, abegi hobearekin zitzaiola espero zitekeela.

Hilaren 13an bertan eman zitzaien reketeei Donostiako Gobernuko Zibilak inkautaturik zituen *La Voz de España*-ren instalazioak erabiltzeko eskubidea. Berez egunkari hori errepublikanoa zen eta 1885etik 1894era eta 1902tik 1936ra funtzionatu zuen³. Inkautazioa onesten zuen dokumentua eskuan harturik, Julio Muñoz Aguilar arduratu zen erredakzioko, administrazioko eta tailerretako langileak bilatzen, behar ziren neurrian.

Lehen plantila teknikoa Donostian zeuden *La Constancia*-ko elementuak erabiliz osatu zen funtsean. *La Voz de Guipúzcoa*-ko bi tipografo eta laguntzaile bat eta *El Diario Vasco*-ko makinista bat hartuz osatu zen taldea. Lantalde hori 13aren arratsaldean *La Voz de Guipúzcoa*-ko lokalak garbitzen eta makinak martxan jartzen aritu zen (lokala itxia bait zegoen uztailaren 19az geroztik). Horiekin batera bildu zen talde administratiboa ere, kopuruz urritua. Lan horietan Manuel García sartu zen, *La Voz de Guipúzcoa*-ko lehengo administratiboa, eta Piñeiro *La Constancia*-ko administratibotik geratzen zen bakarra.

Irailaren 14ean, egunkari berriaren Erredakzioko lehen Kontseilua bildu zen, behin-behinekotasunez, noski, hilabeteak pasa bait ziren erabat egonkortu zenerako. Lehen botaldian lan egin zuten Julio Muñoz Aguilar-ek (Comunión Tradicionalistako Prentsa-delegatuak), Melgar-eko Konteak, J.V. Puente-k eta *La Constancia*-ko lau erredaktorek. Ezin atera izan zen 15a baino lehen. Bitxikeria bezala esan daiteke, reketetaldetako bat egoten zela atea zaintzen.

Egunkariaren lehen egunetako bereizgarria, pertsonalaren ezegonkortasuna izan zen, gerraren ondorioz sortutako egoerari zegoekionez. 1937ko otsailean eratu zen lehen Administrazio-Kontseilua, eta handik berehala errekonozitu zen *La Constancia* behialakoa *La Voz de España* bihurtua zegoela.

2.1.2. Marko juridikoa

Espainia Nazionalaren lurretako enparatua agintzen zuten arauak ezarri zitzaizkion *La Voz de España*-ri ere. Uztailaren 18tik aurrera gerra-egoerako arauen pean jarri zen prentsa lur

haitan, eta indarrean mantendu ziren 1938ko apirilaren 22ko Prentsa-legea deitua argitara zen arte⁴.

2.1.3. Ideologia

Lehengo *La Constancia* zen bezalaxe, *La Voz de España* berria ere "egunkari tradizionalista" bezala jaio zen eta 1937ko apirilaren 28tik aurrera "Dios, Patria y Rey" lema jarri zuen lehen orriaren burualdean. Uztailaren 2an, burualdeko lema hori utzi eta "Diario de FET y de las JONS" bezala izendatu zen. "Dios, Patria y Rey" delakoa azken orrialdera pasa zen, eta, azkenik, behin-betiko desagertu zen 1937ko urriaren 6an.

Izenburuaren aldaketa horiek asko balio dute egunkariaren eboluzio ideologikoa egiaztatzeko, hasierako tradizionalismo garbitik hasi eta ideologia hori falangistarekin bat egiteraino "Mugimenduaren printzipio eta funtsezko xedeen batasuna"ren barruan. Eboluzio hori erregimenak ezarria izan liteke, hari Mugimenduaren osagai karlista ahultzea interesatuko bait zitzaion Gipuzkoak bezain sustrai tradizionalista sendoa zuen probintzia batean. Prozesu guzti hori 1937ko apirileko Batasun-dekretuarekin irekitako dinamikaren barruan kokatzen da: eskuineko indarren batasuna FET de las JONS (JONSen Falange Española Tradizionalista) delakoaren barnean eratu zuen dekretuaren barruan.

2.1.4. Egunkariaren egitura

Epealde honetako orri-kopurua gorabeheratsua izaten zen. Lehen alearen sei orrikoarekin hasi eta behin baino gehiagotan iritsi zituen hamasei orritaraino joan daiteke. Badaude zortzi, hamar eta hamabi orriko aleak ere.

Arrazoi denez, informazio gehiena gerrako notiziek hartzen zuten, gerraren alderdiaz gainera politikaren alderditik ere begiratzuz eta Espainia Nazionaleko gertakariak bezalaxe Errepublikakoak ere jasoz. Hitzaldi politikoak ere sartzen ziren, Queipo de Llano-renak eta hala.

Eskualdeko informazioa ez zen beti sartzen eta batzutan Nafarroa, Burgos, Errioxa eta Aragoakoak ere sartzen ziren.

Nazioarteko informazioari ematen zitzaion garrantzi eskasa ere nabarmentzekoa da; baina logikoa da hori, Gerra Zibileko egoera kontutan izanik.

Kiroletako informazioa apenas ukitzen zen eta oso gutxitan iristen zen orri oso bat betetzera.

Azken orrian mamiko artikulua sartzen ziren: gai erlijioso, militar eta historikoei buruzkoak nagusiki.

2.2. Bigarren aldia, 1938-1945

2.2.1. Marko juridikoa

1938ko Serrano Suñer legea apirilaren 22an ezarri zen eta gero 1940ko apirilaren 24eko eta 1942ko otsailaren 24eko agindu ministerialekin osatu zen. Gerra Zibil betean aldarrikatu zen legea, "gerraldiko baldintzapean bereziak zirenekin". Estatuari iharduera periodistikoa fiskalizatzeko modua ematen zioten aurretiazko zentsuraren bidez. Probintzia bakoitzean Prentsa-zerbitzu bat sortzen zen, Zerbitzu Nazionalari atxekia eta Gobernadore Zibilarren menpean; eta, besteren artean, Zerbitzu Nazionaletik eta beste agintari batzutatik hartutako orientabideen araberrako zentsura egiteko funtzioa esleitzen zitzaion. Tresneria juridiko guzti horrek muga hertsia drakonianoak jartzen zizkion kazetagarriari, berau erregimen totalitario baten zerbitzuan jarria egonik. 1966an haren ordez sortu zen beste lege berriak liberalizazioa ekarri zuen arlo horretan, zentsura ezabatuz, nahiz eta murrizpen batzuei mantentzen zituen⁵.

2.2.2. Ideologia

1938ko abuztuaren 23an egunkariaren izenburua beste honetara aldatu zen: "Por Dios, por España y por Franco" (nahiz eta azken orrian beste "Diario de FET y de las JONS" hura jartzen jarraitzen zuen). Horrekin egunkaria ofizialki organo frankista bihurtu zen ororen gainetik. Karlismoa, beraz, pixkanaka baztertua geratuz joan zen, falangismo ofizialista baten eraginaren mesedetan. Hala ere, geratu ziren izpiritu tradizionalistaren zantzuak, *La Constancia*-koaren herentzia: "Mártires de la Tradición" eta karlismoaren honelako beste gogoangarri batzuek. 40. urteetan, 1941-42. urtetik aurrera batez ere, kutsu falangista nabarmena nabari zaio. Horren erakusgarri ederra da *Arriba* egunkari falangista ofizialaren artikulua aipatzea behin baino gehiagotan, beste egunkari batzuek, aldiz, bazterrerara utziz.

2.2.3. Egunkariaren egitura

Orri-kopuruak lau fase desberdinetako eboluzioa jasan zuen gutxi gorabehera:

a) *38ko hasierakoak*: zortzi eta hamasei orrien artean mugitzen zen.

b) *38ko iraila - 40ko maiatza*: orri-kopuruaren murrizpena zortzi eta sei artean mugitu zen.

c) *40ko ekaina - 41eko udazkena*: urritasun larriko aldia, paper-murrizpenetatik sortua agian, bi orritik laura bitarteko gorabeherak izan zituen, orri-laurdeneko eranskinakaginez.

d) *1941eko udazkenetik aurrerakoa*: onaldia nabari da, eta sei orriko gutxienekoa eta zortziko gehienekoa finkatu zen.

Informazio internazional oso gutxi ematen zen Bigarren Mundu-Gerra hasi aurretik. Gerra Zibilak betetzen zuen informazio gehiena, eta nazioarteko saila alde batera uzten zen, gehienez ere orri bat betetzera iritsiz. 1939ko irailaren letik aurrera, berriz, kanpoko berrien proportzioa gehitu egin zen, gerrako berriena bereziki, eta informazioaren % 25-50a izatera iritsi zen 1940-41 urte-bitartean. 1941eko negutik aurrera informazio internazionalaren ia hiru orriko (bi eta azala ia osorik) batezbestekoa ikusten da seitik zortzirako gutzizko baten gain; eta kopuru hori gorde zen gerraren bukaeraraino.

Informazio nazionalak betetzen zuen neurri handi batean egunkaria, Bigarren Mundu-Gerra aurretik. *La Voz*-en orrien % 25-40a betetzera iritsi zen. 1939tik aurrera, berriz, nabarmenki murriztu zen bertako informazioa, egunkariaren % 12-25era jaitsiz, gutxi gorabehera. Gainera, gudaldia aurrera zihoan neurrian, berri-mota hori gutxitu egin zela zirudien: 43ko uztailean orri t'erdia zortzikoaren gain; 45eko apirilean 1,25 zortzikoaren gain; 45eko abuztuan bat zortziren gain.

Notizia lokalak —Donostiako Udalekoak, Gobernu Zibilekoak, bertako Falangearen oharak, kontsulatukoak, etab.— egunkariaren bigarren orrian azaltzen ziren okerrik gabe, toki gehiago edo gutxiago betez gorabeheren arabera: publizitatea sartu, ohar ofizialak gehitu, egunkariaren orriak aldatu (orri gutxiagorekin berriak gehiago trinkotu behar izaten ziren).

Informazio probintziala eta eskualdekoa urria zen, eta, azal-
teaz gero ere, oso noizbehinka azaltzen zen, batere erregularita-
terik gabe. Eskualdeko informazioak, sartzen zenean, Euskal
Herriaz gainera, Aragoa, Errioxa eta Burgos ere hartzen zituen.
Izan ere, *La Voz* oso ondo saltzen omen zen beste eskualde ho-
rietan ere. Burgosen, Logroñon eta Gasteizen *ABC* beraren eta
tokiko prentsaren pareko mailan saltzen zen.

Gerra Zibila bukatu zen arte, minimoa izan zen *kiroletako
informazioa*, % 5ekoa gutxi gorabehera; logikoa gertatzen da
hori, noski, gerrak eragindako zailtasunak kontutan hartzen bal-
din badira. 39ko apirilaz geroztik, kiroletako lehiaketan normal-
tasuna berriro itzuli zenean, egonkortu egin ziren arlo horretako
berriak, guztiaren % 12 batean kokatuz.

Bizitza erlijioso, ikuskizunak, aisia, umorea eta moda irregu-
lartasunez azaltzen ziren sailak izaten ziren, beti beren ordena
gorde gabe. *La Voz*-ek egunero ematen zion sail txiki bat bizitza
erlijiosoari: santutegia, jaiak, mezak, etab. Hala ere, egun seinat-
latuetan (Eguberri, Aste Santu, Igokunde, etab.etan) aparteko
informazio-zabalera ikusgarria ematen zitzaien. Beste hainbeste
gertatzen zen Aita Santuaren hitzaldiekin eta Erregimenak parte
hartzen zuen elizkizunekin ere: eroritakoen egunak, Jose Anto-
nioren mezak, etab.

3. Informazioaren tratamendu orokorra

3.1. Gerra Zibila (1936-1939)

1936. Gerrak markatzen zuen informazio guztiaren edukina
eta mamia. Gudaldia, muturreko manikeismoz begiratua, Espai-
nia Nazionalaren mugagabeko gorespen bihurtu zen. *La Voz de
España*-k ez zuen disimulatzen tradizionalismoaren aldeko sinpa-
tia bere parafernalia eta guzti: reketekak, tronura-gaiak, katolizis-
mo amorratua, etab. Adibidez, Alfonso Borbondarraren (karlis-
ten aldekoaren) heriotzak orri eta iruzkin asko izan zituen, Fran-
co Estatu berriaren burutarako izendatu zutelako berria bera ere
bartzertzerainokoak. Hala ere, "Caudillo" a informazioaren arlo-
an nabarmentasun gehiago hartuz joan zen, gerra aurrera zihoan
neurrian. Hasierako hilabeteetan (zehazki, Batasun-Dekreturari-

nokoan) ez zen falta izan eskuinaldeko partidu politikoei buruzko informaziorik (Falangea, Renovación Española, Comunión Tradicionalista). Espainia errepublikanoa ("anti-Espainia") bete-betean gaitzesten zen, beste bandoko exekuzioak, aldiz, goraituz. Eusko Gobernuari ahula izatea salatzen zitzaion, anarkistek gaudituta zegoela suposatuz, eta anarkistei egotzen zitzaion izugarrikeri mordo baten erantzukizuna: "En Bilbao los anarquistas hacen de las suyas". "En Bilbao la situación es muy grave creándose las thecas... Los nacionalistas vascos se oponían a ello, pero ante las presiones y amenazas de los marxistas y anarco-sindicalistas han claudicado". 36ko urriko Autonomi Estatutuaren kontzesioa eta Agirrerren izendapena oso gogor satirizitzen dira. Autonomismoa independentismoarekin identifikatzen da. "Desde ayer Vizcaya es una nación independiente (...) Separatismo, no".

Espainia nazionalistaren garaipen guztiak gogo beroz eta pozarren nabarmentzen ziren. Donostia hartu zutenekoak ematen digu adibiderik argiena (2.1.1. puntua). Altxatutakoen garaipenak, Espainiak "anti-Espainia"ren aurka lortutako garaipen bezala hartzen ziren. Herriak ("entusiasmorik sutsuena") gogo onez onartzen zuen ezarritako ordena berria. Hona beste adibide batzu: "Mondragón ya es de España", "Toledo para España, España para Toledo".

Informazio beliko-politikoaz gainera, erretagoardiako bizi-moduaren hainbat alderdi ere ispilatzen zen: emariak, izen eta deiturak ondo zehaztuz, "haur faxista batek" bezalako bitxikeriekin; Queipo de Llano-ren diskurtsuak, laburtuta batzutan, literalki emanak beste batzutan; filmeei buruzko zentsura morala, Famili Gurasoen Elkarte Katolikoak antolatuta. Aparteko aipamena merezi du erlijioaren sailak, santutegiaren etengabeko aipamenez (Santa Teresa Jesusena, San Rafael, etab.) eta batzutan lehen orria osorik betetzen zuten estanpak erreproduzitzen ematen bait zen.

1937. Gerrako informazioa Bizkaiko kanpainan zentratzen zen. "Redención", "nombre de triunfo y gloria", "rescate" bezalako hitzak erabiltzen ziren; errepublikanoen erasoak beti izaten ziren "desesperados e inútiles ataques rojos". Arma-ekintzak urratsez-urrats jarraitzen ziren, parte ofizial frankistak eta bidali berezien kronikak argitaratuz. Euforia eta harrotasunezko tonu horren baitan, Goimailako Aginte frankistaren mezu bat argitaratzera iritsi ziren, "zona gorriko euskaldunei" zuzendua gartzela-

niaz eta euskaraz (!!): "Euzkaldunak, entzun! Franco generala buru nagusi dana itzeguiten dizute! Entzun, Bizkaitarrak, Bizkaitarrak entzun! (...). Entregatu itzazuite armak eta ejercito nacionalak, entzun zazute ondo, ez dizute ezer kalterik eguingo".

Gernikaren suntsiketari buruz, alde batetik, gezurtatu egiten zuen abiazio frankistak hiria bonbardatu izana. Argudio bezala, ikusgarritasun eskasa ekartzen zuen, "sirimiria", teilatuetan batiere zulorik ez egotea (horrek argi erakutsiko bait luke ez zela airetik eraso). Beste alde batetik, "gorri"ei egozten zitzaizen suntsiketaren errua ("Agirre kriminalaren zerbitzuko hordak"), haiek egina omen zen gasolinaz eta su emanez. Abiazio frankistari horrelakorik egozte, euskaldunen animoak nazionalen kontra pizteko izan zitekeen "gezur makurra" bezala hartzen zuen.

Bilbo hartu zenekoan, nazionalen abilezia militarren alderdia nabarmendu zen ("Kanpaina ezin hobea"). Santoñaren errendimendua, nolabait ere, isilpean gorde zen, orduan kapitulatu zuten batailoiak ez bait ziren ez nazionalista eta ez "gudari" bezala identifikatzen: "Los Flechas Negras entraron en Laredo y siguieron a Colindres y Limpias. Se entregaron 15 batallones enemigos completos y hoy (26) dos más".

Bizitza politikoa: Francori ez zitzaion aparteko arreta berezirik eman urrirarte. Hil horren letik, Caudilloaren egunetik aurrera, grafiko eta guzti omen ematen hasi zitzaizkion. Noizik eta behin, milizia reketektako hildakoak izendatzeko "Tradizioaren Martiriak" deitutakoen (1938an "Espainiaren Martiriak" deituko zirenen) argazkiak azaltzen ziren. Ez zen horrelakorik egiten Falange bezalako beste partiduetako hildakoekin. Reketeen liburuak iragartzen ziren egunkariaren linea karlistaren barruan (ez da ahaztu behar "Por Dios, por la Patria y el Rey" enblema 1937ko urriaren 6rarte iraun zuela). Horien ondoan, errepublikanoen alderdiari buruzko berri desinformatzaileak jartzen ziren. Gobernarietara iseka egiten zitzaizen bineta, karrikatura eta nola-halako gustoko txisteen bidez. Ezizenak garratzak izaten ziren: Jose Antonio Agirreri "Napoleontxu" deitzen zitzaion eta buruan txistera jantzita eta sudurra irten-irtena zuela errepresentatzen zuten. Prieto ere toki txarrean uzten zuten, "gizen urdea" bezalako irainekin. Companys-i "Txoritxo" deitzen zioten. Bestalde, ustelkeri ekintzen salaketa egiten zitzaizen etengabe gobernarietara: "El Gobierno de Aguirre y los dirigentes rojo-separatistas de Bilbao dieron (...) una orden terminante decretando la incautación de cuantas joyas y monedas se encuentren en las cajas de

valores de los Bancos". "La familia de Aguirre (Pepe el tonto como llamaban y le siguen llamando en Bilbao) no escasea de nada y no se priva de nada por caros que sean sus caprichos".

Bartzelonako 1937ko maiatzeko gertaerak handitu egin ziren. Nolabait ere gozartu egiten zuten bando errepublikanoaren barneko borroak deskribatzen, sozialisten eta anarkisten artekoak batez ere: "Graves disturbios en las Ramblas donde se desarrolló una terrible batalla entre anarco-sindicalistas y anarquistas, de un lado, y marxistas y republicanos por otro".

Hezkuntz erakunde progresistei kritika gorria egiten zitzairen, hala Irakaskuntzako Erakunde Libreari, Ikasketen Zabalkuntz Batzordeari, CSIC eta abarri. "La Institución Libre de Enseñanza (...) persiguió con tenacidad constante (...) la capatación de personas (...) para poder continuar su omnimoda influencia en la vida pública, a través de la formación entera, materialista y atea de la juventud española". Kolektibo hori "Iraultza espainolaren alma mater" bezala katalogatu zen.

Inoiz bitxikeriaren mugetara iristen da desinformazioa, honen tankerako berriak emanez: "Euzkadiko Errepublikan delittoa da euskaraz hitz egitea".

1936an bezala, informazio erlijiosoak gainezka egiten jarraitzen du, meza, tedeum, etab.ekin.

Informazio internazionala: aurreko urtean baino garatuagoa egonik, demokrazia liberalen eta SESBen aurkakoa zen. Berezi-ki nabarmendu ziren Frantziako grebak eta "istiluak", eta sovietartzeko zorian aurkezten zen: "Frantziari bi irtenbide geratzen zaizkio, krisi ministeriala ala errebolta sozialak". "Frantzia militarki prestatua dago sovietarren konkistarako". "Frantzia sovietizaziorako prest aurkitzen da". *La Voz*-ek Europa osorako iragartzen zuen parlamentarismo liberalaren erabateko porrota. Era berean, linea germanofiloari ekiten zaio, erregimen naziaren efemeride bitxiak iragarritz, Hitler-en urtebetetzea eta beste.

1938. Gerrak jarraitzen du informazioaren atentzioa bereztzen. 38ko abuztu eta iraileko Ebro ibaiko guduei buruzko berrien erabateko zehaztasun-eza nabarmendu behar da (une hori larria izan zen Francoren aldekoentzat, errepublikanoen erresistentzia gogorra aurkitu bait zuten Gandesa inguruan).

Politika: Kutsu karlista mantendu zen, tradizionalisten ospakizunak gogoratuz eta muntaketa grafiko izugarriarekin. Rkete-

en Gerra Zibileko presentzia errebindikatzeko artikulua ere azaldu ziren.

Otsailaren 1ean Queipo de Llanoren azken hitzaldia jasotzen zen ("Calla la voz que fue primer heraldo de la victoria"), horrekin desagertuz egunkariaren lehen aldietako sail hain ezaugarri hura.

Informazio Internazionala: erliebe gehiago eman zitzaion eta, batez ere, Erteuropako gertaerak jasotzen zituen (Anschluss, sudetarren arazoa). Alemania naziaren aldeko jarrera argia hartu zen: "Se funda el Gran Imperio Alemán", "La población austriaca vibrante de entusiasmo ovaciona a Hitler". Anexioa egiteko alemanen aitzakia aurkeztu zen.

Italiar eta alemanen prentsa eta eritzi publikoaren berri internazionaletik erreakzioa seinatu ohi zuen egunkariak. Adibidez: "Eden-en jarrera teatrotzat hartzen da Alemanian". "Prentsa italiarrak agerian jartzen du medio politiko finantzario britainiarren maniobra". Nabarmendu behar da nola judutarren aurkako neurriak ere deskribatzen ziren: "Italian judutarrek ezingo dute irakaskuntzan lan egin", horien aurrean inolako jarrera moralik hartu gabe. Hitler-en eta Mussolini-ren erregimenezikiko adostasun ideologikoak "Faxismoa eta bere estetika" bezalako artikulua argitaratzera eramane zuten; faxisten atzerriko ikuskatzaile orokor zen Basile baroiarekin egindako elkarrizketa zen eta bi orri oso betetzen zituen lau argazki handirekin. Hona beste adibide batzu: "Adolfo Hitler-en errebelazioa" (38.02.24) eta *Mein Kampf*-en glosa bat (38.05.05), eta beste zenbait artikulua, Habsburgotarren erregimena —Karlo V.a irudi gailenena izanik— Inperio naziarekin konparatuz.

1939 (iraila arte). Urtarrilean, Kataluniako kanpaina zela eta intentsoagoa izanik, gerraldiak informazioaren parte garrantzitsua bete zuen. Otsailetik aurrera, ordea, frontekoa geratu egin zenez, berri-mota hori gainbehera etorri zen bapatean, gero berri martxoaren bukaeran berriro azaltzeko borrokaren azken txanpan, Errepublikak erabat suntsitu zenean. Apiriletik aurrera, funtsezko aldaketa gertatu zen: frankismoaren garaipenak, hala-ko iskanbilarekin ospatua izan zenak, egunkariaren oinarria izana zen gerrako informazio hura ixtea ekarri zuen.

Esan beharrik ez dago, "Generalísimo"aren garaipena zernolako euforiarekin ospatu zen. Gerraren azken "parte" a hi-

tzez-hitz sartu zen lehen orrian, azalaren hirutik bikoia betetzen zuen muntaketa fotografiko eta guzti. Tonua ia melodramatikoa zen: "Con lágrimas en los ojos recibimos hoy el último parte oficial de guerra del Cuartel del Generalísimo". Fotografía kuriosoazaltzen zen: tropa nazionalak garaipen-arku baten azpitik (kartoi-harrizko baten azpitik, noski) desfilatzen dute Donostian bertan.

Politika nazionala: oroipen zaharrak berpiztu ziren (José Antonioren gorpuauren aurkikuntza, preso falangisten askapena, etab.). Falangearen fundatzailearen gorpua aurkitu zenetik eta, batez ere, hura Madrilera eramanezenekin, gero eta gehiago aipatzen zen haren izena, oso goian jarritz: "Como los mejores paladines de nuestra historia, José Antonio rasga la época más vergonzosa de nuestros últimos siglos con el gesto de la Cruzada que transmite a sus coetáneos el ardor que le consume". "José Antonio: ¡Presente!".

Dena den, karlismoak eta beronen ospakizunek toki nabarmena betetzen jarraitzen zuten. Bere kide nabarmenenetako baikoitzaren heriotza azalean goraiatzen zen. José Antoniorekin salbu, Falangeko beste hildakoekin ez zen horrelakorik egin. Areago, abuztuko artikulu mamidunak karlistadak azaltzera dedikatu ziren, Zumalakarregi maila goreneko heroetzat jarritz, eta Bergarako Hitzarmena traizio bezala.

Bestalde, Frantzian atzerriratuen bizimoduari buruzko aipamenak azaltzen ziren behin eta berriro. Martxoaren 12an *La Voz de España*-k fotomuntaketa bat argitaratu zuen Dolores Ibarruri, "Pasionaria", desprestigiatzeko asmotan: Parisen, luxuzko boltso bat eta larruzko abrigoa zituela besoan eta hiriburu frantseseko geltoki baten hondo faltsoaren aurrean jarririk. Gainera, urte horretako eta aurreko urteko beste artikuluetan, euskal atzerriratu nazionalisten halako bizimodu orgiastiko batez hitz egiten zen: "Euzkadiko lehendakarisak (alegia Jose Antonio Agirrerren emazteak) printzesa errusiar baten gisako bizimodua egiten du Donibane Lohitzunen".

Bitxia izanik, nabarmentzekoa da gerra-ondorengo detentzio batzu nola azpimarratu ziren: Besteiro, Sánchez Guerra, Orgaz, etab.enak.

Informazio internazionala: Ardatzaren aldeko joeraren barruan, sinpatiaz begiratzen ziren Alemaniako errebindikazioak Dantzigo-eko iganguarekiko eta inperio italiarraren espantsionis-

moa Albanian. Jarrera bera sumatzen da Txekoslovakiaiko inbasioarekiko ere; *La Voz*-en iruzkina ezin izan zitekeen argiagoo; Bohemia eta Moraviaren okupazioaren aurrean, zera esaten da: "Hala eskatua zuen Hacha presidentek", edo "Herri txekoa, ondo disziplinatua, tropa alemanen sarreraren zain dago ordena publikoa nahastu gabe". Komunistei Txekoslovakian krimenak egozteraino ailegatu zen alderdikeria; aldiz, ez ziren aipatu ere egiten herri horretan nazi sudetarrek egindako krimen eta probokazio-ekintzak.

Abuztuan nolabaiteko ustekabea sumatzen da germaniar eta errusiarren arteko paktuaren aurrean, eta SESBarekiko joera ez da hain agresiboa, orain Reich-aren aliatua bait zen. Une horretako titularrek aseptikoak dirudite. Berebat, eta hori aurreko urteetatik zetorren, espainol-portugesen adiskidetasuna gorai-patzen zen. Abuztuaren bukaeran, Bigarren Mundu-Gerraren atarian, informazio internazionala bilakatu zen egunkariaren ardatz. Esan liteke, Gerra Zibileko "Garaipena"ren euforia ia lausotua geratu zela espektazio internazionalaren baitan.

Hiru urte haietan (1936-1939) gertatu zen *erregimenaren garapen instituzionala*. Francoren eta bere erregimenaren gorakada zedarritzen duten ekintzen aurrean (Estatuburu izendatzea, Batasun-Dekretua, etab.), egunkariaren jarrera ezbaierik gabeko onarpenezkoa izan zen, jakina, baina titularrei inolako tonu handiosorik eman gabe. Lehen urteetan kutsu karlista azpimarratu zen (karlismo frankista): "Guk reketeok Estatu espainoleko Buru Gorentzat onartzen zaitugu". Kontzertu Ekonomikoaren ezabapena oso-osorik aurkeztu zuten aparteko iruzkin berezirik egin gabe. Halako tonu populista hartzen zaie Lanaren Foruari eta Prentsa-Legeari buruzko iruzkinei: "El Gobierno Nacional ha percibido el pulso del momento y se dispone a dar forma legal a las ansias revolucionarias".

3.2. Bigarren Mundu-Gerra (1939-1945)

Lehen etapa (1939-41)

Bigarren Mundu-Gerrari buruzko informazioak beretu zuen egunkariaren atentzioa datu militar, politiko eta diplomatiko ugari, potentzia handietako zuzendarien deklarazio, etab. ekarritz, eta beste sail guztien gaineratik nabarmenki jarriz, oso egun

seinalatu batzutan ezik: frankismoaren ospakizun-egun, jaiegun erlijioso... Hainbestearainokoa izan zen gerraren eragina, non irailaren 2tik aurrera egin bait zen egunkariaren egitura, agentziako berriak ordena kronologikoan banatuz.

Informazio internazionala: gerraren hasieran, Ardatzeko potentzien alde egiteko joera argia zen: "Duce-ak egin zituenak bakea salbatzeko" (39.09.05). Poloniako kanpainari dagokionez, tonua zertxobait alemanen aldekoa zen, baina poloniarren aurka itsu-itsuan ekin gabe (azken finean, Polonia, Erteuropa osoa bezala, salbu Txekoslovakia 1939rarte, erregimen erreakzionario baten eskutan zegoen). Alemanen aldeko ohartho kuriosoak ageri dira, adibidez: "Alemanek nobleziaz errekonozitzen dute beren etsaien adorea".

Frantziako kanpainan, egunkariak gure herri auzoko erreta-goardiaren egoera nahasia azpimarratzen zuen. 40ko ekainean *La Voz*-ek derrota galoa aztertzen zuen, erruak Fronte Popularrari eta herri frantsesaren ustelkeriari egotziz ("Frantzian gertatu beharrekoa gertatu da"). Frantziarekiko etsaitasuna handitu egin zen, batez ere behin derrotatua izan zenetik aurrera.

Izan ere, alemanen aldeko tonua mehatxuzko nabardurak hartzera iritsi zen data haietan: "Talde zuzendari aliatua bere herritarren eskutan txikitua izango da" eta, areago, beligerantzia gehitzen zen beste hau bezalako adierazpenak azalduz: "Reich-ak indarrez egin zaizkion kalteen konponketa galdatzen du".

A.E.B.ekiko erreferentziak mespretxuzkoak ziren, erruz erabiliz *yanki* hitza: Gobernu yankia, Partidu Errepublikano Yankia, ejertzito yankia, etab.

40ko urrian esamodu harro eta triunfalistak jarraitzen zuen, oro har, gerrako berriak ematerakoan, Ardatzarekiko sinpatia nabaria erakutsiz, nahiz eta hurrengo etapan iritsiko zituen muturretaraino ailegatu ez zen: "Hitler reitera su voluntad de paz", "El Führer asegura que Alemania no podrá ser vencida militar ni económicamente", "Los aviones germanos llevan a cabo un audaz ataque contra las costas escocesas" (40.10.07, 11, 17). 40ko udazken horretan atentzioa bereziki jarri zen Ardatzeko potentziek Francoren Espainiarekin izan zituzten harreman diplomatikoetan, mementurik ederrenetakoa izan bait zuten orduan (Himler-ek Espainia bisitatu, Serrano Suñer-ek Italia bisitatu, Francok eta Hitler-ek elkarrizketa izan).

Hilabete haietan ez zen SESBaren eta Stalinen aurkako erasorik egiten (indarrean jarraitzen bait zuen paktu Germano-Sovietarrak). Alemaniaren eta Britainia Haundiaren arteko gerrak betetzen zuen, benetan, informazio internazionala.

Beste arlo batean, begi onez ikusten ziren irakaskuntza erlijiosoaren berrezarpena bezalako Vichy-ko Gobernuaren ekimenak ("Frantzia berpizten ari da"). Aurrerago erregimen horretako gizonen aipamen ideologiko eta biografikoak: Laval, Pétain, Darlan...

Barneko informazioa: gertaera aipagarriak ez zegoenak, Estatuko zirkularrak, izendapen ofizialak eta ospakizun-ekintzak beste berririk ez zen ematen. Ez ziren falta izaten Gerra Zibileko oroitzapenak eta efemerideen ospakizunak. 41eko martxoan, aipatzekoa da Falange Espainola JONSekin bat egin zeneko zazpi-garren urtebetetzeari emandako tokia: egunkaria falangearen aldekoago ildoan sartzen zela esan behar da.

Alfonso XIII.a (portadan Alfonso de Borbón) 41eko otsailean Erroman hil zenekoa xehetasunez eta gizalegez, baina hoztasun nabarmenez, tratatu zen, hildako monarkarenganako simpatiarik edo hunkigarritasunik azalduko lukeen edozein termino kenduz. Aldiz, ikustekoa da egun batzu lehenago gertatutako Maria de Braganzaren (karlisten adarrekoa) heriotza, nahiz eta hedapenez erregearenari bezalako tratamendua ematen zitzaion, nola sentimendu gehiagoz jasotzen zen: dedikaturiko argazkia, Alfonso XIII.ari ez bezala, eta "berri triste" bati buruz hitz eginez.

Razionamenduak ere —garai hartan Estatu espainol osoan errealtate tristea zen hura ere— etengabe presente zeuden, "lan-gile-jendea" rentzako rasionamendu-ohar bereziak sartuz. Arazo honi buruz, ugariak dira estraperloaren aurkako erasoaldiak eta delitu ekonomikoengatik santzionatutako bertako industrialen zerrendak.

Informazio lokalaren tonu grisaren barruan, Bilboko I. Erakustazokaren ospakizuna nabarmendu zen, iraunkorra izango zelako ustea ere bai bait zegoen. *La Voz de España*-k ondo probebatu zuen gertakizun hori "garai bateko abuztuko konbultsio gorri"ekin konparatzeko eta "Espainia Berriaren, bere fedearen eta lanaren sinbolo" bezala aurkezteko.

3.2.2. Bigarren etapa (1941eko ekaina - 1942)

Informazio internazionala: Alemaniak SESBari gerra deklaratu ziola eta, Ardatzeko indarren pozalgara gehitu egin zen eta, bide batez, paktu germano-sovietarraz geroztik isilpean gordeta zeuden instintu antikomunistei bidezabal eman zitzairen. Oraingoan, Europa komunismotik askatzeko "Gurutzada" bezala hartzen zen gerra: "Unibertsoa defendatuko dugu boltxebismoak erakusten dituen arrisku guztietatik". Alemanen ikuspegiari helduz, justifikatu egiten zen SESBari egindako erasoak, eta arrazoi ematen zen esanez abiadore soviatarrek bortxatu egin zutela Reich-aren aire-espazioa eta Stalinek ba omen zuela Alemania erasotzeko plan bat. Aldi berean, hazi egin zen mendebaldeko potentzien aurkako jarrera ere: Britainia Handia eta AEBak SESBari laguntzen hasiak bait zeuden. Une horretan erabatekoa zen Ardatzarekiko identifikazioa, fronte errusiarreko nazien garaipenak gorai patuz, parte alemanak osorik eta era esklusiboan erreproduzitzen. Txikiagotu eta ridikulizatu egiten ziren lehen kontraeraso soviatarrek (Rostov-en berreskurapena, Moskuko kanpaina), eta gutxiagotu egin zen nabarmenki Errusiako gerrari buruzko informazioa nazien aurrerakada geratu zen 1941-42ko ugean kritiko hartan.

Fronte horri buruzko informazioaren ordez, Asiaren Ekialdeari eta Pazifikokoari buruzko informazioa ematen hasi zen orduan, eta sinpatiaz ikusten ziren lehen garaipen japoniarrek. (Ordurarte, Japoniari buruzko informazioa aski aseptikoa izan zen).

Pearl Harbour-eko japoniarren erasoz AEBak gerran sartzea, nipponiarren ikuspuntutik begiratuta azaldu zen. Koartel Inperial Japoniarraren datuei jarraitzen zitzairen, bakarren bat faltsua izanik: "Hegazkinuntzia hondoratua" (Pazifikoko utzitalde amerikarreko hegazkinuntziak maniobra-basetik kanpora zeuden erasoak gertatu zenean). Alemaniak eta Italiak USARI gerra deklaratu ziotenean, *La Voz*-ek azalean jarri zuen Roosevelt "gerraren eragile" bezala azaltzen zuen akusazio hitlerianoa, eta Japoniaren aldeko jarrera hartzea guztiz nabarmena izan zen.

Bitartean, Erresistentzia frantsesaren ekintzak "krimen" bezala katalogatzen ziren. Itsasoko gerran, submarino alemanen garaipenak azpimarratzen ziren konboi britainiarren gain. Kurio-soa da nola unitate aliatu batzu bitan hondoratu zituzten; adibidez "Wasp" hegazkinuntzia, ekainean urperatua, abuztuan berriro hondoratua izan zen.

Abuztuan aparteko aipua eman zitzaion Stalingradoko batailari, alemanen ethez-etxeko, kalez-kaleko aurrerakada nabarmenduz. Azarotik aurrerako alemanen Stalingradoko zerkoa gutxietsia izan zen, eta denbora pasa zen onartua izan orduko. Azkeneraino, behin eta berriro aipatzen ziren baja sovietaarrak. Harrokeriazko tonu hori Von Paulus-en kapitulazioan ere mantendu egin zen: "Bukatu egin da Stalingradoko erresistentzia. Defendatzaileek azkeneraino eraman zuten beren opari heroikoa". "Eta 40 dibisio sovieta txikitu zituzten" (43.02.02); ondorengo parte alemana jarri zen.

Beste kontutan, egunkaria potentzia totalitarioekin identifikatzeak "Europa Berria"ri buruzko ideologia naziko iragargiak sartzera behartzen du, 42ko azaroaren 12koan bezala, eta propagandako liburuen argitarapenen erreseinak ere bai. Aldi berean, Hitler-en eta Goebels-en diskurtsuak ematen dira: "Alemania bere existentziaren eta Europako idealen alde borrokatzen da. Estatu burgesik ez da gerra honetatik bizirik aterako". Judutarren aurkako txisteak ere azaltzen dira, hauen aurpegiera bereziari barre eginez eta zikoizkeria aipatuz. Jatorriz txiste italiarrak edo frantsesak zirela dirudi.

Barneko informazioa: alemanek SESB inbaditzekoan sortutako beroaldi antikomunista bizi zen eta Serrano Suñer-en diskurtsu ezaguna jasotzen zen: "Errusia errudun da". Egunkariaren falangistartzeak aurrera jarraitzen zuen. 1942an, Estatu osoan zehar izandako partiduaren hamalauren bat bidaiari eta kontzentrazio garrantzitsuren eta beste mitin eta ospakizun ugariaren berri eman zen: Francoren aurrean 400.000 "produzitzaile"-ren desfilea Bartzelonan, Girón-en bisita Euskal Herrira, etab.⁷ Aldi berean, informazio berez karlista gutxitzen joan zen, ia erabat desagertu arte. 1942ko uztailaren 18a zela eta, Gerra Zibila-ren hasiera ospatzeaz gainera, beste lau artikulua azaldu ziren falangismoari eta nazional-sindikalismoari buruz, José Antonio Primo de Rivera, Ledesma Ramos eta Onésimo Redondo-ren testuekin. Ale beraren azalean, uztarrari eta geziak azaltzen ziren handi-handi. Baziren, gainera, garai honetan, partiduaren organo zentrala zen *Arriba* bezalako beste egunkari batzutatako artikulak ere.

La Voz-ek laukitxo txikiak sartzen zituen Francoren aipamen testualak jasoz, horietako batzu erregimen parlamentari "ustel"ei, "Gurutzada"ri, etab.i buruz. Hori, noski, gero eta Ardatz-zaleagoa eta antidemokratikoagoa zen dinamika baten ba-

rruan sartzen zen. Hona adibide bat: "Franco ha dicho: «Yo comprendo que nuestra organización no es completa ni perfecta, pero sus defectos principales son hijos legítimos del liberalismo pasado, lo que nosotros tenemos que hacer en un día, a otros países ha costado muchos años de preparación y de buenas estadísticas»".

Erregimenarentzat gogaikarri izan daitekeen informazio oro kentzera jotzen da. Adibidez, 42ko abuztuko Begoñako gertae-rak isil-isilik gorde ziren: egun hartan exaltatu falangisten talde batek bonba jaurti zuen jendetzaren gainera; jende hori karlista zen nagusiki eta horien artean Varela Jn. aurkitzen zen, Ejertzi-toko ministraria, Zumalakarregi Tertioko reketeen heriotzaga-tiko hiletak presiditzen.

Euskal Herriko informazio berezia beste hauetan geratzen zen: folklorea (kantuak eta dantzak), ekintza politiko ofizialak, Gobernadore Zibilaren bisitaldiak probintziako tokietara, meteorologia, mezak, bertako pertsonalitateen omenaldiak, Dibisio Urdinako boluntarioei ongietorria "heroe" bezala aurkeztuz, fronte errusiarrean dominak irabazitako gipuzkoarren errescinak, etab. Eta beti, razionamendua.

3.2.3. Hirugarren etapa (1943-1945eko abuztua)

Informazio internacionala: gerrari bi zentzutako tratamendua ematen zaio:

a) *Mendebaldeko frontea:* alemanen aldeko tonua nabaria baldin bada ere, titularretan batez ere ("Beldurgarritzko erasoaldi berria Hamburgoren kontra" eta antzeko beste batzu), oraingon ikuspen orekatuagoa azaltzen da, batez ere alemanen ondoan parte aliatuak ere sartzen direlako. 1943ko Italiako kanpainan prentsak ez zituen bere sinpatia filofaxistak ezkatatu, "dardarakor" kalifikatutako Mussoliniren diskurtsua emanaz. Hala ere, jadanik iturri desberdinak azaltzen ziren gerrako operazioen berri emateko: Indar Armatu Italiarren Koartel Nagusiko Komunikatua, Ekialde Ertaineko eta Ipar Afrikako (El Cairo eta Argel) Koarteletako parte aliatuak. Duce-aren erorketaren eta Badoglio mariskalaren igoyeraren aurrean, tonu aseptikoagoa nabari da, prentsa italiarraren eta alemanaren iruzkinekin.

Batzutan halako dindili ironiko eta mespretxuzkoa hartzen zaio prentsa iparramerikar ("vanki") eta britainiarrarekiko: "Los

corresponsales yanquis de guerra resaltan prosopopéyicamente las primeras experiencias de su aventura en tierras sicilianas", "Los diarios ingleses recuerdan la invasión de la isla en el siglo XIX".

Badirudi alemanek irabaziko zutelako esperantza gordetzen zela oraindik, Normandiako Desenbarkua gertatu zenean: "En Normandía siguen los desembarcos aéreos y navales. Aumenta en violencia la resistencia alemana. Se reduce la zona de ataque aliada y crece en dureza la batalla de Normandía". "Alemania tiene ahora ocasión de decidir la guerra" (44.06.08).

Ondorengo egunetako berriek atseginez xehetzen dute aurreakada aliatuaren geldotasuna, beren ustezko baja handiak (200.000koak lehen egunetan), erresistentzia alemanaren gogortasuna, eta notizia faltsuak ematen zituzten inguruko parakaidista amerikar guztiak akabatu zituztela esanez, adibidez. Era guztietara, 44ean ezin ziren jadanik Erroma hartzea bezalako garai-pen aliatu nabarmenak ezkutatu (44.06.04), nahiz eta beti azaltzen zen alemanen aldeko gerakinen bat: "El Führer ordenó la retirada de las tropas alemanas para evitar la destrucción de la Ciudad Eterna" (44.06.06).

Erresistentzia frantsesaren gaia ukitzerakoan, arindu egin zen tonu agresibo hura; Vichy-ko Propagandako Ministrariari egindako heriotzazko atentatua izan zenean, asasinatzea aipatzen zen, baina arazoa jadanik ez zen ekintza terrorista isolatu bezala enfokatzen, "hil arteko gerra" baten dinamika barruko ekintza bezala baizik.

44eko abuztuan fronte alemana Frantzia erori eta Parise liberatu zenean, Iparraldeko goarnizio nazia ere erretiratzuz, informazio-neutraltasunezko bidea ireki zen behin-betiko: "De Gaulle-k herri frantsesaren omenaldia jasotzen du", ez dira isilpean gordetzen Hendaia askatu zenean Irundik entzun zitezkeen "bozkariozko oihuak". Abuztuaren 22an, egunkariak artikulu bat argitaratu zuen portadan "Espainiaren kanpo-politika" tituluarekin; beste gauzen artean, esaten zen: "Potentzia gerrarien arteko halakoren edo holakoren garaipena opa izatea, ateraldi afektibo, pribatu, intimo, alkantzu nazionalik gabeko baten antzekoa da".

b) *Ekialdeko frontea*: oso bestelakoa zen hemengo tonua. Ez zen ikusten objektibitate-asmoen zipitzik eta berri-iturri bakarra parte alemana izaten zen, ondorioz honako hauek bezalako titulu-

larrak azalduz: "Borroka odoltsuen ondoren defentsa-sistema errusiarra hautsi egin dute" (Kurs-eko batailari buruz ari, 43ko uztailean), edo "Luftwaffe nagusi da airean", edo "Frontearen luze osoan defentsibara pasa dira boltxebikeak".

44eko abuztuaren betiko tonu agresibo bera mantentzen zen, eta horrek kontrastatu egiten zuen mendebaldeko frontearen egin zen objektibitate handiagorako aldaketarekin. Kezka azaltzen zen gobernu baltikar batzutako presentzia komunistagatik. Parte alemanak oso-osorik emanez jarraitzen zen eta hauek, aldatu gabe, eraso boltxebikeen "porrot"ez hitz egiten zuten errealitatea gorabehera. 44eko irailaren 12ko azalak titulu hau zeraman: "Boltxebikeei oraindik atzera egin erazten zaie Ekialdean", hain zuzen sovietarrak SESB liberatzea bukatzen eta Polonian, Rumanian eta Bulgarian sartzen hasten ari ziren momentuan.

Berebat fronte errusiarrarekin loturik, esan behar da Dibisio Urdinaren ekintzak handitu egiten zirela eta boluntario espainolei buruzko era guztietako informazioak ematen zirela: alista-menduak, frontera inkorporatzeak, borroka-egutegi xehetuak, soldaduen itzulerak, etab.

c) *Gerraren bukaera*: ideologia germanofiloko azken hondarrrak III. Reich-aren azken egunetan azaldu ziren: "Erresistentzia heroikoa Berlinen", "Herri osoak parte hartzen du defentsan". Hitler borrokalari antikomunista bezala aurkezten zen. Ejertzito sovietarrak Berlin hartu izanak zerikusi handia izango zukeen, noski, jarrera horretan. "Adolfo Hitler gaur arratsaldean erori da Reich-aren Kantzelaritzako aginte-postuan, azken momenturaino boltxebismoaren kontra eta Alemaniaren alde borrokatuz" (parte aleman ofiziala ematen zen eta, jakina, suizidio-aipamenik ez zen azaltzen). Errendimenduaren sinaketa asepsiaz jasotzen zen mendebaldeko fronteari zegokionez, eta alemanen aldeko partidismoz ekialdeko fronteari zegokionez: "Ekialdeko ejertzito alemanek komunismoaren aurrean armak errenditzeari uko egin diote".

Hilabete haietan azken orrialdean kapitulukako sail antisovietar bat argitaratu zen, SESBeko bizimodua deskribatuz etsaitasun handiz; titularrak honelakoak ziren: "Errusiarrak gaizki janda eta pobreaki jantzita bizi dira", "Errusiarrak ezjakintasunaren eta gezurraren menpe bizi dira", etab. Izan ere, lehengo anti-

komunismoa, atzera joan beharrean, hazi egin zen gerraren amaierarekin eta ondoren aurrera jarraitu zuen "gerra hotza"ren urteetan.

Gudaldiaren bukaeran, Gobernuaren bide oportunistak beraren atzetik joan zen egunkaria; "Etxe publiko alemanak itxi egin dira Espainian eta Ardatzaren menpekoeen ondasunak blokeatu egin dira" (45.05.10).

Pazifikoko azken borroka-eguneko kontuetan, berriz, ehun eta laurogei graduko biraketa nabari da Japoniarekiko jarreran: "Japoniarren portaera basatia", tropa niponiarrek filipino-talde bat etxe batean sartu eta ondoren nola su eman zioten aipatuz artikulu batean.

Lehen bonba atomikoa jaurti zenean, ez zen aparteko erreakzio nabarmenik izan, agian ez zelako artean ikusten gertaera horrek izango zuen transzendentzia. Japoniaren errendatzea eta gerraren erabateko bukaera oportunismo-apur batekin agurtu ziren ("Espainian benetako poza, bakea mundura itzuli delako").

Informazio nazionala (1943-45): 43. urtean nabarmentzekoa da Gazteriaren Fronteari buruzko berri-kantitate handia: Francoren aurreko desfilea, Mugimenduaren III. Kontseilu Nazionalako presentzia eta Primo de Riverari eginiko omenaldia. Bestalde, berdin jarraitzen du informazio lokalari eskainitako orrian sartzen den razionamenduei buruzko informazioak.

44. urtean, gerrako informazioaz aparte, erregimenaren politikari buruzkoa mantendu egin zen izugarritzko arrandiz. Horren adibide izan ziren Jordanako Kontearen hiletakoak, Gobernuko kide ospetsu baten heriotzak izaten dituen dolu eta elizkizunekin egin bait zen. Noizik eta behin, Falangearen bozeramale zen *Arriba*-ko artikuluak sartzen ziren (seinalatzekoa da horrelakorik ez egitea *ABC* bezalako egunkariekin), partiduak zein eginkizun bete behar zuen adieraziz eta termino teoriko hutsetan José Antonioren doktrinaren iraultzaren funtsa azalduz, titulu nabarmenekin inoiz ("Falange disconformidad"). Ministrari falangistek buruz ematen da informazio gehiena, "camarada" bezalako terminologia aplikatuz.

Ezin dugu 1944eko urte honen laburpena bukatu, makis anti-frankistaren ekintza gerrileroak aipatu gabe; ekintza armatuaren bidez, erregimenaren kontrako altxamendu popularraren lantza-

-muturra izan nahi zuen horrek⁸. Oso noizbehinka, egunkarian ohar laburrak argitaratzen ziren, "betetako sententziak" izenarekin; berauetan "kanpoko elementu estremistekin kontaktuan" zeuden kideen exekuzioei buruzko informazioa ematen zen. Frantziaren liberazioarekin, 1944eko udazkenean atzerriratu espainolak (horietako batzu biziki parte hartuak ziren Erresistentzia frantsesean) Espainiara begira jarri ziren eta ekintza gerrilerroak oso garrantzitsu bihurtu ziren muga zehar, bereziki Aran haranean. *La Voz de España*-k egun haietan (44eko urrian) Iparraldeko muga gertatutakoen berri eman zuen; baina, aldiz, Pirinio katalanean gertatu zirenak isilduz, salbu Perpiñani buruzko aipamen bat, beste bat Andorrarekikoa eta beste bat gerrilari-partiden kontra borroka egin zuten tropa batzuren Bartzelonako desfile bat aipatuz.

Okerrik gabe beti porrot egiten zuten "gorri espainolen infiltrazio"ez hitz egiten zen eta gerrileroen internamenduz tropa iparramerikarren eskutan Maulen, Donibane-Garazin eta Estere Coutsen. Adieraztera ematen zenez, Frantziako hegoaldean atzerriratu espainolek "beldur gorri"zko egoera inposatu omen zuten, bertako nekazariei pertsokuzio eginez eta inguruan bizi ziren espainol eta hispanoamerikarrak (?) erasoz.

Gerraren bukaerarekin bat etorritik, Gobernu espainolak guldaldian ez zuela parte hartu eta Ardatzarekiko distantziak gorde zituela demostratzen saiatu ziren. Era berean, erregimenaren legitimitatea defendatzen saiatu ziren ahalegin guztiz: "Espainiak bere Gobernuaren legitimitatea mantentzen du, Ejertzituak eta Herriak hala aldarrikatua". Zalantzazko larrialdiak bizitzen ziren. Ez zen ezagutzen gerraren garaileek Espainiarekin hartuko zuten jarrera zein izango zen. Horren aurrean, erregimenak ihardesten zuen, gerrako bere jarrera antikomismoak markatu zuela mendebaldeko demokraziekiko etsaitasunak baino gehiago. Hori guztia prentsan ispilatua geratu zen. Defentsibako jarrera espainol horren ildotik, nabarmendu behar da 45eko uztailaren 18tik aurrera egunkariaren lehen orriko gainaldean, eta egunero, Espainolen Foruko artikulua azaldu zirela, guztiei erregimen espainola errepresentatiboa zela sinesterazi nahian ("El Fuero de los Españoles, aprobado por las Cortes en sesión plenaria, proclama el respeto a la dignidad, la integridad y la libertad de la persona humana. Afirma la unidad religiosa. Todo español podrá expresar libremente sus ideas, desempeñar funciones públicas y reunirse y asociarse para fines lícitos").

Guzti horrek, ordea, ez zuen barnealdeko errepresiorik gutxitu. Ustez komunistak izan zitezkeen lagunek 1945eko otsailen Madrilen bi falangista hil zituztenean, Gobernuak kupidarik gabe erreakzionatu zuen: "Epaia betea, 16 terrorista exekutatuak", azaltzen zuen *La Voz*-ek azalean, falangisten asasinatoaren berriaren alboan. Exekutatuaren artean 1944eko udazkeneko operazioetan atxilotutako gerrileroak aurkitzen ziren, lehen aipatu ditugunak. Hilaren 17an "manifestazio falangista izugarria izan zen Madrilen. 300.000 pertsona izan ziren komunismoak hildako bi kamaraden hiletetan".

5. Ondorioak

1. *La Voz de España* erregimen totalitario baten bozeramaileetako bat zen, batez ere garaialdi hartan. Beraz, hark eskaintzen zuen informazioa erregimenak markatutako koordinatuen barruan mugitzen zen beti. Prentsa-askatasunik ez zegoen eta berrietako asko goiko esferetatik inposatuta etortzen ziren.

2. Egunkariak eboluzioa egin zuen linea karlistatik falangistara, 1941-42an burutu zen pixkanakako prozesu baten barruan, Francoren gobernuetako presentzia falangista handiago batekin bat etorritik.

3. Gerra Zibilari buruzko informazioa, Espainia Nazionalaren aldeko partzialtasun absolutuenaren barruan ezartzen da.

4. Bigarren Mundu-Gerraren aurreko jarrerak etapa desberdinak pasa zituen:

a) *1. etapa (1939ko iraila - 1941eko ekaina)*: nahaspilaren fasea, paktu germano-sovietarra zela eta. SESBari buruzko aipamen agresiborik ezak atentzioa ematen du. 40ko ekainetik aurrera (Frantzia erori zenetik) gehitu egin zen mendebaldeko potentzien aurkako agresibitatea, eta informazioa aldatu egin zen nolabaiteko partzialtasun batetik Ardatzaren aldeko sinpatia markatuetara pasatuz.

b) *2. etapa (1941eko ekaina - 1943ko otsaila)*: erabateko identifikazioa Ardatzarekin, bere alderdi eta inplikazio guztietan, Barbarroja operazioaz geroztik. Dibisio Urdinaren eta SESBaren kontrako gerraldiaren garaia izan zen.

c) 3. etapa (1943ko otsaila - 1945eko abuztua): bi eratako tratamendua nabari da: mendebaldeko frontean objektibitate gehiago nabari da, batez ere parte aliatuak sartzen direlako eta nahiz eta titularrek aurreko fasearen ildoari jarraitzen dioten. Ekialdeko frontean, berriz, soviatarren aurkako gorrotoa errusiarren garaipenei entzungor egiteraino iristen zen, ofentsiba guztiak isilduz. Tonu hori bera mantendu zen Führer Berlineko bere bunkerrean erori zen arte.

Pazifikoko gerrari buruz, berriz, aldaketa eman zen: japoniarrekiko begirunetik eta, beraz, iparramerikarrekiko mesprexutik hasi eta 1945ean japoniarren "basakeria" aitzakiarik gabe gaitzestera iristeraino.

5. Gerra Zibila bukatu ondorengo Euskal Herriari buruzko informazioaren ezaugarria, horren erabateko substantziarik eza izan zen, oso garapen eskasarekin gure lurrean egiten ziren erregimenaren (edo partiduaren) ekintza ofizialak kenduz gero.

6. Informazio erlijiosoari beti eman zitzaion garrantzizko garapena, elizako jaiei batez ere; egun horietan ez ziren falta izaten estapanen, koadro erlijiosoen, etab.en erreproduzioak. Egunkariak berak, gainera, Eliza erregimenarekin identifikatzen zuen.

Euskaratzailea: **Xanti Iruretagoiena**

M.A. - J.A.L.

-
- 1 BILBAO, J.: *Eusko Bibliographia*, VI. tomoa.
 - 2 AROZAMENA, Jesús María: *Historia sentimental de una ciudad*, 324. or., XIX. eta XX. mendeetako egunkari gipuzkoarren zerrenda batekin.
 - 3 *Ibidem*, 324. or.
 - 4 TAMAMES, Ramón: *La República, la Era de Franco*, 563. or.
 - 5 *Ibidem*, 563. or.
 - 6 ARAMBURU SAGARZAZU, J.: "Medios de comunicación social (1939-1984)", in: *Euskal Herria; realidad y proyecto*, II. tomoa, 464-474 or.
 - 6 ARAMBURU SAGARZAZU, J.: 85.12.07an elkarrizketatua.
 - 7 ELWOOD, S.: *Prietas las filas. Historia de Falange Española 1933-83*, 131. or.
 - 8 PRESTON, P.: "Guerrilleros contra Franco", *Diario 16-en* igandeetako gehigarria. *Historia del franquismo*, I. partea, 17. kap. 258-263 or.

Zenbait gogoeta narratibako ikuspuntuari buruz

Jose Austin Arrieta

Duela zenbait egun, "korrika"ren aitzin-solas edo girotze-ekitaldi gisa antolatua izan den euskal literaturari buruzko ziklo honetan parte hartzeko gonbitea egin zitzaidanean, nire lehenengo erreakzioa uko egitearena izan zen edo, behinepehin, eragozpenak jartzearena. Eta adierazi ere halaxe adierazi nien deitu zidaten antolatzaileei: "ez dut ezer esatekorik", "idazleok gutxiago hitz egin eta gehiago idatzi, egin beharko genuke", etab. Ez dakit zein neurritan edo proportziotan izan zitekeen bidezkoa nire jarrera muker eta muxinzale hori: egiaren parte bat bederen bazuelakoan nago, izan ere beti bai bait dago, bai literaturan bai beste edozein alorretan, "gurutze gabeko prozesiotan" luzatzeko eta gartzain-danbolin berberari etengabe eragiten ibiliaren ibiliz eztabaida antzutan denbora alferrik galtzeko arriskua. Baina ez, oro har ez: gogoeta beti da beharrezkoa, gure egoeran beharbada beste inon baino beharrezkoago. Eta gainera, zenbaitetan gogaikarri gerta badakiguke ere, literatur lanetan gabiltzanok, nahi zein nahi ez, halako proiektio publiko bat badugunez gero, beharturik gaude, noizbehinka bederen, gure izkribuak irakurtzen eta sufritzen dituen irakurlegoari geure lanaren nondik-norakoaren berri ematera; hots, ipuinak ezezik, kontuak ere eman behar ditugula lantzean behin.

Narratibako ikuspuntuari buruz, edo litezkeen ikuspuntu diferentei buruz, era askotara hitz egin daiteke. Erarik eta modurik egokiena, beharbada, unibertsitate-mailako berbaldi sakon horietako bat moldatzea izango litzateke, literatur kritikazko saio teoriko bat, alegia, gai horretan jakitun diren hainbat ikertzaile ospetsuren zita eta aipamen ugariz "gatzozpinduba". Baina ez noakizue ez Bally, ez Spitzer, ez Barthes, ez Lukacs, ez Peru eta ez Pello, aipatzera: alde batetik, neure unibertsitate-garaiko, ikasle aski alfer eta irakasle aski baldar izana naizen aspaldi eta arestiko garai horietako paper eta fitxa zaharrei hautsa astintzen hasteko gogo-piperrik ere izan ez dudalako, eta, bestetik —ze arraio!— gogoeta guztiz pertsonal bat, nahiz eta dudarik gabe maisuena baino apalagoa izan, niretzat behintzat bai eta zuentzat ere bai beharbada —une honetantxe bederen— interesgarriago gerta daitekeela pentsatu dudalako.

Literatur lanarekiko neure harremanetatik jaso izan dudan zenbait esperientzia xumez (zenbait "eskarmentu"z, alegia: ondo-txo zekiten gure zaharrek esperientzia beti dela eskarmentua) mintzatuko natzaizue, beraz. Eta gauza bat aitortuko dizuet, horrela, ziplo, luzamendutan ibili gabe: haserre ibili naiz aspaldi honetan literaturarekin, oso haserre gainera. Batzutan garbi ikusi, edo garbi ikusi uste izan dut behinepehin, zer den literatura deitzen dugun zer hori: odaliska eder eta gutuziagarri bat, ustezko palmondo naharoz eta ustezko iturri gardenez hornituriko ustezko oasi batetik, keinu eta imintzio, bere ahots ezti eta gerri-buelta zorabiagarriarekin dei egiten digun espejismozko odaliska (edo odalisko, gustuen arabera). Bertaratuz gero, ordea, "harena" harea besterik ez ohi dela sarriegitan frogatu behar izaten den gauza da. Dena dela, alferrik da arrenkuratzea, hau Sisiforen mitoaren errepikapen eterno bait da, grina sukartsuen etengabeko kalbarioa: hoztasun- edo epeltasun-boladak gorabehera, bai bait dakit (bai bait dakigu denok) ostera berriz kokxa egingo diogula amuari eta itzuliko garela, itzuliko garenez, basamortuan oasi bila ibiltzera. Jakin ere bai bait dakigu non edo non egon badaudela oasiak, agian duna-koxkor horien atzean, agian kaktus xixtrin haien ondoan, agian... Honek ez dauka bueltarik, lagunok, amodioak bezala.

Eta bueltarik ez duenez, eta gauzak deitoratzen ihardunda ezertxo ere konpontzen ez denez, komeni zaigu, ezer ganorazkorik egingo badugu, zera: jezartzzea, kantinploratik ur-tanta batzu edatea, gauaren zain egotea, eta orduan, hozkirriaren lasaitasunez eta oskarbiaren argitasunez, izarrei begira norabideari antzematen saiatzea.

Ni neu, batez ere urtebeteko lana egin ondoren neure bigarren nobela erditu ez baizik abortatu egin nuenez gero, neure artean zenbait oinarri eta burubide birplanteatzeari ekina natzaio ares-tian. Eta halako ondorio irme batera iritsia naiz: lirikaren enfokea oso arriskutsua dela narratibarako. Denok dakigunez, prezeptiba literario zaharrek, klasikoen literatur teoriar eta praktikan oinarriturikoek eta, garbi zedarriztatzen zuten literatur jenero bakoitzaren eremua edo —eremua baino areago— perspektiba, ikuspuntua. Halaxe ikasten genuen batxilergoko testu-liburuetan: lirikari lehen pertsona zegokiola eta narratibari hirugarrena, bigarrena, berriz, didaktikari eta zegokiolarik. Eskema sinplea, argi eta garbia..., baina, zoritxarrez, erromantizismotik hona eta, batez ere, XX. mende honetako narratiba hurrenez-hurreneko hainbat iharrotsaldiz iraulia duten errotiko aldakuntza bortitz batzu direla medio, arras “gainditurik” gelditu dena. Denok edan dugu iturri honetatik; gure belaunaldikoen halako lelo finkatua izan da eta da honako zera: gaur egun, ezin dela XIX. mendeko narratzaile handiek bezala idatzi (Balzac, Flaubert, Tolstoi, Dostoiewski, Dickens, Galdós...). Eta, hainbat literatur kritikoren ikerkuntzatan oinarriturik, denok erabili izan ditugu —eta darabiltzagu— hitzetik hortzera kontzeptu “joyceanoak”: kontzientziaren korrontea, subkontzientearen isuria, denbora-espazio koordenatuen ordenamendu psikikoa eta ez kronologikoa, etab. Euskal literaturaren azken hoge urteotako mugimenduan (edo mugimendutxoan, beharbada) ibili garenok ere, ezinbestean, eritzi-giro honekiko zordun gara; besteak beste, Ibon Sarasolak bere liburu hartan —*Txillardegia eta Saizarbitoriaren nobelagintza* zeritzan hartan— botatzen zituen anatema estetikoak ditut orain gogoan. Eta, kontuz, ez diot inondik ere egungo narratibaren iraultza-korronte horiek —“nouveau roman” eta gainerako saio jadanik hain “nouveau” ez diren horiek— funsgabeko *bluf* bat izan zirenik; beste era batera esanda, ez pentsa, gero, jarrera tipikoki erreakzionario batean babestuz, orain “lehengo autore zahar”ren bikaintasunak goraiatzaren hasiko naizenik: bistan da Txomin Agirrek bezala idaztea —hizkuntz eta lexiko-aberastasunak alde batera utzirik— izugarrikeria eta inozo-keria hutsa dela. Bakar-bakarrik hauxe da nire kezka, eta ez kezka teorikoa soilik, errealitatean frogatu ahal izan dudana baizik: narratibari lirikaren txertoa eginez, ez ote gara narratibaren arbola ihartzen ari, ez ote gara narratiba hiltzen ari?

Kontzeptzio filosofiko sakonak daude arazo honetan jokoan, ez da teknika-arazo hutsa, badakit. XX. mende-hondar honetako gizakioi aurkezten zaigun mundua mila printzatan lehertua ageri

zaigu. Galdua dugu mundua geure barne-begien aurrean ulertzeko eta orekatzeko posibilitatea eta, agian, baita esperantza ere. Literatura, hein handi batean, norberaren barne-gaztelurako erretirada etsitua bihurtua da aspalditxotik. Baina barne-gaztelu hori mamuz eta iratxo izugarritz beterik dago. Ez baldin badugu kanpoalderako leihorik zabaltzen, gureak egin du: zoratasunaren bazka bilakatu-ko gara. Literatura, orduan, ibigarri beharrean, pozoiz izango da guretzat. Literatura beharbada beti izana da dosi txikitana, elikuan eta tentuz, dastatu beharreko droga bat, baina gaur egun, munduarekiko des-referentzializazio erabatekoaren menpean hersten garelarik, hil gaitzakeen "kaballo" gaitza ere bihur dakiguke.

Nire ustez, zenbait konbentzio zahar berriro martxan jarri beharra daukagu. Badakit narratzaile orojakile, *omnisciente* edo dena delako hori, ezin izan daitekeela inor, eta inork horrelakoa izateko gura "serio"rik ageri badu, ergelkeriarik latzenezan erortzen dela eta, ezinbestean, literatura beharrean *pastiche* geza bat besterik ezingo digula eskaini. Baina egin dezakegu "orojakile" garelako jokoak; jolas gaitzake, alegia, narratzaile "orojakile" izatera..., zergatik ez? Zergatik ez errebindikatu berriro geure fikzioaren kreaturerekiko harrotasuna? Zergatik ez bihurtu berriro "Gepetto" arotz, egurrezko "Pinotxoak" pretentsiorik gabe egiten dituzten "Gepetto", hori bai: beti ere, agian, zurezko panpina hori mirakulu batez bizidun bihur litekeelako esperantza isil eta umilari eusten diogularik?

Lehengo egunean, Josebaren azken liburuaren aurkezpenekoan, Donostian, Mikel Lasaren hitzetan entzun nuen berriro, gure belaunaldikoengan bederen, literaturarekiko atxekimendua erabat eten ez dakigun funtzionatu duen eta funtzionatzen jarraitzen duen *leit motiv* nagusia: literaturgintza gaurko gizakiari gelditzen zaion libertate-eremu bakarrenetarikoa bat dela. Ideia optimista da oso, ederra eta derrigorrez —iltze gori bati oratzea bezalatsu— asumitu behar duguna: egia izan ala ez izan, asumitu egin beharrekoa, zeren eta bestela nihilismoaren isiltasunean, hau da, heriotzaren isiltasunean, erortzen bait gara, eta horrek literaturaren defuntzio-akta firmatu besterik ez bait luke egingo. Libertatea, askatasun kreatiboa: adimenez eta senez, errotik eta erraetatik, amestutako Arkadia; gizarte konputerizatu eta puteatu honetan, hiperespezializazio teknologizatu nagusi den gizarte hiperresklerotizatu eta autoritario honetan, literatura Ernazimendu edo Berpizkunde hartako *uomo universale* haren idealaren azken reduktua izango litzateke, modernitate-zantzurik eta ihardunik gar-

denena, modernismo zaharkitu guztietatik "pasa" egiten delako hain zuzen.

Orain arteko gogoeta hauek, gogoeta beharbada aski deslotuak irudituko zitzaizkizuenak, alde batera utzita, beste gai bat aztertu nahi nuke hitzaldi honetan, berau ere, nolabait, ikuspuntuaren problematikarekin zerikusia duena, nahiz eta pertsona narratzailearen funtsezko hautapena den baino ikuspegi orokorrago eta linguistikoago batetik. Eta, orain arte esan dizkizuedanak duela bi urte egin nuen nobela-saio baten esperientzia aski frustrantetik xurgatutako ideiak izan diren bezala, orain ekingo diodan gogoeta ere lan konkretu batean bildu ditudan inpresio eta ideien inguruan ibiliko da. Laster argitaratuko da, izan ere, azken urte honetan burutu dudan itzulpen-lana, M. Yourcenar-en *Hadrianoen Oroi-tzapenak* liburuarena. Lan horrek, lan nekoso eta gaitz baina une askotan behintzat atsegina ere gertatu zaidan horrek, eragin dizkidan zenbait burutazio komentatuko dizkizuet ondoren.

Liburu hori nobela-dokumentu edo nobela historikoaren hari-koa da. Ikuspuntuaren problematika ez da obra honetan, zentzu batez bederen, konplikatua: Hadriano enperadoreak lehen pertsonan kontatzen dizkigu bere bizitzaren gorabehera guztiak, autorea erabat —eta nahita, noski— kanpoan gelditzen delarik. Baina ageriko sinpletasun horren barruan izugarritzko konplexutasuna ezkututzen da: urte luzetako dokumentazio-lana, lehenik, milaka lan-ordutako ikertzapen historikoa, eta gero, gainera, oso prozesu psikologiko bihurria: pertsonaiarekiko identifikazio edo sinpatiazko prozesua: idazlea, XX. mende honetako emakumea, halako *medium* bat bihurtzerainoko puntuan, zeinaren bitartez orain dela 1.800 urteko pertsonaia bat mintzo bait zaigu. Konplexutasun horren agergarri ezin nabarmenagoa, honako datu "arruntean" ikus dezakegu: hogeitabost urte inguru kostatu zitzaion autoresari liburu burutzea... (Komentario "inuxente" bat honen aurrean: zein editorialek, zein erakunde publikok nahiz pribatuk ordainduko lioke euskal idazle bati hogeitabost urtetako soldata beste horrenbeste egin lezan?).

Nire gogoeta- eta kezka-iturri nagusia, dena dela, lan hau egiten aritu ahala egunetik egunera areagotuz joan zaidana, honako hau izan da: gure hizkuntzaren egitura gai al da europar literatura-ko obra heldu hauen edukina jasotzeko? Galdera larria, benetan. Denok dakigu gure hizkuntza, inperialismo espainol eta frantsesaren oldarraren pean, eta bertako klase nagusiaren —gaur egun, burgesiaren— utzikeria eta traizioa dela medio, ia itoan eta desa-

gertzeko zorian dagoela, baina denok —edo askok, behinepehin— gordetzen dugu halako esperantza sendo bat gauzak aldatu egingo direla edo ditugula, hobeto esanda, zeren eta bestela, jakina, ez bait genuke lanean jarraituko. Eta esperantza horren baitan geure hizkuntzaren ahalbideekiko konfidantza erabatekoari eutsi egiten diogu: “euskara gai da, euskara kapaz da, edo izango da, oraingo baldintza historikoak gaitututakoan eta indar-korrelazio politikoak geure alde jarritakoan...” Seguru? Ez nuke *gafe* izan nahi, baina gauza bat behintzat argi dakusat: txinatarrek Maorekin egin zutena baino handiagoko iraultza kultural bat egin beharko dugula geure hizkuntzari “behar duien tornaia” emateko, zeren eta gaur-gaurkoz, nire ustez, daukan zalutasun-ezarekin, lexiko-zehazka-bekeriarekin eta, batez ere, sintaxi ia guztiz “inhomologable” honenekin, jai dugu. Saiatuko naiz esplikatzen.

Testu baten literatur balioa epaitzen hasten garenean, testu eder jakin batek eragin digun inpresio atsegingarria arrazoibidearen galbahetik iragazten saiatzen garenean, maiz aipatu ohi ditugu literatur kritikako zenbait kontzeptu funtsezko: konnotazio kontzeptua, esate baterako, edo sinkretismo kontzeptua, edo hizkuntzaren erabilera literarioak baduen eta erabilera arruntak ez duen “normatik aldentze” edo *écart* delako hori. Testu baten kilate literarioez ohartzerakoan, oso kontutan hartzen dugu horko hizkera horrek ohizko hizkerarekiko daukan aldea, bestelakotasuna. Literatur atsegina, neurri handi batean, sorpresan, ez-ustekotasunean, oinarritua dago. Metafora piktoriko bat erabiliz, esan genezake hizkuntza dela hondoa —kolore lau, uniforme— eta hizkera literarioa dela hondo horren gainean, su baten txinpartak bailira, “lehertzen” diren pintzelada bizi, ñabar eta segailen multzoa (forma literarioa edo literaturtasuna bera). Gogoeta-hari honi tirako bagenio, gau osoa pasa genezake, mataza, haatik, harilkatzea lortu gabe, baina hasieran agindu dizuet ez nintzela teoria abstraktutan enroilatuko eta saiatuko naiz hitza betetzen. Kontsiderazio orokor bat, besterik ez, azken urteotan, gainera, askoren ahotan dabilena: nola harmoniza daitezke, simultaneoki, aldi berean, hizkuntza baten, gure euskararen, normalizazioa, alde batek, eta literatura (hots, desnaturalizazioa, neurri batean), bestetik? Nola da posible bi prozesu horiek alde batera eramatea? Ez dakit: galdera formulatzen bai, baina erantzuna ematen ez dakit. Praktikan saiatu behar, nola edo hala.

Eta, beti edo ia beti gertatzen den bezala, adibide bakar batek mila parrafada teorikok baino argi gehiago ematen duenez gero,

adibide bat aipatuko dizuet berehalaxe, *Hadrianoren Oroitzape-nak* liburuko pasarte bat. Dena dela, horri ekin baino lehen, puntu bat azpimarratu: sintaxia, joserka, horretan dugu desfiorik latzena, *handicap*-ik ikaragarriena. Euskaldunoi inposatuak zaizkigun beste bi hizkuntzetako sintaxia, espainola izan zein frantsesa izan, hain bestelakoa da, non, eguneroko harremanetarako hizkuntzaren mailan ezin-adostuak eta interferentziak ugari baino ugariagoak baldin baditugu, problema horiek hainbatenaz biderkatu egiten bait zaizkigu literatur komunikazioari dagozkion premiei aurre eman behar diegunean. Eguneroko bizitzan, izan ere, normalki, egitura mikrosintaktikoak erabiltzen bait ditugu elkar ulertzeko, baina literaturan, prosazko literaturan noski, makrosintaktikoak erabili beharra suertatzen zaigu edo suertatu beharko litzaiguke behinepehin, zeren eta —“hor jak, ba, untzie”— erabiltzen ez baditugu, ez erabiltze hori literatura oso pobrea dugun seinale bait da beste ezer baino gehiago: korolario gogorra, gupidagabea, baina egiazkoa nire ustez. Hona hemen lehentxeago iragarri dizuedan pasarte, espainolezko itzulpenetik hartua:

“Abandoné Atenas, reseca y rubia, por la ciudad donde hombres envueltos en pesadas togas luchan contra el viento de febrero, donde el lujo y el libertinaje están privados de encanto, pero donde las menores decisiones afectan al destino de una parte del mundo y donde un joven provinciano ávido pero nada obtuso, y que al principio sólo creía obedecer a ambiciones bastante groseras, habría de perderlas a medida que las realizaba, aprendiendo a medirse con los hombres y las cosas, a mandar, y, lo que al fin de cuentas es quizá algo menos fútil, a servir”.

Ederto, ezta? Deabruzko andre horrek, urtebetez neure alame-na izana dudana Marguerite adiskide horrek, esan zezakeen, bada, adibidez: “Abandoné Atenas y me largué a vivir a Roma, que me molaba en cantidubi”, eta puntu, ezta? Baina, bai zera: hartara ez zatekeen gauza bera izango, jakina. Eta ez informazio aldetik soilik. Ez dugu astirik eta ez da beharbada hauxe unerik egokiena testuaren azterketa astitsu bat egiteko, baina, dena dela, begien bistakoak dira testuaren literaturtasuna abalatzten duten zenbait ezaugarri: epitetoaren erabilera dela esango nuke pasarte osoaren ardatza, testu osoa bera epiteto handi bat dela; hemen ez da ezer denotatzen edo determinatzen, edo, zehazkiago esanda, denotatu eta determinatu bai, baina beste zerbaiten bidez: kualifikatze edo kalifikatzearen bidez, konnotatze esplizito baten bidez. Bueno, eta? euskaraz? Oraintxe bertan irakurriko dizuet egin dudana itzul-

pena. Baina ohar gaitezen: espainolezko itzulpenean, eta jatorrizko testu frantsesean ere berdintsu, efektu literarioa hizkuntza egitura jakin baten eskutik sortzen da, ordena jakin batean isurtzen zaizkigu begietara eta burmuinera deskribapenaren xehetasunak, informazio hutsaren hondo neutroaren gain, erreka lasterreko eskailuak bailira, jauzika eta distiraka bor-borrean dirakiten zenbait pintzelada estilistikoren bidez. Sintaxi-molde erromantzearen bitartez, alegia, “determinante” eta “determinado”, “término regente” eta “regido”aren ordena jakin baten bitartez, zeina —ondikotz, maleruski, eta zoritxarrez— gure hizkuntzaren ordena ortodoxoaren alderantzizkoa bait da. Ze arriskurekin egiten dugu topo, beraz? Euskal itzulpena ez ulertzeko arriskuarekin, noski. Gure hizkuntzaren sintaxiak daukan gauzarik “txarrena” edo, izan ere, zera bait da: lehendabizi xehetasunak, detaileak, ematen direla eta gero orokortasunak edo jeneralitateak. Lehen aipatu dudan koadroaren metaforarekin jarraituz, badirudi euskaraz lehenik pertsonaien aurpegiak, eskuak, jazkeren tolesturak eta egundalako xehetasunik nimoñoenak pintatzera beharturik gaudela eta gero, gero bakarrik, arduratu behar dugula hondoa pintatzeaz. Segun nondik begiratzten den, gure hizkuntzaren ezaugarri funtsezko hau ederra, super-ederra, bikaina eta ez-dakit-zenbat gauza izan daiteke (hizkuntzaren filosofiarren ikuspegitik begiratu eta), baina dudarik gabe, zanpatzen eta itotzen gaituzten erdarekiko konpetentzia nola antolatu beharko ote genukeen estratergiari dagokion alderditik begirata, izugarritzko *handicap* eta lastrea da. Horregatik aipatzen nizuen lehen Mao eta txinatarrena; izan ere, txinatarrek bezala lan egin beharko dugu, gure literaturan desnormalizazioaren normalizazioa lortzeko.

Hauze da nik egindako itzulpena; zuek esan ulertzen den ala ez.

“Halako batean iritsi zitzaidan Athenas lehor eta horail hartatik beste honako hiri honetara itzultzeko tenorea: toga astunetan bilduriko gizon batzuk otsaileko haize zakarraren kontra borrokatzen diren hiria berau, luxuak eta irritis-asekuntzak berak ere bat ere xarmarik ez duten hiria, non, alabaina, hartzen diren erabakirik ttipienek ere munduaren zati baten zoria ukitzen bait dute, eta non probintziano gazte antsiatsu honek —probintziano baina ez, haatik, ergelegia izaki— lortuko bait zuen hasiera batean asaldatzen zuten handinahi aski zarpail ustezko haiek errealitate bihurtu-ahala iraungi ere egin zekizkion, non ikasiko bait zuen gizonekin eta gauzeekin ere burua neurtzen, agintzen, eta, azken batean beste gaincrakoak bezain hutsal ez den gauza bat, onuragarri izaten”.

Beldur naiz, testu makur honen adibidea aipatuz, ez ote naizen neure teilatuari harrika aritu, eta, datorren astean edo, itzulpen-lan hori kaleratzen denean, hainbestearainoko izu-ikara hezur-muinetaratua izango ez ote duzuen, non liburua erosteko gogoak oro guttiz ezabatuak izango bait dituzue. Hala bada, hala bedi: nik neuk, behintzat, dagoeneko kobratuak bait ditut (eta gastatuak) subentzioak eta gainerako sos guztiak, eta salmenten araberako komisioen esperantzatan egon beharrik ez dudanez gero, hor konpon Elkar Editoriala. Zuen lasaibiderako, dena den, gauzatxo bat: liburuko pasarte guztiak ez dira orain irakurri dizuedana bezain gaitzak, ez; badira gaitzagoak ere.

Egina dugun bidearen partea laburra da, ñimiñoa da, oraindik eginkizun daukagunaren aldean, zinez. Baina Josebaren, gure Joseba maitatu eta miretsiaren hitzekin amaituko dut gaurko neure saio hau:

“Eta sortzen ari da eguna, gaur ere, eta txarto dago dena, dena desiren bestaldean, ametsen alderantzian, eta halaere ez dugu arnasa galdu, mundu munduko zoko honetan”.

J. A. A.

Juan Mari Lekuonaren olerkigintza-bideak

Jon Kortazar

Helburu bikoitza dugu lanaren hasierako. Ez dakit Lekuonaren lanaz Xabier Letek idatzitako prologoak eskola egin duen ala ez. Susmatzekoa da baietz, ikusirik topiko bihurtu dela Juan Mari Lekuonaren poesiak *hiru* aro izan dituela esatea. Gertatzen zaiguna, ostera, eta hasieratik adierazgarri, zera da: Juan Mari Lekuona idazle geldirik egonezina dugula eta bere eboluzioak ez duela mugarik aurkitu. *Ilargiaren Eskolan* bere azken liburuak beste bide berri bat suposatzen du amaiera gabeko eboluzio horretan.

Laugarrena, dudarik ez. Gure lan honetan, azken honi helduko diogu; hain liburu oihartzun bakoa izan denez, azken poesia hau sakondu nahi genuke gure aldetik. Baina horraino heltzeko, beste hiru aroak ere ezagutzea komenigarri bakarrik ez, baizik behar-beharrezko zaigu.

Hona hemen hasieran aipatutako lanaren helburu bikoitza: Lekuonaren lanaren historia ezagutu, eta bere azken pausoak ahal dugun neurriko sakontasunez aztertu.

1. Muga beroak

Juan Mari Lekuonak argitaratzen duen lehen olerkigintza-liburuak hogeitaka urtetan asmatu eta mamituriko lan poetiko osoa biltzen du magalean. Idazleak berak hiru aro desberdin osatu ditu (Herenegun, Atzo, Gaur), estiloaren eta esanahiaren aldetik poema desberdinak adiskidetu.

Hiru aro denboralok, begi-bistan dago, ez dute bere oinarri bakarra sortutako aldian. Estilo- eta kontzepzio-aldetikoa dugu Lekuonak sortutako lanaren eraiketa.

a. Herenegun. Zazpi poema

Juan Mari Lekuonaren lehen aro hau, haren olerkigintzaren hasiera dugu. Aro *impresionista* deituko nuke nik. Erromantizismo-garaiaren presupostu nagusi bi onartzen ditu, adibidez: Izadiaren gizantzekotasuna ("beste aldekoa"ren teoria, zuzenago) eta nitasunaren adierazpena.

Joera erromantiko horren lehen pausoak badu zerikusirik gerra-aurreko olerkigintzak Lekuonarengan duen garrantziarekin. Aldi honetako poesiok badute Lizardirekin zerikusirik, eta ez da kasuala izango "Izadi-abestia" deitzea liburua zabaltzen duen poema. Lizardiren eragina, baina, ez da bakarrik idaztanceran edo gaien agertuko. Sustraizkoagoa du eragina. Sinbolo-mailan ere, Izadia Jaungoikoagana heltzeko bide bihurtzen du olerkariak. Jaungoikoa Izadian agertzen da, eta hau Harengana heltzeko zubitzat hartzen du. Novalis-ek hainbatetan erakutsitakoaren hasperena, nabarmena dugu. Ikuspegi honetan, bada, Izadia "beste zerbait"en adierazletzat du olerkariak. Ez du bera den bezala hausnartzen; beste norbaiten, beste Izaki baten morroitzat du. Hauxe dugu Erromantizismoak utzitako lehen aztarna, garrantziari adituz gero.

Hala ere, begi-bistakoagoa dugu bigarrena: nitasunaren adierazpena. Barnardo Atxagak, Erromantizismoarekin eten nahiz, zehatz adieraziko du:

Badakigu bederen...
ez dela posible lehen pertsonan mintzatzea.

Baina Juan Mari Lekuonak ez zekien hori. Beharbada gerra aurreko poesiaren lilura argiegi agertzen zelako bere bihotzaren

begi-ninian. Lehenengo pertsonaren erabilpenak erromantizismoaren barnean sartzen du gure idazlea. Eta, horrela, gai sentimentalak ez dira faltako. "Ama" olerkiak adibiderik sinpleena dirudi diogunaren ispilu: zahar-kutsuko poesia egiten ari zen Lekuona, mementuko poesiarekin zertan lotsatu askorik ez bazuen ere.

Lehen aro honetan, baina, Lekuonak forma aldetik adieraziko ditu bere joerarik berezienak. Inspirazioaren zabalak argi salatzen du nondik-norako poesiaren bila abiatu den: forma ekilibratu eta, adierazlearen aldetik, exaktoa izan nahi duen horretarikoa. Lizardik egindako kontzeptismorik argienak ez du dena esan behar lortuezina baretzen.

Baina lehen aro honetan ere aldakuntza nabarmenak gertatzen dira. Barneko irudipen eta irudietatik, kanpoko irudi-mundura iragango da idazlea.

Badakigu ez dela garai honetako olerki askorik; zazpi bakarrik; baina aldea dago hasierako hiruen eta azkenekoen artean!

"Goiz-argi" deituarekin, nahiz eta garai berean kokatu poemok, poesi tonu berria hasten du Lekuonak. Hauxe dugu zuzen inpresionismoaren garaia. Ikuspegi subjektiboarekin batera, poesia eta pinturaren arteko loturari buruzko arduraz agertzen digu Lekuonak; diogunaren frogatzat, hor ditugu olerkion izenak, Argia eta Kolorearekin lotuak, eta bat Valverde jaunari eskainia izatea. Koloreak eta margolaria.

Egunguentziaren eta ilunabarraren argiak aukeratzen ditu olerkariak bere poemak pintatzeko, Sinbolismorik nagusienaren garaian balego legez; baina nabaria dugu aldaketa: erromantizismotik ihes egin eta sinbolismoaren mugatara sartu zaigu. Koloreak, ikuskizunaren irudiak nagusitzen ari dira. Eta, formaren aldetik, bertso-taxueraren aldaketa nabarmentzen da. Utzi ditu bertso luzeak, eta, inpresio iheskorren mezulari, bertso iheskor, hauskor, txikiak aukeratzen eta, inpresioaren bidetzat, estilizazioa, deskripzio fin eta detaileak.

Estilo aldetik, Lekuonak hizkera herrikoia darabil, baina osatua. Lizardiren aztarnak nabariak izan arren ere estilizazioaren aldetik, Lauaxetaren irakurketak ere hortxe dira azalean.

Lekuonaren poesiak beti gordeko du hasierako ezaugarria: parradoaren erabilera, honek duen tonu zorrotz eta biblikoa barne direla.

b. Atzo: Existenzialismo kristaua

Lekuonaren poesiak, bigarren pauso honetan, aldaketa argiak sortuko ditu. Poesia sozialarekin lotuago agertuko du bere burua. Ez da horregatik, poesia sozial huts batean jausiko. Egiten duen guztiari jokaera pertsonala ematen dion Juan Mari Lekuonak, filosofia pertsonal eta barnekoi baten kutsuz osatuko du poesia hau.

Urrun dira jadanik joera bigunak. Aro honetako lehen poesietan gai berriak nabar agertuko da: heriotza, dekadentzia, mingos- tasuna. Gai-giro berria, hizkuntza berria.

“Meretriz illa” poema izango dugu aldi existenzialista honeta- ko adibiderik argiena, nahiz eta “Jainkoa il da” deituak ere bere garrantzia izan kontestuan. Izenburuak irakurtzea, beste barik, nahikoa dugu zerbait aldatu egin dela adierazteko.

Ezaugarri nagusi bik, idaztankeraren joera bik eman digute atentzioa. Lekuonak erreflexio-moduan osatuko du bere olerki- gintza hau, erreflexio pertsonal bezala, eta, horrela, idaztankerak filosofi saiakeraren kutsua hartuko badu ere, zuzentasunean iraba- zi egingo du olerkigintzak. Bigarrenak ere badu zerikusiren bat diogun honekin: Poesia egituratu egiten da. Ez da orain inspira- zio-une baten fruitu. Lan askoren seme baino. Eta lanaren egitura- zioa, triptikoen egitura zioa, filosofia horren aztarna argi bihurtu du Juan Marik.

Triptiko-egiturak gusto klasiko baten lilura salatzen badu ere, sakontasunaren, poesiari emandako paperaren garrantziaz ere ele- katzen du. Lekuonak aldatu egin du bere poesiaren izaera osoa, jokabide hori aukeratzean.

Unea eta inspirazioa, ordu luze eta lan pentsatu bihurtu ditu, poesia sentimenduen baino ideien espresamolde bihurtuz. Diogu- na zerbait argiagoa izango bada ere hurrengo poesi urratsetan, na- baria dugu bigarren olerki-giro honetan.

Poesia konprometituaren bideetatik abiatu-riko poetak, bada, bere pentsamoldea agertu nahi izango digu, poesia konprometitu- aren esanahia zabalduz. Ez da soilik soziala; gizonari buruzko erre- flexio bihurtuko du Juan Marik.

Formari atxekiz gero, nabarmenak dira aldakuntzak. Gehien harritzen nauena, ironiaren erabilera liteke. “Kamelluen parabola”k horixe adierazten du nire ustez, gai tematikoari buruzko begi- rada zorrotz eta urrina.

Bertso-forma askatuarekin batera, hitz-jokoak, pentsamolde olgiatiak agertuko ditu idazleak. Tonuaren egitasuna hasieratik beretik aipatzekoa bazen ere, bada nonbait —batez ere “Meretriz illa” behin eta berriro aipatuan— hitzen musikaltasunarekiko interes hainbat. Eta, horrekin batera, errefrau-moldeak ematen duen erraztasun eta edertasuna. Poemak, alderdi honetan, badu zerikusirik herri-estetika batekin.

c. Bide surrealistik ireki dira

Hirugarren aro batean, *Hondarrean idatzia* ematen du argitara Juan Mari Lekuonak, hirugarren poësi mota bati hasiera emanaz. Lan-molde berriak berriago irudituko zaizkigu oraingo honetan.

Testuaren gaia, argia da: lau elementuei buruzko erreflexio poetikoa. Baina ez lau elementuez, norbaitek esan dezakeenez, “noraezean jolas poetikoaren plazerrak dastatuz” edo dabilkigulako (Landa, 1983), Lau elementuok (Sua, Lurra, Airea eta Ura) Gizona zer den ulertzeko bide ditugulako baizik.

Elementu telurikoak erabiltzen ditu oraingoan Juan Marik, gizona ere horien menpean dagoelako. Eta Elementu telurikoen birtartez, Izpiritu/Materia dialektikari buruzko poema sortu nahi duelako.

Hementxe dago koska. Eta hau oso garrantzitsua da. Azken batean hementxe datza Juan Mari Lekuonaren poesiaren oinarria. Zer da Gizona? Bere poesiak itaun horri erantzun nahi lioke.

Muga beroak liburuak erantzun batzu eskaintzen dizkigu. Gizona? Sentimendua, inspirazioa, inpresioa. Eta “Zazpi poema” idatzi ditu erantzunaren bila abiatu-erako olerkariak. Gizona? Minbera, heriotzarako bidea. Eta “Mindura gaur” idatzia geratu zaigu. Gizona? Materiaren eta Izpirituaren arteko Dialektika. Eta hortxe ditugu *Hondarrean idatzia* osatzen duten poemak.

Puntu honetan datza, guk uste, Juan Mari Lekuonaren ebolutio poetiko egonezinaren arrazoia, bere buruari egindako desafiokan, alegia. Gizona zer ote den bilatzen abiatu-erakoari lan izugarria geratzen zaio aurretik. Baina literatura aldetik kontsideratuz, Lekuonak, geroxeago ikusiko dugunez, sistematikoki jokatuko du hemen. Bere buruari gero eta gehiago eskatuz, lan poetikoa ez da bakarrik ebolutiboa izango, baizik gero eta sustraituagoa, meharagoa, esentzialagoa.

Horrela, bada, *Hondarrean idatzia* liburuak, poema-sortak, mundu sinboliko osoa sortu nahi izango du, mundu horrek sortu duen borobiltasun kontzeptuala tarteko dela. Mundu sinboliko zerratua.

Lekuonaren berritasuna, halere, ez da hemen bukatzen. Mundu sinboliko hori ez bait du bere lan baterako soilik amesten, bere obra poetiko osorako baizik. Baina hau geroxeago aztertzekoa dugunez, itzul gaitezen gure harira.

Hondarren idatzia-k Lekuonaren lanetan garrantzitsu bihurtzen ari den egitura klasiko eta arkitektoniko hori izango du berriro; poesia kontzeptualak beharrezko duen irudi egin, osatu, boro-bila bilatuz, duda gabe.

Liburuaren —nahiz eta argitarapenaren aldetik liburu osoa izan ez, horrela deituko dugu— batasun poetikoari begiraturaz, egitura soilak ez dakit askotarako balio izango digun, hemen, beste askotan gertatzen den bezalatsu, forma hutsa esanahiaren menpe bait dago.

Erraza da poemaren hiru alor nagusien deskribapena egitea. Liburuak hiru poema ditu:

BIHOTZA	LUDIA NIGAN	AZKENEKO HARKAITZEN MUGA
Lurra-Sua-Ura-Eguratsa		

“Bihotza” saila, zazpi poemek osatzen dute, bost direlarik “Azkeneko...” sailaren osagaiak. “Ludia nigan” deituak, oster, sailkapen esanguratsuagoa du. “Ludia nigan”en ostean, lau elementuen izenak daramatzen beste azpiegitura sortzen da: Lurra nigan, Sua nigan, Ura nigan, Eguratsa nigan. Horieta bakoitza beste lau poemaz osatzen da.

Zer esanik ez, sailkapen simetrikoak Lekuonaren klasizismo-kutsua indartzen badu ere, ez da hori bere zeregin nagusia, baizik poesia kontzeptual horren oinarriak jartzea, poesia intelektualaren arkitektura sortzea.

Era berean, forma hau estu lotu da esanahiarekin. Poema-sail bakoitzak mundu esanguratsua adieraziko du. Kontrajarpenez osaturiko egitura formal, kontrajarpenezko mundu kontzeptuala eraikitzen ari da.

“Bihotza” eta “Azkeneko...” denborari buruzko erreflexioak dira. Lehenbizikoak denboraren iragana tratatuko du, taupada ba-

koitzaren azpian unearen maskara aurkitzen dugularik. Azkenak iraunkortasunaren nahia adieraziko du zuzenean.

Sinbologia, baina, ez da hor bukatzen. /Bihotza/ mugikortasunaren sinbolo bihurtu du Lekuonak, /Harkaitzak/ iraunkortasunaren sinbolotzat sortuko diren bezala.

Denbora poemaren ertzetan dela (hasieran / bukaeran), gunean Gizona dugu. Iraunlari, ameskor. Ludia nigan. Ni, gizakia; eta Ludia, Izadia. Materia eta izpiritua dialektikan.

Dualismo zaharraren magaletan sortutako poemak, dialektika, kontrajarpena, izan eta izanahiaren tarte mingarria adierazi nahi izango du. Badirudi, Lekuonaren mezua argitzen ari dela: Gizona? Ludia nigan. Ni teluriko bat, lur izpiritualizatua.

Gai aldetik ez dirudi originaltasun handirik aurkituko dugunik. Tradizioan barna abiatzen da Juan Mari. Oso tradizional. Baina, hala ere, bere poesiak badu funtziorik. Zeren, ideien mundutik poesi mundura jaitsiz, Juan Marirengan borroka bera aurki bait dezakegu. Kontrajarpenaren poesia da, tradizioan pertsonalki kokatua, materiale zaharrekin —nork ote du berririk literaturan?— berriro jolasten ari dena.

Aipatutako mundu sinbolikoa ez da denboraren dialektikan edo gizonaren bikoiztasunean bukatzen. Poema osoko elementu bikoitzak oreka berezia sortzen ari dira. Honela, sua urari kontrajarriko zaio, eta lurra eguratsari. Ez bakarrik tradizionalki horrela izan delako, Lekuonak esanahi kontrajarri berriak emango dizkielako baizik.

“Lur” saila osatzen duten lau poemak “Eguratsa” sailekoekin kontrajarriko dira. 1 zenbakidunak *jaiotza* gaiaz arituko dira. Zelan sortua izan zen olerkariaren “nitasuna”, munduaren sorrerarekin batera. Gizakia izakia da. Bigarren, izadiak lagundurik, gizaki bihurtzen delarik, laster ikasiko du “haratago” joaten, mundu sinboliko edo mistikoa zehar joaten.

“Su” eta “ur” sailetan, berriz, jokaera berdintsua erabili arren, gehiago jokatzen dute mito tradizionalak (3 zenbakiko poemetan), lasaitasunean bukatzeko azken poemetan.

Mundu kontzeptualaren eraiketan ez da nahikoa izan arkitektura egitural hori —neri, bestalde, Lauaxeta gogora dakarkidana, nahiz eta forma aldetik Lizardiren arnasa sentitu—: kontrajarpenaren, borrokaren sentsazioa sortzeko musika gehiago ekarri dute

izen-sintagma pilakatuak. Definizio bila abiatutakoarentzat, izenak beti izango du abstrakzioa hobeto gordea. Lekuonaren bertsoak askotan definizio-pilaketa dira, gauzen edo gizonaren sustraia izaera-ikuspegi ugaritatik ikusi nahi izango balu bezala.

Bai, ugaritasuna beharrezkoa du Lekuonak, zeren bere poesia dualista bada ere, hein berean dialektikoa ere badela ezin ahazturikoa bait dugu, eta dialektikaren matizaziotik sortzen bait dira bere poesiaren balio garrantzitsuenetakoak.

Bestalde, pilaketak baditu bere arriskuak. Nekagarri gertatze-koak, alegia. Baina horretarako ere bere irtenbidea aurkitu du Juan Marik. Lexikoaren aukeraketa nabarmentzen bada ere bere poesia, nire ustez askoz ere oinarrizkoagoa iruditzen zait behin eta berriro erabilitako beste ezaugarri hau: mundu kontzeptual abstraktua beti irudiekin lotzea, irudi dinamikoekin hain zuzen, horrela estatismoa eta dinamismoa elkartuz; forma soilera jaitsez, bertso luze eta laburren arteko kontrasteak, ikaragarri bizi egiten du bere poesia.

Gure sailtxo honekin bukatzeko, poeman erabilitako joera telurikoaren iturriak bilatzea ez litzateke arras zaila gertatuko. Juan Mari surrealismo batetik abiatuak aurkitzen da bere poesiaren hirugarren aroan. Aleixandre edo Nerudaren itzalak luzeak dira poemotan.

2. Lan totalaren proiektua

Ziur asko, aspaldidanik lan bakar eta osoa idazten ari da Juan Mari Lekuona. Bakarra, nahiz eta desberdinak izan liburuak, edo lan oso horrek izenburuetan hartzen dituen izenak. Ez du horrek ardura. Garrantzizkoa, zera da: aspaldidanik proiektu poetiko bakarra darabil esku artean gure idazleak.

Proiektuaren ardatza, gorago aipatutako itauna dugu: Zer da Gizona? Erantzuna bakarra den neurrian da bakarra olerkariaren lan poetikoa. Zer esanik ez dago, itauna sortu zenetik hona liburu bi idatzi dituela. Liburu bakoitzean itaunari erantzun matizatu ematen zaio, neurri batean desberdina; baina ardatza bakarra da.

Ez dakigu oraindik noiz sortu zen proiektua. Bortxapen handi barik pentsa dezakegu proiektua eta liburuak era klasiko batez

egituratzeko joera bateratsu sortuak zirela Lekuonarengan. Berak dioenez, proiektua sortzen da, Gizonari buruzko erreflexioa gaitzat hartzen duenean. Honen arabera, ez da garbi azaltzen "Mindura gaur" proiektuaren barne ala kanpo geratzen den. Formaren (egitura klasikoa, triptikoetan oinarritua) eta gaiaren aldetik ere (gizonaganako ardura), proiektuaren barne dela esan beharko genuke. Ez du horrela pentsatzen idazleak, ostera. Ez du bere lan nagusiaren barnean sartzen. Eta behin baino gehiagotan esan digu, bere lanak hiru parte izango dituela, hirugarrena oraindik idatzi gabe dagoelarik.

Hiru erantzun nagusiak hauexek ditugu: a) Gizona materiaren eta izpirituaren arteko dialektika delako usteak "Hondarrean idatzia" sortuko du. b) "Oihu ilunak espiralean" deituan, gizona materia da: gorputza, gorpuzkia; baina gorputzaren bitartez hel genezake bere arimaren komunikazio-nahia. c) Oraindik idatzi gabe dagoenak, ostera, gizonaren eta Jainkoaren arteko lotura landuko luke. Gizonaren gizatasuna zeharko bidaia Teilhar de Chardianoa burutu arte.

Helbururako bide honek, aldakuntzak sortzetik at, hainbat ondorio ekarriko du. Metodologi eta filosofi mailan nagusienak, hain zuzen.

Metodologi aldetik, klasikoagotu egingo du poesia. Ez bakarrik egitura aldetik gertatutako arkitektura eta simetriagatik, baizik eta lan orokor, totalaren bila abiatzeak lan-molde hori eskatzen duelako. Poesiak ez dira inspirazio pasakorraren menpean jartzen; inteligentziaren, gogoaren jokotzat hartzen dira. Horrela, Juan Mari Lekuonaren liburuak, asko pentsatuaren oinarria badute ere, gehiago dira asko landutakoak. Lan-metodologia honek urte-tarte handia uzten du liburu batetik bestera; esanahiaren aldetik, filosofi korrante nagusiak ondo menperatzeko denbora uzten du; idazteko mementuan, bertso bakoitzaren zentzua bilatzen da, bertsoen eta osotasunaren arteko loturak ondo neurturik uzten direlarik. Alde guztiongatik, Juan Mari Lekuonaren poesia heldua dela esan dezakegu. Heldua. Poesiatik bizi den batek egingo lukeen estutasun eta errigorez egindakoa, eta hau da, hain zuzen, Juan Mariren aldakuntza poetikoaren arrazoa. Bere buruari asko eskatzen dion poeta izanik, beti ariko zaigu lur berri bila poesiaren alorrean.

Filosofiaren alderditik, bide bikoitza har genezake. Alde batetik, hor da poesiaren sustrai filosofiko-ideologikoa (Teilhard, Bi-blia...); eta, bestetik, poesiaren beraren mezu ideologikoa: Leku-

nak analogiaren poesia egiten du. Poesiaren musika berresan nahi luke, munduaren oihartzun bihurtu: errealitatearen, benetako errealitatearen, erreala baino haratago dagoenaren ispilu bihurtu poesia.

Lan totalaren bila abiatzeak, progresioan sinestea dakar. Denbora linealean sinestea, kristautasunaren denboran, hain zuzen. Eta haratago joanda, itxaropenaren denboran. Gizona, gero eta hobeia izango dela sinesten du poesia honek, Lekuonak gero eta poesia sustraituagoa egiten duela sinesten duen neurrian. Ez da hau, zer esanik ez dago, ironiaren poesia; eta, neurri berean, analogiaren poesia dugu. Poema metafora da, benetako errealitatearen metafora, nahiz eta benetako errealitate hori Jainkoa izan, edertasuna izan, edo gizona baino haratago dagoen izaki izpirituala.

Badira Juan Mariren lanean analogia zer den ongi azaltzen dutenak:

Eta esku hau
sakoneko klabe bat dut;
tapiz misteriotsu bat.

(*Oihu ilunak*, 31)

Errealitatea (eskua) ez da berez, beste zerbaiten (klabe, misterio) ispilua baino. Errealitate ezkutu, misteriotsu horretara heltzeko bide, metafora, ispilu bihurtzen da poesia olerkari analogikoengan.

Poesiaren bitartez, misterioa uler dezake gizon irakurleak. Grezia klasikoan olerkariaren funtzioari buruz sortutako teoriaren arabera, olerkaria "bidentea" da, errealitatearen irudietan benetakotasuna eskutan har dezakeena.

3. Oihu ilunak espiralean

Ilargiaren eskolan liburuaren barnean, poema desberdin bi daude, ondo jakina denez. Guk hemen, "Oihu ilunak espiralean" aztertuko dugu batez ere. Arrazoia, kalitatean datza. "Liburuaren karroxa" dibertimendu bat iruditu zaigu, eta, bestalde, hemen azaltzen ari garen mugimendu orokorretik, proiektu nagusitik, aski desleketua. Nahiz eta Lekuonaren joera herrikoia ezagutzeko aipagarriak izan, ez dugu uste liburuia isiltasunera kondentatu dute-

nak bigarren aldeko poemak izan direnik. Liburuaren hermetismoa eta, ondorioz, ulerpena “Oihu ilunak”etik dator, segur aski.

Gure azterketatxoa, beraz, testu horretan mamituko da. Ez dakit osoz azertatuko dugun; hori geroaren menpe gera bedi.

a. Poema analogikoa

Gorago aipatua dugunez, Juan Marik poema analogikoak egiten ditu, errealtatea beste “mundu” —uler beza irakurleak hitz hau bere zentzurik zabalenean, ez bait da bakarrik mugatu nahi zentzu erlijiosora— baten agerpen bezala azalduz.

Hau garbi geratu bada ere, “Oihu ilunak”ek hainbat arazo planteatzen ditu. Ez bait da argi geratzen zein den deskribatutako errealtatea. Norbaitek esan dezake: nola ezetz? Hor dituzu bizilekuak, hor esku eta ile-adatsak, horiexek dira aipaturiko errealtateak. Eta bai: neurri batean, horrelaxe da. Baina neurri batean bakarrik. Guk, gure aldetik, bigarren itauna botako genuke: eskuok, ile-adatsok, ba ote dute gorputzik, irudi prebiorik, ala irudi unibertsalaren arketipo dira?

Eta poema irakurtzen hasiz gero, hasiera-hasieratik baditugu “lau andereño”; beraz, ez da olerkaria unibertso bati buruz hitz egiten ari, ez dabil orokorrean. Pertsonaiok gorpuz bat badute. Beste une batean (22. or.), “ahizpak” direla esango zaigu. Eta geroxeago, andereño bakoitzaren ezaugarriren bat aipatuko:

- “Umontzia pitzaturiko emakumea”
- “Amak maite ez zuen hark”
- “Buru arinak”
- “Neskatxa ederrak” (27-28 or.)

Goragoko “andereñoak” gizabanakatu nahi balitu bezala, bakoitzari berea emanez, taldea desegin eta nor nor deneka ari balitz bezala.

Alde batera utziko dugu, poema bukatuz idazleak egiten duen erreflexio analogikoa —“emakumeen historia eta destinoa / idatzirik zegoen / eskuen lekukotasun arkeologikoan”—, oraingoz bes-teren bat delako gure helburua. Nortzu ditugu emakume arrotzok, nortzu ote dira? Edo, beste era batez adierazteko: Luis Mari Mu-

xikak, lanari egindako hitzaurrean, dio, sail bakoitzeko lehen poema “errealismo mailan” ari dela; zein da, orduan, ezkutatzen zaigun errealitatea?

Erantzuna, neskata bakoitzaren deskribapenean datza: “Umontzia pitzaturiko emakumea”. Non ikusia dugu irudi hau? Lau emakume batera, ahizpak! Non ote? Bigarren pista: oihuak: gritos; hor dugu Bergman-en *Gritos y susurros*.

Eta klaro! Argia piztu zaigunean, errazagoa da poema ulertzea. Baita Lekuonak zein tranpitan sartu gaituen ikustea ere. Lehenengo maila hori ez bait da errealitatea, fikzio zinematografikoa baino. Poema ez da errealitatean oinarritua; fikzioan, hobe —ai! zelan gustatzen zaidan hitz hau— irudian aurkitu beharko ditugu zuta-beak, fikzioari buruzko fikzioa, irudiari buruzko irudimena: hau-xe da “Oihu ilunak”.

Muxikak ondo ikusi zuen ispiluen dobleziaren bitartez sortutako lana zela. Baina lehenagokoa errealitateaz ez zela konturatzek askoz ere esanahitsuago bihurtzen du lana. Ispiluak distiratzten duen distira ez bait da erreala, irudien irudi baino, irudimen-konstrukzio huts eta barrokoa.

Puntu honetan, lanaren hermetismoa argiago agertzen da. Lanaren barrokismoa geratzen den neurrian.

Erreferentearen falta hori nabarmenduko dugu lehendabizi, Lekuonaren lan honetan. Testu eta errealitatearen arteko urrun-tasuna.

Lanaren hermetismoa puntu honetan hasten da. Kontzepzioaren puntuan, hain zuzen ere. Hemendik aurrera, lana konplexutasun eta konpletutasunaren mugetan mugituko da. Bergman-en filmetik hasi eta konstrukzio pertsonal bat sortu arte, ispiluen joko bihurtuko du lana Lekuonak.

Gaiaren edo obraren zentzu zuzena hemendik bakarrik uler dezakegu. Filmea —ez dakit ziur, baina horrela uste dut—, komunikazioari buruzko filmea zen, eta gai bera erabiliko du poemak, filmearen giro beraz ere jabetzen delarik. Dekadentzi aire eta pertsonaia emeen bitartez, lanak komunikazioa izango du helburu.

Argiago izanda, eta Lekuonarentzat hain garrantzitsua den analogia kontzeptua erabiliz, arazoa hau da: giza gorpuzki bakoitzak, eta batez ere poeman erabilitakoek, direnaren bitartez, zerbait gehiago komunikatzen dute, direna baino zerbait gehiago dira.

Komunikazio ez-hitzezkoaren mugetan jarri zaigu honetan Lekuona. Gorputzak bere hizkuntza du. Gorputzaren hizkuntzaren bitartez, barnerago jo nahi du, gorpuzkien hizkera mamituz poesia bide dela, giza izaera zer den hausnartu artean. Hortxe dago poemaren gaia.

Gorago esana dugu, "Hondarrean idatzia" poema materiaren eta izpirituaeren arteko dialektikaz osatua dela. "Oihu ilunak" poemak, beste ikuspegi batetik, baina arazo bera ukitu du. Materiaren bitartez, fisiologiatik giza izaeraraino heldu, izpiritua hausnartu.

Bidea eta asmoa, horixe izan da, hain zuzen ere. Itzulpen bat. Materia, izpiritu bihurtzea. Gorputzaren detaile minimoetan geratu eta haratago joan, "beste mundua" aurkitu.

b. Egitura klasikoa

Mezuaren antolaketan, klasiko bihurtu duen egitura erabili du Lekuonak. Egitura simetriko eta klasiko bat, pentsakizunaren bitartez taxutua. Neurri batera josia.

Edozein irakurle treberi aurkibideak erakutsiko dionez, lana gorputz-zatien inguruan osatua dago. Lekuonak filmearen lau emakume garrantzitsuenak aukeratu ditu, eta haien gorputzetik aukera egin du: Bizileku, Esku, Ile-adats, Haragizko estatua, Begitarte; eta, jada, elementuetan barna abiatu da esanguratsua nahi duen bidaia baten bitartez, zentzuaren bila. Zer ote da esku? Zer ote dago esku baten ostean? Zein errealitateri dagokio esku bat? Mitologia berri bat sortu arte.

Muxikak (1979) azaldu zuenez, sail bakoitzean ikuspegi desberdinak aukeratu ziren, elementu guztien osotasuna bilatu nahiz, Lekuonak ere sinesten bait ditu errealitate bati buruzko eritzi desberdinak. Sail bakoitzean hiru poemak egiten zuten osotasuna. Sail bakoitzak elementu bakar bat hartzen bazuen ere gaitzat, olerkiak gaiaren alderdi bakana hartzen zuen, eta hiruren artean sortzen zen ikuspegi osoa.

Ikuspegiok kosmo- edo gizagonia osoa bilatzen dute, gizonaren gainean sortzen den kosmogonia. Eta poemaren ikuspegiok funtzio berezia betetzen dute, bakoitza olerti-era desberdin batez osatua den neurrian.

Hitzaurrean azaltzen zaigunez, "hiru edo lau koordinada estetikoetan mamituz: 1. errealismo mailan; 2. sinbolismo mailan; 3.

surrealismo mailan, eta 4. batzutan herri folklore baten planoan” (Muxika, 1979).

Egia bada ere poema bakoitzak bere ikuspegia erabiltzen duela, ez dut uste estilo hain desberdinetatik abiatzen direnik, eta are gutxiago herri-folklorearen planoan *batzutan* bakarrik gertatzen denik, sail batean bakarrik falta bait da. Bestalde, sinbolismo- eta surrealismo-maila deiturikoak arras berdinak dira; eta, hirugarren, susmatzen dut sinbolizazioaren eragina maila guztietan erabili izan dela; laugarren, aipa dezagun maila errealista horrek gutxi duela errealismotik, erreferentzia urrun batetik abiatzen da eta.

Horregatik, eta nahiz eta maila batetik bestera progresiorik bada delat onartu, guk beste kriterio bat erabiliko genuke progresio hori azaltzeko, gero eta argiago bait dugu ez dagoela estilo-aldaketan bakarrik oinarritua.

Lehen mailan, fikzioaren deskribapena egiten da; mailarik errealena da, baina errealitatearik ez dagoela onartzen dugun unetik aurrera, hau da: fikzioaz ari garela dakigunean. Maila honetan, neskaten deskribapena ematen zaigu. Deskribapen estilizatua. Maila hori bukatzean, zentzua aurkitzen zaio elementu horri, nolabait metaforizatzen delarik: bizilekua/babesa; eskua/destinoa; ilea/antsiak; gorputza/pertsonak elkartzeko moldea (komunikazioa); begitartea/izpirituzko bizitzaren dirdaia. Metaforizazio honen bitartez ez da soilik deskribapena egiten, beste errealitate-mota batera biltzen da gaia.

Bigarren mailan, interpretatu egiten da metafora, esanahaia zabaldu, giza ohituren bidetik abiatuz; gizaldearentzat zer izan den ere azaltzen da noizbait; baina gehienetan Lekuonak interpretatu egiten du errealitatea, estilizazioa gehiago estilizatu. Jakina, maila honetan sinbolismoak zeregin handia du, elementu bakoitza sinbolizatuz, unibertsalizatu ere egin bait da. Andereñoen etxea, bizilekua, giza bizileku bihurtzen da. Eta, horrela, fikziozko errealitatea mito bihurtu nahi da. Hemen gertatzen diren metaforak eta esanahai garrantzitsuenak, irudi-munduarekin lotuak daude:

- Bizilekua: gezi-zorro, hilik den itsasontziaren museoko zura.
- Eskua: eskultura mitoz betea; jakinduri bidea.
- Ile-adatsa: arrain lehorren urbide, larrosen espetxe.
- Haragizko eskultura: biziaren ehizi-arrastoa(ren) helburu.

Ez dakit definizioak ondo aukeratuak izango direnentz; baina irudi-munduaren bitartez, bigarren helburua aurkitu nahi izan da. Askotan, izadiaren aipamenak egiten ditu Lekuonak, gizakia izadian kokatu nahi duelako batez ere, bakarrik ez delako, eta elementu bakoitza, azken batean, kosmoaren partaide izanik, hainbat eta hainbat izakirekin batua dagoelako. Gizona ez da gauza bakarra. Hurbil du izadia, eta izadiaren partaide bezala, bada animalia, edo bada beste zerbait gehiago:

tximu biluzia nauzu
 Askoz gehiago
 (nik uste!)
 edo hori utsa
 (agian...)

Ostosuna bilatu nahi izan da, sinbolismoaz eta surrealismoaz bateratsu baliatuz, giza kontzepzioak ez duelako ikuspegi bakarra ametitzen, ugaritasuna berea duelako.

Hirugarren mailan, geroago ikusiko dugu zeintzu diren salbuespenak, herri-folklorearen idaztanka onartu da, aukeratutako elementuaren herri-ikuspegia eman nahi izan balitz bezala, edo estilizazio guztien estilorik estilizatuena bilatu nahi izan balitz bezala. Herri-literaturaren bertsio honek azken pausoa suposatzen du fikziozko errealitate horren ikuspegi konplexuan. Maila honetan, gizaldiz-gizaldi eraikitako formaz, antzinako pentsamoldeen oihartzuna dakarkigu Lekuonak. Formaren jokoak, joko ezagunarekin bukatzen da, esanahiak forma zaharretan aurkitzen du bere kumea. Estilizazioak bukatu du bere bidaia. Ez da jadanik dena, edo denari buruz Lekuonak duen ikuspegia; beste zerbait,

Ditxoa
 Haur kanta
 K. Zaharra
 Lirika herrikoia

bilatu du: herriaren ikuspegiaren distira komunikatu.

Hirugarren maila honetan, mugaraino eraman du estilizazioa. Eta herri-espresaerak eskaintzen dituen jokabideak probetxatuz, irudi-joko bihurtu du adierazi nahi zuen esanahiak. Zer den eskua, haur-kantaren aitzakiaz aparte? Poesiaren musika egiteko bidea, esanahiaren estilizaziorik arrazoibakoena egiteko parada. Esanahi estilizatuak mailarik irrazionalenean jartzeko beta.

Ondorioz, gera bedi, guretzat, estilizazioaren kriterio hori izan dela Lekuonak hiru mailen desberdintasuna eraikitzeko erabilitako ardatza.

Esan dugunez, baina, badira salbuespen bi; "Esku" sailak lau poema ditu: bigarren maila doblatu egin bait da, Gabriel Arestiri eskainitako poeman eskuaren sinbologia kontzeptuala bilatu bait da, eta telurikoa hurrengoan. Bigarren salbuespena, "Ile-adats" sortan aurkituko dugu, ez bait dugu poema herrikoirik aurkitzen hemen.

Baina salbuespenak salbuespen, egitura tinko agertzen zaigu, kontzeptuen borobiltasuna agertzen duelarik.

c. Estilo surrealista

Lekuonaren poesiaren mugak jartzen ari gaituzu. Barrokotzat daukagu gaiaren aukeraketan, poemaren autonomia bilatzen duenean erreferentearen, poesia oinarritzen den errealitatearen estaltze-prozesuan. Klasikotzat eman dugu, egituraren taxuera aztertu dugunean. Baina bere estiloak "Lizardiren perfekzioa" bilatzen badu ere, pertsonala da, eta surrealismoz osatua. Baliteke "surrealismo ekilibratua" izatea, Aleixandre edo Neruda-rengandik ikasia, eta ez surrealismo iraultzailea. Baina, hala ere, surrealismoz osatzen ditu Juan Marik bere poesiak.

Sarrera-ohar honek, nolana ere, matizazioak behar ditu, "surrealismo ekilibratu" kontzeptu horrek behar dituen neurrian. Poesia autonomo eta modernoa idazten duen olerkariak irudimenaren imajinen indarrean sinesten du, eta horixe egiten du Juan Marik ere: imajinetan oinarritu bere estiloa.

Gaitz izango zaigu hain estilo aberatsa ohar mehar honen birtatez mugatzea, Lekuonaren estiloak azterketa serioago eta astisuagorik merezi bait du.

Irudimenaren askatasuna erabiltzen duen neurrian dei genezake surrealista estilo hori. Eta bigarren, irudimenaren mundu-soruketan telurismoak eta hitzen aldaketa semantikoak duen garrantziagatik.

Irudien pilaketarako joerak ere zerikusi handia izango du surrealismo-joera horretan. Baina, bestalde, espresabideen arabera, paralelismo klasikoak erabiliko ditu Juan Marik, irudimenaren barrokismoaz nahastuz. Hiru koordenaturen mugetan definitzeko estiloa: klasizismoaren paralelismoa, barrokismo-kutsua eta surrealismoaren askatasuna.

Hala ere, bada garaia testuak irakurriaz batera zerbait zehatzago esateko. Has gaitezen aipamen argi batetik. Noizbehinka, estilo honek irudien —imajinen— pilaketa hutsa dirudi, metaforen metaforak sortu arte —esana dago zein garrantzitsua den lanaren abiapuntua bera: irudien poesia egitea, fikzioan oinarritua—, imajinazioaren amaigabeko lanean.

(Ene eskuak)
 Izarrek utziriko diamantezko seilua
 dirudi,
 gauaren altzotik datorkigun eragina;
 horoskopoen keinu sargarriz
 urruneko mezua haragi egina.
 (Oihu, 30)

Horrela dio testuaren ahapaldi batek. Kontura gaitezen, eskua-ren metafora bidezko definizioa dugula:

eskua: izarren seilua: gauaren eragina: urruneko mezua.

Honelako pilaketaz jokutzen du askotan Juan Marik. Testua berriz astiro irakurriz gero, honetaz kontura gaitzke: pilaketa barna badirela logikaren hariak, testua den tapiza brodatzen. Eta, hala, "Izarren seilua"/"Urruneko mezua" azken batean gauza bera dela, eta esanahai paraleloz jokatu duela, paralelismoa, baina, erdiko terminoak apurtu duelarik: "Gauaren eragina". Aipatzekoa da baita, izadiaren elementuei utzitako tokia. Baina, agian, esanguratsuen zera dugu: irudiak eraikitze erabilitako askatasuna.

Horrela, Juan Mariren idaztanka tentsio batean ikusten dut: irudimenaren askatasunaren, eta testuak eskatutako ekilibrio eta paralelismoaren arteko borrokan. Askatasunaren eta neurriaren artekoan.

Irudimenaren askatasunak izen-sintagmen pilaketara eraman du estiloa, baina horren barnean logika eta neurria gordetzen delarik.

Irakur dezagun beste ahapaldi hau, estilo honen beste hainbat ezaugarri izango dituelako segurantzian:

Eta esku hau
 sakoneko klabe bat dut,
 tapiz misteriotsu bat,
 hala beharraren hariak,
 —betiko parka larriek—,
 odol ziztaren jostorraztez bordatua.
 (Oihu, 31)

Goiko ezaugarri berak: esku metaforizatua. Baina begira zein estu batzen den *continuum* batean adierazkizuna.

/Esku/-ren metaforak /klabe/ eta /tapiz/ ditugu. Baina lehenbizikoa laburra izanik, bigarrenak jarraitzen du barne-metaforizazioekin. Tapiza hariz egina dago. /Haria/-ren metafora /parkak/ ditugu, eta, bukatzeko, jostorrazaren zitzadak odolezkoak dira. Horrela lortu du zentzuaren hedapena, aberastasuna. Irudimena-
ren hariak ez dira alde bakarretik mugitu, barne-higidurak ere badituzte eta zeinu batek beste batera bidaltzen du idazlearen irudimena, zentzua osatzen den neurrian, barne-mugimendu berriez esanahia osatuz.

Hitzen arteko loturok ez dira batasun-hari bakarrak. Horiak beste lan egiten dute hitzaren adierazlearen soinua berdinez sortutako loturek ere. Adibidez:

Ez zegoen soroko zola berderik:
zokorik-zoko, alfonbra gorria.
(*Oihu*, 19)

Hemen estiloa ez da sortzen berde/gorri kontrajarpenez bakarrik; soro/zola/zoko hitzen arteko homofoniak, musikaltasunak ere garrantzi handia du. Bigarren espresabide honen bitartez lortu du Lekuonak poesiaren musikaltasuna. Bere poesia ez baita hutarik kontzeptuala, musikak ere —zein poesian ez?— garrantzi handia du.

Izen-sintagmen pilaketaren barnean, erabilpen kontaezinak egiten ditu Juan Marik, poesia akumulatiboak sor dezakeen neketik urrundu nahiz. Horrela, izen/izenlagun elkarketan, espresabide ugari darabil. Adibidez:

— Izen propioaren eta metaforizatuaren adjektiboak trukatzea:

Ile askatuak, ur salto kardatuak

(Argi dagoenez, /kardatu/ izenlaguna, zentzu propioz, /ile/-ri dagokio).

— Izen sentimentalari, adjektibo zientifikoa jartzea.

— Izena eta izenlaguna joskeraz urruntzea.

Espresabide klasikoen artean, hauexek aipa genitzake:

— Paralelismoak, bimenbrazioak.

— Bertso ekilibratuak:

(Ilea)

—bildua eta lotua—

zergatik horrela daramakien

—edertasunagatik edo ardura-etzagatik—,

ez dakigula.

(*Oihu*, 40)

— Zentzuz kontrajarritako hitzen lotura.

ene bertutearen aberetasuna,

ene bizioaren aingerukeria...

Ene izpirituaren argazkia dut,

ene materiaren aurpegia.

(*Oihu*, 30)

Ez dakit zerrendak ezertarako balio duen. Mugatua badu ere bere balioa, Lekuonaren estiloaren aberastasuna adierazteko balio izango du behintzat.

Baina ez genuke justiziarik egingo, deskribapen honetan beste ezaugarri bi aipatu gabe utziko bagenu: poesia hau oso sinestesiko eta zinesesikoa da: beti erabiliko du ahotan sentazioen aipamena. Ahaztuezinezko bigarren ezaugarria, hauxe da: ahozko literaturak Juan Marirengan utzitako lilura.

J. K.

Gabriel Aresti eta Xabier Lete, poeta sozialak?

Angel Zelaieta

“Gabriel Aresti-ren eragin literarioa” delakoaz mintza gaitzen eskatu digu Karmelo Landa-k kazeta bidez, eta horretaraxe mugatu gaitu Barullo Elkartek. Herri-kanta batean entzun ohi dugu, Gabon inguruan batipat, “eragiok, mutil, aurreko danbolin horri”. Zeri eragin zion Gabrielelek?

Juan San Martin hiru aldiz santuak, “Agirian dago Aresti gandik kutsatua dela, bere eskolatikoa dela”, zioskun Xabier Letez ¹. “Hots, *Harri eta Herri*-rekin sorthu eta gorpuztu zen Arestiren eskolatik influentziatua” ². Gauza bera errepikatu zuen 1968ko Abenduan: “Gazteen artean jarraitzaileak aurkitu zituen, Xabier Lete bera aurrenengo dala” ³.

Uste hau, nik dakidala bederen, ez da ez gezurtatua ez birbaieztatua izan. Ondo baderitzozue, gai honexeri lotuko natzaio. Arestiren *Harri eta Herri*, alde batetik, eta Leteren *Egunetik egu-nera*, bestetik, berrirakur ditzagun, bada.

Oso zabaldua dabilen beste uste bat, horrez gain, bi poema-liburuok *poesia soziala* deitu horretakoak direlako da ⁴.

1. Neurriak eta puntuak

Gabrielek, gehienbat, bertso edo verso libre deituriko hori darabil. Lehen partean, “(A):” eta “(J):” izenburukoetan, prosaz dihardu. Bigarren parteko “(E):” eta hirugarreneko “(F):” poemetan, “kopla zaharrak” direlakoan teknikaz ari da (M. Laboaren kantarari esker hain ezagunak, bestalde). Laugarren parteko zati luze bat, “Iparragirreraren bozian” eman zuen, eta azken atalak bertso librez. (Laugarren eta azken parte hau guztiz desberdina da bestee-tatik, geroago ikusiko den bezala).

Xabier-ek ere bertso librez dihardu, oso-osoan, bigarren zatiko “III” poemaren hasieran izan ezik, zeina lau puntutako zortziko nagusian neurtu bait zuen. Horrez gain, letrekin irudiak egin daroaz, kasurako, progresio semantikoa eta progresio geometrikoaren arteko proportzio hau:

“nik nai -nai nik- nai -
nai nik nuke nai
nik nuke
nik
ik
k ...”⁵.

(Biok daukate, baita ere, paronomasiak burutzeko grina: “aingirak / angulak”⁶ Lete-k. “... arrizkua / ... arriskua”⁷ Gabriel-ek. Xabier-ek, ostera, bertso librean kontsonantziak gehiago markatuko ditu, guk uste).

2. Kontzientzia poetikoa

“Poeta naizen ezker”⁸, “Paper / honetan nago”⁹, “Bilboko karrika bati”¹⁰ bere izena ipiniko diotela... eta esaten ditu Gabriel-ek. Badaki bere izena, jadanik, “euskal literaturaren” orrialdeetan dagoela¹¹.

Xabier-ek, aldiz, honelaxe definitzen du bere lana:

“poesi ikaskintza
zaill eta kementsu baten
lehen pausoak dira”¹².

3. Tresna poetikoa

Arestik euskara-modu bi darabiltza. Laugarren partean, bereziki "Iparragirrerren bozian" diharduenean, gipuzkera edo bertso-larien euskara deituko genukeena: "zarrian", "degun", "bire", "deran", etab., "zaharrean", "dugun", "bide", "dudan" idazten duelarik lehen partean. Hemen, aurren hiru parteotan, ostera, berak aukeraturiko, eta euskara batua izenez bataiatu dugun hori erabili zuela esan daiteke.

Letek indeterminazio handiago baten pean idatzi zuelakoan gaude. Palatalizazio automatikoak mantentzen ditu ("alegiñez", "berdin"), hasperenketa erabiltzeko kriterioak ez dira zehatzak: lehen" nahiz "lenengo" idazten du, etab.¹³.

4. Erreferentzia kulturalak

Arestiren erreferentzia kulturala oso ugaria da: Blas de Otero, Altube, Josepe Mikel Ataungoa, Jurgi Oteitza, Axular, Agustin Ibarrola, Gabriel Zelaia, Joxepe (Azurmendi, dirudienez), Hikmet... espreski aipatzen dira (zenbait hainbat aldiz). Eta sarritan ohi duen legez, Barrutia-ren teatroko sintagma osoak eta konfundigaitzak: "otsaba bana txakolin"¹⁴.

Letek aipatzen dituen kultur munduko pertsonaiak hauek dira: Espriu, Aizpurutzoko Apaiza (Julen Lekuona kantaria), Oquendoko Kalea eta Zeruko Argia, Pio Barojaren Altzateko Jaun eta Agustin Ibarrola.

Aipu desberdinak, beraz. Kontu izan, bestalde, biok Agustin Ibarrola-z badihardute ere, Gabrielen erreferentzia irekia dela eta Xabier-ena, ostera, hertsia: "Agustin Ibarrolaren pinturak", "nola ausartuko nintzake ni / Agustin Ibarrolari / honen gainean / mintzatzen" ("euskotar abertzaleen erotasunaz" ari da)¹⁵, irakur daiteke Arestirengan. Leterengan, berriz: "Agustin laguna jo dute"¹⁶ (Bilboko manifestaldi batean jo bait zuten).

4. Imago mundi

4.1. Itxaropena

Ez da, gure ustez, Gabrielen gaia, unekada honetan. Bigarren parteko "H):" poeman, "Orientean argitzen da / oilarite berri hori, etorkizun bat eskeintzen / diguna". Eta III. parteko "L):" poeman: "nola / datorren urterako / esperantzazko esistentzia haundi bat / dudan". Edota terminologiaz mitologikoago izan arren, "urgentziazkoa" den beste hauxe ere: "Nire bularra labirintu bat da, dedalo bat" (lehen parteko "M) : " poeman.) Ez da, bada, gai "transzendentala".

Xabier-en kasuan, aldiz, obsesio da. Zenbaitetan tratamendu bortitza du: "Marmita bete esperantza", "eziñaren pena trixtea", "esperantza guztiak galduta", "Arrazoi gabeko / itxaropen honetan", etab. Beste zenbaitetan alegeragoa: "esperantzaren egalak", "sei lehioa / eta bat zabalik, / esperantzarena" edo "itxaropenak / bere abestia / daragi". Erreferentzia hutsa, beste honetan: "beste itxaropen bat"¹⁷.

Gai honekin loturik dator *labirintu*-arena ere, biok aipatzen digutena, baina Gabrieleek espresio-bide pertsonalez eta Xabier-ek modu sinbolikoagoz. "Mundua hitzez dijoa / hiltzen eta hiltzen, / bideak ibiltzen / laberinto illunean"¹⁸, diosku oiartzuarrak. Eta beste era honetan Bilbotarrak: "Nire bularra labirintu bat da, dedalo bat"¹⁹.

4.2. Egia eta etsipena

Bion arteko desberdintasunik handiena, beren joera espresionistan datza. Gabrielentzat, poesia egia *mailu* batekin aldarrikatzea den heinean, Xabier-entzat munduaren kaosa diseinatzea eta malura gaiztoaren joan-etorri beti *berdina*-ren aurreko etsipena aitortzea da.

"Diodana egia da", "Beti esanen dut / egia", "Hobe / egia biribil bat, / ezen ez / mila gezur / ongi koadratu", "Baina orain egia esatea ez da nahikoa, / orain arrazoa defenditu behar da" ... bezalakoak paiaz-paia aurki daitezke. "W)" izenburua daraman poeman, "Egia bat esateagatik" du ardatz, zeina hiru aldiz errepi-

katzen duen. Patetismo hiperbolikoz, “profeta” baten eran hitz egin behar duela, “Nik ez derala inoiz egingo / inor ere engañatu” deiarar eginez, eta profetizatuz dihardu: “Hemen inor ez da kon-turatzen / ekaitz haundia / hurbil / dagoela”.

Ibilbide profetiko honen beste alderdia, gezurra, hipokresia eta erokeria salatzea da: “fariseoen otoitzak”, “hainbeste otoitz fal-tso”, etab. Konkretatuz, “Deabruak gaitzala libra / agure eroeta-tik”, erregutzen du²⁰.

Gabrielen garai honetako poesia horrexek egiten du, agian, dei-garri eta atsegin: arrazoia jabe bailitza dihardu, seguru, egia garra-tzak aldarrikatzen. “Egia” horrek neurri pertsonala, suharra eta laketa ematen dio, zeinaren indarrez da, eta, agian, izango da hain irakurria eta estimatua Gabrielen lan kreatiboa. Egia horren sos-tengu eta *ultima ratio* ezin da sentikariago izan:

“Dena dela, ni naiz mintzatzen naizena,
eta *mundua* diot,
nire zihorraz neurtu behar dut mundua,
beste neurririk ezin baitarabilket”²¹

Xabier-en ibilbidea, ostera, beste era batekoa dugu. *Enuntiatio* kaotikoz baliatzen da, askotan, kosmos honen derrigorrezko al-drebeskeria adierazteko:

“Harria, egurra, sua, ura	
burnia	
odola	
trena	
barkua	laiñoa
lau piku	
sei eltze	
tamiza, katea,	polea
litro erdi bat ardo	
	Naparroatik
	ekarria” ²² .

Behin eta berriz errepikatuko digu ez dagoela konponbiderik: “beti berdiñ, / honek ez du arrazoirik”, “beti gertatu oi dan / bezala”, “zertarako alperrik / hizketan jarraitu”, “eta hori horrela / berez / baldin bada, / zer inporta du / gañerako guztiak”, “Nahia-ren eziña”, ... Tituluaren simbologia ere horixe berori da: “inoiz amaierarik ez duen / denboraren gupillean”, “orduen kate luzeaz”²³.

5. Ohar bat: Nietzsche-gandiko iturriak

Gabrielen *Harri eta Herri* bitan zatitu behar dugu, nahiz eta berak lautan banatu zuen. Lehen hiru parteek egiten dute gorputz bata. Laugarrenak, osera, Arestirena izateaz beste zerikusirik ez du aurrekoekin: bertsolari-hizketa darabil morfologiaz eta neurketaz, historia kriptogramatika kontatzen du eta Aresti gaztearen sinbologiak oraiterazten dizkigu: “menditik errira” etortzea, “buruaren jabe” dela aldarrikatzea, “Desertuan pasatuko det / baraurik berrogei egun” iragartzea, “hegaz dabil zikoina” enuntziatzea, bere etsaia “zorria eta zerria” modu paronomasikoz agertzea, “nola hiltzen garen lehoiak” galdetzea, eta ea “Zergatik premiaturko du berdin / etoia eta noblea?” itaun erretorikoa, guzti hauek, *toto coelo* distantziaz aldentzen dira *Harri eta Herri*-ko aurren hiru parteeetatik (Eta ez dago boz altuan esan beharrik, ez dagoela azken honen presentziarik Leteren lehen poemagintza honetan).

6. Amaituz eta ondorioztatuz

6.1. Huts egiteko beldur handirik gabe aitorki daiteke, Xabier Leteren *Egunetik egunera ...* ez dela *Harri eta Herri*-ren eraginekoa: hainbatetan gertatu ohi den eran, hemen ere *post hoc, ergo propter hoc* erabili ote den gaude. Lete —eta Gabriel— garai bateko seme da: garai honetako “inkonformismoa”ren gazterik herri-tarrena eta punterengoa da, Aizpurutxo-ko apaiza bezala, *Zeruko Argia*-ko “Gazte naiz” ekoak bezala (1960ko “300 apaizak” bezala, B. Lertxundi bezala, L. Iriondo bezala, “Ez dok amairu” taldekoak bezala, “kietismo”tik “ekintza”ra igaro ziren politikari gazteak bezala, etab. etab.).

6.2. Gure ustez, *Harri eta Herri*-ko Arestik eta *Egunetik egunera*-ko Letek ez dute, *stricto sensu*, *poesia sozialik* sortu. Guk esango genuke Gabriel eta Xabier, garai honetan, *engagement* delakoko langileak direla. J. P. Sartre-k 1947an esandako hitzak gogoratuko genituzke: “si se me presenta el mundo con sus injusticias, no es para que yo las contemple fríamente, sino para que las anime con mi indignación (...) Aunque la Literatura sea una cosa y la moral otra, en el fondo del imperativo estético discernimos el imperativo moral”. Baina ekintza hau politikaren barrutian joka-

tzeaz, zera zioen: "la política del comunismo estalinista es incompatible con el ejercicio honesto de la profesión"²⁴.

Arnold Hauser eta G. Lukacs albora utzirik, eta geureganatua-goz, Alfonso Sastre-ren hitz hauexek ere gogoratuko genituzke: "El social-realismo apunta a los grandes temas de un tiempo en que lo social se ha erigido en categoría suprema de la preocupación humana (...) Pero captados no en la persona humana como relación, como formando parte del orden o del caos social (...) El escritor y el artista lo saben y trabajan con plena conciencia de este supuesto: el de la proyección política de su obra"²⁵.

Badirudi, bada, poesia soziala dioguncan, Alderdi politiko konkretu bati atxekitzea ere suposatzen duela, edo, beste era batez esanik, giza klase konkretu batek ekar lezakeela bidegabekeria oren deuseztatzea: klase horren protagonismoa, noski, sormen literarioan ere agertzen da. Guzti hauengatik lotu zitzaizkien A. Sastre, Blas de Otero, Gabriel Zelaia etab. Espainiako Alderdi Komunistari. Gure artean, baina, ez zen, dirudienez, horrelakorik gertatu; eta ezin da ikusi horren eraginik Gabriel eta Xabier-en garai honetako poesigintzan, *protesta-oihu orokor* bat baizik.

A. Z.

-
- 1 Cf. in LETE, Xabier: *Egunetik egunera orduen gurrpilean*, Bilbao, 1968, 5. "Aitzin-solas" hau 1964ko otsailean izenpetua da.
 - 2 Id.
 - 3 Cf. *Harri eta Herri*-ren bigarren edizioiko San Martin-en "Aitzin-solasa".
 - 4 Horrelaxe agertu berri-berri du Josu Torre-k ere *Egin*-en.
 - 5 Op. cit., 29.
 - 6 Ibidem, 36.
 - 7 Cf. *Harri eta Herri*, Laugarren partea, hirugarren ahapaldia.
 - 8 Id., id., II. Parte, "E):" poeman.
 - 9 Ibidem, I. Parte, "A):" poeman.
 - 10 Ibidem, I. Parte, "I.):" poeman.
 - 11 Ibidem, II. Parte, "W):" poeman.
 - 12 Op. cit., 9.
 - 13 Id., id., 9, 13, 11 eta 14.

- 14 Op. cit., III. parteko "Q):" poeman.
- 15 Cf. op. cit., III. partea.
- 16 Cf. op. cit., 94.
- 17 Ikus in op. cit., 48, 49, 64, 79, 43, 53, 64 eta 44.
- 18 Cf. op. cit., 90.
- 19 Cf. op. cit., I. parteko "M):" poeman.
- 20 Dirudienez, "agure" hau Mikel Arruza, eta beronen taldekoak, dira, garai honetan Gabrielekin istilu gogorak izan zituztenak.
- 21 Ikus "M): Munduaren Neurria" poema.
- 22 Ikus "Bide Ezkutua" poema.
- 23 Op. cit., 13, 23, 24, 48, 25, 39, 95 eta 96.
- 24 SARTRE, Jean-Paul: *¿Qué es la literatura?*, 1947.
- 25 SASTRE, Alfonso: *Arte como construcción*, 1958.

Jaso ditugu

- ANABITARTE, Agustin: **Idaz lanak**, GAK/CAP, Donostia, 1986, 23 × 16,5 cm. 409 or.
- BERMEJO MARCOS, Alvaro: **Las arenas..., y el templo**, GAK/CAP, Donostia. 1986. 21 × 13,5 cm. 242 or.
- CORPAS MAULEON, Juan Ramon: **El vino del Virrey**, GAK/CAP, Donostia, 1986. 21 × 13,5 cm. 27 or.
- EZKIAGA LASA, Patxi: **Aiodi herriko kantak**, GAK/CAP, Donostia, 1986. 21 × 13,5 cm. 51 or.
- GALLASTEGUI, M.ª Carmen; GALLASTEGUI, Inmaculada: **Un análisis económico de la Ley de Territorios Históricos**, Eusko-Ikaskuntza (Ciencias Sociales y Económicas. 1), Donostia, 1986. 24 × 17 cm. 79 or.
- GENUA, Enkarni; GOMEZ, Manolo: **Txotxongilo: Ipurtargi**, IZ, Donostia, 1986: 2 disko.
- GEREÑO ARRARTE, Xabier: **Konspiratzaileak (Nobela historikoa)**, GAK/CAP, Donostia, 1986. 21 × 13,5 cm. 119 or.
- IRASTORTZA, Tere: **Derrotaren fabulak**, Pamiela, Iruñea, 1986. 19 × 13 cm. 78 or.

- IRIGARAY, JA: **Bizi minaren olerkian**, Pamiela, Iruñea, 1986. 19 × 13 cm. 133 or.
- MASO SIMON, Salustiano: **Don de fábulas**, GAK/CAP, Donostia, 1986. 21 × 13,5 cm. 79 or.
- MENDIZABAL, Jesus Mari: **Apextegitik gotti**, GAK/CAP, Donostia, 1986. 21 × 13,5 cm. 28 or.
- SCHWOB, Marcel: **Urrezko maskaradun erregea** (euskaratzailea: Periko Diez de Ulzurrun), Pamiela, Iruñea, 1986. 19 × 13 cm. 181 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Aita Donostiari Omenaldia. 1986**, Eusko Ikaskuntza (Cuad. de Sección: Música. 1), Donostia, 1986. 24 × 17 cm. 281 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Artes plásticas y monumentales**, (Cuadernos de Sección. 4), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1986. 24 × 17 cm. 313 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Bizkaia Erdi-Aroan (Ikaskuntza Historikotako Batzarea. 1984. Vizcaya en la Edad Media (Congreso de Estudios Históricos)**, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1986. 30 × 20 cm. 386 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Fuentes jurídicas medievales del Señorío de Vizcaya. Cuadernos legales, Capítulos de la Hermandad y Fuero Viejo (1342-1506)**, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1986. 24 × 17 cm. 216 or.
- EUSKO JAURLARITZA: **La investigación en la Comunidad Autónoma Vasca (1982-1984)**, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 1986. 24 × 17 cm. 192 or.
- EUSKO JAURLARITZA (ESTADÍSTIKA-ZUZENDARITZA): **Udal-adierazleak. 1985. Indicadores municipales**, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 1986. 27,5 × 22 cm. 1.220 or. (bi tomo).
- EUSKO JAURLARITZA (EUSKARA ZERBITZUA): **E.G.A. 1984 eta 1985eko azterketak**, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 1986. 27 × 20 cm. 189 or.
- EUSKO JAURLARITZA (EUSKARA ZERBITZUA): **Trebatzen. O.H.O.ko Goiko Ziklorako Hizkuntz Ariketak**, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 1986. 29,5 × 21 cm. 211 or.

JAKIN

EUSKAL HERRIA eta EUROPA

«La Voz de España» (1936-1945)
J.M. Lekuonaren olerkigintza
Euskal narratibaren arazoak
G. Aresti eta X. Lete

Uztaila
Iraila

40

1986

Ategorrieta hiribidea, 23, 1. esk. – 20013 Donostia
Tel.: (943) 27 17 13